

Z obsahu 6. čísla:

Recenzované články

Dynamický pohled na bezdětnost perspektivou kvalitativního longitudinálního výzkumu

Hana Hašková

Strategie zaměstnavatelů v období pandemie covidu-19

Jiří Vyhlídal

Podpora přípravy na partnerský a rodinný život lidí s mentálním postižením: připravenost sexuálních důvěrníků

Jana Bernoldová a kol.

Poznatky z výzkumu

Rozvoj sociálního projektu v měnících se podmínkách

Josef Hornáček

Knihy, které nezestárly

Malé je milé

Jan Keller

Recenze

Ekonom *Jan Mertl* hodnotí publikaci „Doba koronavirová“

Ekonom *Michal Šoltés* recenzuje knihu „Základní příjem ve světě“

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Editorial	1	Informační servis čtenářům	
Recenzované články		Zpráva o konferenci Sociální politika 2021	26
Dynamický pohled na bezdětnost perspektivou kvalitativního longitudinálního výzkumu	2	<i>Vladimír Barák</i>	
<i>Hana Hašková</i>		Sociální solidární ekonomika	27
Strategie zaměstnavatelů v období pandemie covidu-19	8	<i>Jiří Silný – Karolína Silná</i>	
<i>Jiří Vyhlídal</i>		Knihy, které nezestárly	
Podpora přípravy na partnerský a rodinný život lidí s mentálním postižením: připravenost sexuálních důvěrníků	16	Malé je milé	28
<i>Jana Bernoldová – Marija Zulić – Iva Strnadová – Kateřina Sedláková</i>		<i>Jan Keller</i>	
Poznatky z výzkumu		Recenze	
Rozvoj sociálního projektu v měnících se podmínkách	22	Recenze knihy „Doba koronavirová“	30
<i>Josef Horňáček</i>		<i>Jan Mertl</i>	
		Recenze publikace „Základní příjem ve světě: Argumenty, experimenty, dějiny“	31
		<i>Michal Šoltés</i>	

Editorial	1	Information service for readers	
Reviewed articles		Report on the Social Policy 2021 conference	26
A dynamic view of childlessness from the longitudinal qualitative research perspective	2	<i>Vladimír Barák</i>	
<i>Hana Hašková</i>		Solidar social economy	27
Employer strategies during the Covid-19 pandemic	8	<i>Jiří Silný – Karolína Silná</i>	
<i>Jiří Vyhlídal</i>		Books that haven't aged	
Supporting the preparation for partnerships and family life for persons with intellectual disabilities: the preparedness of sexual trustees	16	Small is beautiful	28
<i>Jana Bernoldová – Marija Zulić – Iva Strnadová – Kateřina Sedláková</i>		<i>Jan Keller</i>	
Findings from research		Book reviews	
The development of a social project under changing conditions	22	Review of the book „Coronavirus times“	30
<i>Josef Horňáček</i>		<i>Jan Mertl</i>	
		Review of the publication „The basic income worldwide“	31
		<i>Michal Šoltés</i>	

For abstracts of the non-reviewed articles see the 3rd page of the cover.

Časopis je indexován v databázi **ERIH PLUS** (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences) a je zařazen Radou pro výzkum, vývoj a inovace do **Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR**. FÓRUM sociální politiky je zařazeno i do elektronické databáze **CEEOL (Central and Eastern European Online Library)** – platformy globálně zpřístupňující společenskovední a humanitněvědní publikace ze střední, východní a jihovýchodní Evropy.

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí. V první, tvořené rubrikou Recenzované články, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet články do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: petr.safarik@vupsv.cz.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění úvod, současný stav poznání, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 30 tisíc znaků včetně mezer v editoru MS Word musí vedle vlastního textu obsahovat 10–15řádkový abstrakt a klíčová slova, obojí v češtině a v angličtině. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory. Redakce provádí jazykovou úpravu textu. Více viz: <https://www.vupsv.cz/casopis>

FÓRUM

sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

6/2021

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12
170 00 Praha 7 – Holešovice
IČO 45773009

Facebook: <https://www.facebook.com/vupsv>
LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/vupsv>
Twitter: <https://twitter.com/vyzkumny>

Šéfredaktor: PhDr. Petr Šafařík
kontakt: petr.safarik@vupsv.cz
tel. +420 211 152 722, mob. +420 777 529 070

Tisk: Vydavatelství KUFR, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:

Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost
SEND Předplatné spol. s r.o., Ve Žlíbku 1800/77, 193 00 Praha 9
e-mail: send@send.cz
tel. – 225 985 225, 777 333 370

Prodej za hotové:

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7 – Holešovice
Prosíme o ohlášení se předem e-mailem (redakce@vupsv.cz)
nebo telefonicky (211 152 711).

Cena jednotlivého čísla: 60 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 15. 12. 2021

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., Praha 2021

Redakční rada:

Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (předseda - MU)
Doc. Adina Barbulescu, PhD (West University of Timisoara)
Ing. Vlastimil Beran, Ph.D. (VÚPSV)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Doc. JUDr. Iva Fischerová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Mgr. Daniel Gerbery, Ph.D.
Prof. Jason Heyes (Sheffield University)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)
Wim Van Lancker, Ph.D. (KU Leuven)
Mgr. Jana Paloncyová, Ph.D. (VÚPSV)
Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (Slezská univerzita v Opavě)
Oksana Mikhaylovna Shubat, PhD (Ural Federal University)
Prof. dr hab. Marek Szczepeński (Poznań University of Technology)
Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (VŠFS)
Konstantinos N. Zafeiris, PhD (Democritus University of Thrace)

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

blížíme se spolu k závěru druhého roku, který zásadně ovlivnila koronavirová pandemie. Také našemu časopisu přirozeně nastolila řadu závažných témat. Bude tomu tak i do budoucna.

První recenzovaný článek tohoto vydání FSP se snaží přispět k porozumění růstu bezdětnosti v ČR analýzou zkušeností bezdětných a osvětlením mechanismů, které vedou k dlouhodobému setrvávání v bezdětnosti či změnám reprodukčních identit a plánů. České rodinné politiky stať doporučuje usnadňovat cesty k rodičovství i ve vyšším reprodukčním věku.

Druhý recenzovaný příspěvek se věnuje strategiím zaměstnavatelů v České republice bezprostředně před pandemií covidu-19 (v roce 2019) a během roku 2020. Autor zjistil mimo jiné to, že průměrný počet propuštěných zaměstnanců u jednotlivých kategorií zaměstnavatelů v roce 2020 oproti roku 2019 vzrostl, v některých kategoriích i o více než 50 %. Přesto nedošlo v roce 2020 k dramatickému nárůstu nezaměstnanosti, článek to vysvětluje zejména vlivem jednotlivých režimů programu Antivirus.

Třetí recenzovaná stať pojednává o tématu, které si teprve získává větší pozornost jak v praxi, tak ve výzkumu. Jedná se o institut sexuálních důvěrníků určený k podpoře přípravy mladých lidí s mentálním postižením na partnerský a rodinný život. Výzkumné rozhovory se sexuálními důvěrníky zjistily například to, že je nedostatečná pozornost věnována plánování rodičovství, respektive že je toto téma řadou důležitých aktérů přímo tabuizováno.

Věříme, že čtenáře Fóra sociální politiky zaujme i zpráva z konference VŠE „Sociální politika 2021“ nebo hodnocení sociálního projektu „Barvy brněnského Bronxu“, který se odehrával v letech 2017–2020 ve známé brněnské čtvrti zasažené sociálním vyloučením.

Dalším posudkem původní české knihy „Základní příjem ve světě: Argumenty, experimenty, dějiny“ navazujeme na recenzní dvoj pohled z našeho 4. (říjnového) vydání. Publikaci o nepodmíněném základním příjmu – fenoménu, jemuž jsme se v uplynulých dvou letech věnovali opakovaně a z různých perspektiv – jsme tedy probrali opravdu do hloubky a pluralitně. Věříme, že poučená další česká debata o nepodmíněném základním příjmu se bude odvíjet i se znalostí těchto článků z Fóra sociální politiky.

Těší nás, že můžeme čtenářům právě v prosincovém vydání přinést dárek: novou rubriku „Knihy, které nezestály“. Významný český sociolog Jan Keller v ní bude představovat starší společenskovední knihy, na které by se nemělo zapomenout. Nyní připomíná a aktualizuje knihu známého německobritského ekonoma Ernsta F. Schumachera „Malé je milé aneb jak by vypadala ekonomie, které by záleželo na lidech“, jejíž anglický originál vyšel v roce 1973. Respektovaný britský týdeník The Times Literary Supplement tuto knihu v roce 1995 zařadil mezi 100 nejvlivnějších knih publikovaných po roce 1945. Připomeňme, že rok 1973 přinesl takzvaný první ropný šok – událost s dalekosáhlými dopady jak ekonomickými, tak společenskými a politickými. Není snad období „pandemického šoku“ obzvlášť vhodné k tomu zamýšlet se do hloubky nad současnými paradigmaty a jejich zlomy?

Ohledně prvního čísla Fóra sociální politiky v novém roce, tedy v již 16. ročníku našeho časopisu, mohu ohlásit, že právě v nové rubrice „Knihy, které nezestály“ bude Jan Keller „koronavirově“ aktualizovat jednu z nejvlivnějších sociologických knih posledních desetiletí: „Rizikovou společnost“ (1986, česky 2004) Ulricha Becka.

Závěrem mi dovoluji informovat o změně ve složení redakční rady Fóra sociální politiky. Její dlouholetá členka paní prof. Ing. Eva Rievajová, Ph.D., redakční radu ze zdravotních důvodů opouští. Na její místo přichází Mgr. Daniel Gerbery, Ph.D., vedoucí výzkumného týmu slovenského Inštitútu pre výskum práce a rodiny, tedy „sesterské“ instituce našeho Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí. Redakční rada Fóra sociální politiky vyslovuje paní profesorce Evě Rievajové velké poděkování za její velice přínosnou činnost.

S přáním příjemně prožitých vánočních svátků a všeho dobrého do nového roku

Petr Šafařík
šéfredaktor

Dynamický pohled na bezdětnost perspektivou kvalitativního longitudinálního výzkumu¹

Hana Hašková

Abstrakt

Perspektivou longitudinálního kvalitativního výzkumu článek přispívá k porozumění růstu bezdětnosti v ČR skrze zachycení zkušeností a identit bezdětných a osvětlení mechanismů, které vedou k dlouhodobému setrvávání v bezdětnosti či změnám reprodukčních identit a plánů. Výzkum vychází z analýzy zpravidla po 11–12 letech opakovaných problémově orientovaných rozhovorů s ženami a muži, kteří byli v 1. vlně rozhovorů bezdětní a buď preferovali trvalou bezdětnost, nebo byli ohledně rodičovství nerozhodnutí, nebo si rodičovství do budoucna přáli, ale zatím se cítili mladí, nebo rodičovství kvůli různým překážkám odkládali. V dlouhodobém horizontu se ukázaly jako stále zejména bezdětné identity těch, kteří preferovali celoživotní bezdětnost nebo zůstávali ohledně rodičovství nerozhodnutí. Životní trajektorie respondentů/-ek odkládajících rodičovství zahrnovaly častěji tranzice do rodičovství nebo jiných identit bezdětných, včetně bezdětnosti nedobrovolné či trvalé, nežádka v souvislosti s domino efektem událostí a vlivem propojených životů. Opakované rozhovory přinesly nové poznatky o vztazích mezi reprodukčními a partnerskými trajektoriemi a osvětlily, jakými způsoby dochází v dobrovolně bezdětných párech k udržování souznění s volbou bezdětnosti. Výsledky naznačují, že by měla rodinná politika při plném respektu k volbám trvalé bezdětnosti usnadňovat i cesty k rodičovství ve vyšším reprodukčním věku.

Klíčová slova: *longitudinální kvalitativní výzkum, opakované rozhovory, bezdětnost, odkládání rodičovství, reprodukční plány, volba bezdětnosti*

Abstract

Taking the longitudinal qualitative research perspective, the article contributes to the understanding of the increase in childlessness in the Czech Republic by capturing the experiences and identities of childless persons and by expanding upon the mechanisms that lead to the long-term persistence of childlessness or changes in reproductive identities and plans. The research is based on the analysis of repeated problem-centered interviews (usually after 11–12 years) with women and men who were childless in the first wave of interviews and either preferred permanent childlessness, or were undecided about parenting, or wished to enter parenthood in the future, but still felt too young to start a family, or postponed childbearing due to various obstacles. Over the long term, the childless identities of those who preferred lifelong childlessness or who remained undecided about parenthood proved to be the most stable. The life trajectories of those who postponed parenthood and wished for it in the future more often included transitions to parenthood or other childless identities, including involuntary or permanent childlessness, which was often connected with the domino effect of events and the influence of linked lives. The repeated interviews provided new insight into the various relationships between reproductive and partner trajectories and served to shed light on how voluntarily childless couples maintain the consensus on the choice of a childfree life. The results suggest that family policy, while fully respecting the choice to lead a childfree life, should also facilitate pathways to parenthood at older reproductive ages.

Keywords: *longitudinal qualitative research, repeated interviews, childlessness, postponement of childbearing, reproductive plans, choice of a childfree life*

Trvalá bezdětnost bývala v generacích narozených na území dnešní ČR po 1. světové válce marginální. Od generací narozených na přelomu 60. a 70. let 20. století začíná v souvislosti se společenskými změnami narůstat. Ve srovnání s ostatními zeměmi Evropy je ale stále na nižší úrovni (Sobotka, 2017). Společně s tím, jak v ČR přibývá lidí, kteří zůstávají trvale bezdětní, začínají se objevovat ve větší míře i studie, které fenomén bezdětnosti v ČR analyzují.

Růst bezdětných ve vyspělých zemích od 2. poloviny 20. století byl spojován s hodnotovými proměnami reflektujícími změny na trzích práce, v sociálním zabezpečení, v dostupnosti antikoncepce apod. Souhrnně byly demografické jevy reflektující tyto změny nazvány 2. demografickým přechodem (van de Kaa, 1987). Jiní

se zaměřili na vysvětlení rozdílů v mírách plodnosti a trvale bezdětných pomocí ekonomizujících teorií podtrhujících vliv ztracených příležitostí a ne/přímých nákladů rodičovství (např. Joshi, 1990), teorií zdůrazňujících vliv institucionálních podmínek pro kombinování rodičovství s jinými sférami života (např. McDonald 2002; Hobson, Oláh, 2006) či teorií zvýrazňujících vliv nejistoty na ne/realizaci životních přechodů (např. Blossfeld et al., 2005). Jelikož je trvalá bezdětnost výsledkem procesů a faktorů ovlivňujících životy lidí dlouhodobě i v různých úsecích jejich životů, stále více se ve výzkumech bezdětnosti uplatňuje perspektiva životních drah (např. Keizer, Dykstra, Jansen, 2008). Ta se zaměřuje na dynamiku lidských životů, rozlišuje mezi dočasnou a trvalou bezdětností a zvýznamňuje přesouvání životních

přechodů do vyšších věkových kategorií. Tato perspektiva vedla v kvantitativním výzkumu bezdětnosti k významnému rozvoji poznání o vlivu partnerských drah na trvalou bezdětnost (pro shrnutí viz Klímová Chaloupková, Hašková, 2020). Dosud byla však jen minimálně věnována pozornost hloubkovému zkoumání stability a změn ve zkušenostech a identitách bezdětných (Maříková, 2019, 2020).

Na tuto výzkumnou mezeru se soustředí předložený článek prezentující výsledky longitudinálního kvalitativního výzkumu bezdětnosti mužů a žen a integrující je do poznatků z předchozích studií. Kvantitativní data odhalují rozsah, rychlost, načasování a distribuci růstu bezdětnosti v ČR napříč různými populačními segmenty v kontextu dalších fenoménů, jakými je odkládání rodičovství, reprodukční stárnutí

a nízká plodnost (např. Sobotka, 2017; Šťastná, Slabá, Kocourková, 2017; Hašková, Pospíšilová, 2000; Chaloupková Klímová, Hašková, 2020; Kocourková, Šťastná, 2021; Paloncyová a kol., 2021).

Longitudinální kvalitativní výzkum přispívá naopak k porozumění růstu bezdětnosti skrze zachycení zkušeností a identit bezdětných, odhalení významů, které připisují bezdětnosti, rodičovství a reprodukčním drahám, a osvětlení mechanismů, které vedou k setrvávání v bezdětnosti či změněm v jejich reprodukčních identitách. Longitudinální kvalitativní výzkum je vhodný k pochopení změn i udržování stability v identitách bezdětných, jelikož zkoumat identity a ptát se na očekávání zpětně je problematické, ale zkoumat je a ptát se na ně ve dvou vzdálených biografických momentech je z hlediska zkoumání dynamiky životů přínosné.

Data a metody

Text vychází z analýzy opakovaných, problémově orientovaných rozhovorů (Witzel, 2000) s 28 muži a ženami, kteří byli při prvním rozhovoru bezdětní. První rozhovory byly vedeny nejčastěji v roce 2006, opakované v letech 2017–2018, zpravidla více než 10 let po sobě. Při prvním rozhovoru bylo dotazovaným nejčastěji 30–35 let, ale byli mezi nimi i čtyřicátníci. Při opakovaných rozhovorech byli nejčastěji ve věku 42–46 let, ale rozptyl byl od 39 do 55 let. Rodiči se stalo mezi rozhovory 8 dotazovaných. Všechny 12 mužů a 16 žen se identifikovalo jako heterosexuální, měli různé stupně vzdělání a žili v různě velkých obcích.

Na začátku prvních rozhovorů byli dotazovaní požádáni, aby vyprávěli o svém životě se zaměřením na téma bezdětnosti. Během rozhovoru pak byli pobízeni k rozvíjení vlastního pohledu a následně se jich výzkumník/-ice doptával/a na dosud nepokrytá témata dle připraveného scénáře. Stejný postup byl použit i při opakovaných rozhovorech, ale v nich se úvodní otázka zaměřila na to, jak se život dotazovaných odvíjel s ohledem na téma výzkumu od prvního rozhovoru dále.

Longitudinální kvalitativní výzkum je vhodným nástrojem pro hloubkové zkoumání dynamické povahy lidských životů (Neale, 2019). Je využíván k pochopení, jak lidé během života konstruují své životy, jak jim rozumějí a jak dávají smysl svým životům a světu, jehož jsou součástí. Je reflexivním procesem pokračujícího porozumění skrze nové či jinak se objevující témata, vhledy, významy a rozumění minulosti, současnosti i budoucnosti (ibid.). V tomto výzkumu se analýza soustředila na to, jakým způsobem bezdětní i ti, kteří se rodiči mezi rozhovory stali, rozumějí a dávají smysl svým reprodukčním drahám, bezdětnosti či rodičovství v kon-

textu dvou různých biografických pozic. Analýza probíhala v několika krocích. Ke každé dvojici rozhovorů (prvnímu a opakovanému) byly vytvořeny mapy vyprávění, které shrnovaly, jak dotazovaní vysvětlovali svoji reprodukční dráhu a plány do budoucna, a zachycovaly interpretační rozdíly mezi prvním a opakovaným rozhovorem. Z dvojic rozhovorů byla dále na časové ose zrekonstruována trajektorie důležitých životních událostí dotazovaných. Rozhovory byly kódovány s využitím konstruktivistického přístupu ke grounded theory (Charmaz, 2003). Kombinace těchto přístupů umožnila průřezové srovnávání mezi dotazovanými, srovnávání v odlišných momentech života dotazovaných, mezi obdobně starými bezdětnými v první a druhé vlně dotazování a sledování shod a odlišností v reprodukčních drahách a identitách v rámci analyticky extrahovaných skupin dotazovaných i mezi skupinami. Poslední komparace je základem pro strukturu prezentace výsledků v tomto článku.

Opakované rozhovory umožnily zkoumat, kdy, proč, jak a za pomoci jakých sociálních mechanismů lidé mění či nemění identity bezdětných a reprodukční plány. Umožnily identifikovat a porozumět různým způsobům prožívání, setrvávání a ukončování bezdětnosti skrze vyprávěnou zkušenost těch, kteří byli poprvé dotazováni jako bezdětní ve věku a při znalosti zdravotního stavu, které budoucí vývoj k rodičovství nevyklučovaly. Analýza se opírá o tři principy výzkumu životních drah. První upozorňuje, že předchozí zkušenosti formují následné jednání (Elder, 1998). Druhý podtrhuje vzájemnou provázanost různých domén životních drah, kdy např. partnerské trajektorie ovlivňují trajektorie reprodukční a naopak (Paloncyová a kol., 2021). Třetí princip ukazuje na propojenost lidských životů (Elder, 1998), podle které jsou životní dráhy ovlivňovány životními drahami nejbližších, v případě reprodukce zejména partnerů/ek.

Výsledky

Přes zdůraznění prostupnosti hranic mezi jednotlivými typy bezdětných rozlišila analýza první vlny rozhovorů mimo jiné mezi těmi, kteří preferovali celoživotní bezdětnost, těmi, kteří byli ohledně rodičovství nerozhodnuti, a těmi, kteří rodičovství odkládali, protože se na něj cítili být mladí (spějí k němu) nebo ho odkládali z důvodu různých bariér (Hašková, 2009). Zde prezentovaná analýza se zahrnutím opakovaných rozhovorů na tuto typologii navazuje. Ukazuje, jak byla v těchto skupinách udržována stabilita bezdětných identit a jak v nich docházelo ke změně – a skrze jaké mechanismy. Přibližuje zkušenosti původně bezdětných lidí, kteří v době prvního rozhovoru průměrně věk

pro zahájení rodičovství zpravidla překračovali, ale i v daném období jejich života mohl být společenský tlak na reprodukci silný a mnozí z nich předpokládali, že se stanou v budoucnu rodiči. V textu použité citace jsou anonymizovány a opatřeny pseudonymem.

Rané volby bezdětnosti: jejich stabilita a změny

V ČR je podle výběrových šetření mezi mladými lidmi jen malý podíl těch, kteří rodičovství zcela odmítají (Hašková, Pospíšilová 2020; Paloncyová a kol. 2021). I v našem souboru byli ti, kteří byli již v rané dospělosti rozhodnutí pro celoživotní bezdětnost, výjimkou. Vzájemně se lišili v tom, jaké zkušenosti podle nich vedly k jejich preferenci bezdětnosti. Zatímco někdo podtrhoval svou karierní orientaci, ideál intenzivního mateřství, který s ní nebyl slučitelný, a negativní zkušenosti kombinování práce a péče z okolí, jiní zdůrazňovali potřebu nezávislosti, negativní vztah k dětem a potřebu klidu či v případě jedné věřící také orientaci na péči o staré, kterou podle ní lidé s vlastními potomky opomíjí.

Statistická data bezdětnost spojují se singlovstvím, nestabilními partnerskými drahami nebo stálým partnerstvím až v pozdějším období života (Klímová Chaloupková, Hašková, 2020). Opakované rozhovory s těmi, kteří volili trvalou bezdětnost již v rané dospělosti, ukazují v daném ohledu minimálně dva nové poznatky. Jedním je, že nestabilní partnerské dráhy nemusejí být příčinou bezdětnosti, ale důsledkem preference bezdětnosti. V našem vzorku byla mezi raně volícími bezdětnost dlouhodobě bez partnera Jana. Krátkodobost jejich partnerství ale nebyla příčinou její bezdětnosti. Její partnerské vztahy se rozpadaly kvůli odlišným rodičovským plánům partnerů. Ve věku 40 let zmiňovala: „*Kvůli jednomu jsem šla i k psychologovi [...] proč to necítím. Potřebu mít dítě. Jeden mi řekl na rovinu [...] že to je tím [...] že jsem sobecká*“. V 52 letech komentovala, že se jí podařilo nalézt stálý vztah až po 45. roce života proto, že byl již její partner otcem, a další děti tak již nechtěl.

Druhým poznatkem je, že i pro artikulaci volby bezdětnosti bývá partnerství důležité, a může být i argumentem pro bezdětnost. Pro Alexandru, Marii a Petru bylo partnerské souznění s ohledem na bezdětnost důležitou součástí směřování k celoživotní bezdětnosti. Všechny definovaly své dlouhodobé vztahy jako výjimečné, uspokojivé, které by děti narušily. Tyto vztahy byly také prostředkem, který jim umožnil naplno artikulovat identitu dobrovolně bezdětných. Takto to reflektovala 30letá Alexandra: „*Teď s (jméno partnera) to bylo poprvé, co jsem to [...] nahlas řekla [...] Předtím to byly spíš moje pocity*

[...] mile mě překvapilo, že (jméno partnera) má úplně stejný pocit [...] Úplně ze mě spadla taková ta povinnost děti mít“. I ve 42 letech pak zdůrazňovala důležitost partnerství pro volbu bezdětnosti: „Hnedka na začátku vztahu jsme zjistili, že děti nechcem. A já si jenom pamatuju tu strašnou úlevu, že já děti mít nemusím [...] Jsme byli hodně pod palbou do těch 35 let: 'Budete toho litovat.' [...] Ale můj názor se nezměnil. Nechce se nám měnit náš život. Prostě se nám takhle žije hezky“.

I 32letá Marie reflektovala důležitost partnera pro utvrzení se ve volbě bezdětnosti: „V těch dvaceti něco jsem si začala říkat [...] jestli vůbec bych se chtěla pustit do rodičovství [...] posléze jsem dospěla k názoru, že děti nejsou nezbytnou součástí mého života [...] pak jsem potkala svého současného manžela, který má na věci stejný názor [...] mě do jistý míry ovlivnil tím způsobem, že mě v tom utvrdil“.

Naopak 32letá Petra neměla při prvním rozhovoru stálého partnera, což jí artikulaci volby bezdětnosti komplikovalo: „Čím dál tím víc se dostávám k té 'né' pozici [...] mám strach z toho rozhodnutí, že děti mít nebudu [...] teď se sebou vyjednávám, že je mít nebudu, abych se v tom cítila jistá“. Ve 43 letech se k důležitosti partnerství pro volbu bezdětnosti vrací, tentokrát však z pozice dobrovolně bezdětného manželství: „Že jsme na to rozhodnutí byli dva, je úplně jiná situace [...] Pak můžeš dělat to rozhodnutí s plným vědomím toho, že si za ním stojíš. Že opravdu říkáš ne. Protože jinak, kdybych byla furt sama, tak by to bylo furt takový hypotetický“.

Protože je volba bezdětnosti v rozporu se společenským očekáváním a lidé mohou své reprodukční plány měnit, vytvářejí si dobrovolně bezdětné páry mechanismy posilující souznění se společnou volbou bezdětnosti. Jedním z nich je vytvoření, rekapitulování a rozvíjení společného příběhu bezdětnosti páru. Jiným je opakované ujišťování o spokojenosti partnera s bezdětností, a to často v kontextech, které imperativ reprodukce připomínají a ve kterých je společný příběh bezdětnosti aktivován. Ve 43 letech popisuje tyto mechanismy Petra: „Jsme se vždycky ujišťovali, že se nám nemění preference. Jak byli někde roztomilý opičátka, tak: 'Nedělá to s tebou něco? Neměli bychom se o tom pobavit?' [...] Už si vyprávíme takový příběh toho našeho rozhodnutí, že se pak v něm utvrdíme, že máme spolu takovou bublinu a nikoho do ní nepouštíme. A součástí té bubliny je to, že jsme tam rádi bez dítěte [...] Část toho důvodu je náš vztah, který je výjimečný [...] Máme strach, že (dítě) by narušilo bilanci [...] bysme se hádali“.

Obdobně to reflektuje ve 42 letech i Alexandra: „Není to násilný, ale vždycky nějaký zážitek nebo někdo něco řekne a my

pak si sedneme a zrevidujeme to svoje rozhodnutí. A ujistíme se, že to tak oba cítíme“.

Marie se naopak mezi opakovanými rozhovory rozvedla. Pro ni pak paradoxně ukončení stabilního vztahu otevřelo i jiné reprodukční trajektorie než bezdětnost, kterou volila v dosavadních partnerstvích. Jednoho, ze kterého odešla i kvůli tomu, že partner děti chtěl, a druhého, ze kterého odešla, protože manžel směřoval k méně aktivnímu bezdětnému životu, než jaký chtěla a který jí měla umožnit i volba bezdětnosti. Po rozvodu měla jen krátkodobé vztahy. Do toho období situuje i změnu přístupu k životu, kterou spojuje s přehodnocením reprodukčních plánů. Zatímco manželství jí usnadnilo artikulovat volbu bezdětného života, nevázaní reprodukčních plánů na žádného z partnerů jí cestu k rodičovství otevřelo. Okolo 40. roku života několikrát podstoupila zmrazení vajíček, následně začala žít s rozvedeným mužem a ve 42 letech s ním založila rodinu, vzhledem k věku obou jednoduchou. Stejně jako u někdejší orientace na bezdětnost popisuje i obrat k rodičovství jako postupný vývoj či silení pocitu: „Já bych to opsala tím, že se teď víc orientuji na emoce než na rozum. Že člověk začne přikládat větší význam prožitkům a emocím [...] U mě se to projevilo i v práci [...] Ke svému týmu jsem začala přistupovat víc s péčí. Ten přístup se začal projevovat ve všech oblastech [...] Došla jsem k tomu postupným vývojem. Člověk něco slyší, dostane zpětnou vazbu“.

I když tedy není odmítání rodičovství v ČR časté, příběhy těch, kteří bezdětnost jako životní cestu volí, odhalují, že nejen pro rodičovské starty, ale i volbu bezdětného života jsou partnerství důležitá. Opakované rozhovory odkrývají také mechanismy, jakými je v čase posilována v dobrovolně bezdětných párech shoda na bezdětnosti.

Nerozhodnost a absence reprodukčních plánů: jak dlouho mohou trvat

Více než lidí rodičovství odmítajících je podle statistik ve věku nejvyšší reprodukce těch, kteří zůstávají ohledně rodičovství nerozhodnutí. A častěji zůstávají ohledně rodičovství nerozhodnutí muži než ženy (Hašková, 2009; Palonciová a kol. 2021). Opakované rozhovory ukazují, že nerozhodnost ohledně rodičovství nemusí souviset jen s životní fází mladé dospělosti, kdy se lidé zatím nechtějí vázat. V souladu s tím, že je rodičovství očekávanou součástí dospělé biografie, zachovávají identitu nerozhodnutých dlouhodobě někdy i ti, kteří si s rodičovstvím nespojují žádná pozitiva.

Muži, kteří vidí k věku vázané biologické limity reprodukce pouze u žen, zůstávají někdy nerozhodnutí ještě daleko za věkovým těžištěm plodnosti mužů, často

v souvislosti s dlouhou absencí stálého vztahu nebo orientací na jiné priority. Palonciová a kol. (2021) naznačily, že horizont rozhodnutí je vzdálenější také pro ty, pro které není prioritou biologické rodičovství, i když ti jsou spíše výjimkou. Nerozhodnutí se tak může nabývat podob od nepřemýšlení nad rodičovstvím (např. v souvislosti se singlovstvím) k promyšleným rozvahám nad pronatalistickými a antinatalistickými argumenty.

David rodičovství zcela neodmítal ani během prvního rozhovoru jako pozdní třicátník, ani při druhém rozhovoru jako pozdní čtyřicátník. V něm však reflektoval, že jeho nerozhodnost přispívá k rozpadům jeho vztahů, a tak i vzdalování se reprodukci, kterou však nepovažuje za prioritu: „Takže to střední stanovisko, které není ani proti ani pro [...] pro ni znamená 'né' ve svém důsledku, ale to není moje pozice [...] Mohu být prospěšnější společnosti než zakládat rodinu, proti čemuž nejsem, ale musel by pro to být specifický kontext a poměrně dost velká ochota tyto věci směřovat tak, aby to nebyla běžná výchova dětí [...] Pokud by ten druhý člověk z toho učinil tak velkou prioritu a chtěl tomu věnovat tak velké úsilí, a je to partner, kterého máme rádi [...] tak to může významně změnit i priority mého života [...] A potom můžu být otevřen nebo chtít začít realizovat adopci nebo dokonce plození vlastního potomka [...] Můžeme mít alternativní progresivní zelené vzorce [...] Jelikož to nikdy nebyla moje priorita a ani žádné z mých partnerek, spíš očekávaly, že to bude běžná reprodukce, tak to bylo málo, abych do toho šel [...] Nejsem antinatalista, ale [...] kolik nás planeta stačí uživit?“

I u ostatních z této skupiny byl patrný důraz na jiné životní priority. U některých byl posílován dlouhodobou absencí partnerství, a to zejména u mužů s nízkým socioekonomickým statutem, kteří nad rodičovstvím nepřemýšleli nejen v souvislosti s dlouhodobým singlovstvím, ale následně i očekáváním singlovství do budoucna. V souladu s tím již předchozí studie zachytily snížená očekávání rodinného i partnerského života mezi single muži s nízkým socioekonomickým postavením. Maříková (2019) upozorňuje, že k tomu může přispívat i genderově konzervativní nastavení rodinné politiky, připisující mužům roli hlavního živitele rodiny.

S partnerem/-kou žili nerozhodnutí lidé ve sledovaném období nežádoucí odděleně. Ačkoliv důvody byly různé, zřetelný zde byl důraz na nezávazlost, zvyk samostatného bydlení a s rostoucím věkem v případě mužů někdy i to, že nové partnerky již žily s dětmi z předchozích vztahů. Opakované rozhovory takto dokreslují statistiky Palonciové a kol. (2021) ukazující vyšší míru nerozhodnutých napříč věkovými skupinami právě mezi singles i lidmi žijícími s partnerem odděleně.

Stejně jako ve skupině již v raném věku volících trvalou bezdětnost, i ve skupině nerozhodnutých došlo mezi uskutečněním výzkumných rozhovorů k rodičovství pouze jednou, a to náhodným otěhotněním. Ještě jedna žena v této skupině ale změnila své rodičovské plány. Jarmila dává do souvislosti své pozdní rozhodnutí se pro mateřství s bodem obratu na poli své profesní dráhy, která je jednou z jejích priorit. Ve 39 letech nebyla ohledně rodičovství rozhodnuta: „*To je právě jeden z těch problémů, jestli je mít nebo ne. Protože na to nenacházíme odpověď [...] chci děti proto [...] abych uspokojila nátlak společnosti, nebo proto, že je to něco, co chci?*“ O 12 let později zahrnuje její vyprávění již směřování k rodičovství, které zpětně situuje do období po 40. narozeninách: „*Jsem došla na černé dno ve svém profesním životě [...] A jedno z řešení, vydobýt si něco, co je mé, co mi nikdo nepřikazuje, bylo pořádit si dítě.*“ K porodu ale nedošlo nejen v souvislosti se zdravotními důvody, ale i zkušeností péče: „*My jsme si pořídili štěně. A velice brzy bylo jasné, že dítě už ne [...] Nepalo, frůkalo, já jsem se probouzela vyčerpaná [...] Tak jsme to nechali, že u štěněte zůstaneme. To by zničilo manželství. Spíš jsme to nechávali 'jestli...', ale pak už taky bylo pozdě biologicky.*“

Opakované rozhovory tedy ukázaly, jak je ve statistikách zachycená skupina nerozhodnutých diverzifikovaná. Patří do ní jednak ti, kteří z důvodu dlouhodobého singlovství a případně i očekávání absence partnera/-ky do budoucna o rodičovství neuvažují, i když jej nevyklučují. Do té skupiny ale náleží i ti, kteří zůstávají ohledně rodičovství nerozhodnuti nikoliv proto, že o rodičovství nepřemýšlí, ale naopak vyvažují jeho pozitivita s negativy a nemohou se rozhodnout nebo spojují představu vlastního rodičovství spíše jen s negativy, ale volbu trvalé bezdětnosti nečiní a případné rodičovství do budoucna zcela nevyklučují. Opakované rozhovory dále ukázaly, že v nerozhodnosti ohledně rodičovství mohou zejména muži setrvat dlouhodobě, pokud nedojde na poli jejich či partnerčiných trajektorií (např. profesních, partnerských) k důležitým událostem či bodům obratu, které mohou ovlivnit i jejich rodičovské plány.

Vzhledem k tomu, že s věkem klesá schopnost zplodit dítě a dlouhodobá absence partnera/-ky může vést k singlovskému habitu, který dále snižuje šance na společné soužití, naznačují opakované rozhovory také to, že jak lidé bezdětnost raně preferují, tak i ti nerozhodnuti zůstávají nezářídka bezdětní (viz Tomášek, 2006).

Odkládání rodičovství: mladá dospělost, bariéry, domino efekt událostí a pozdější rodičovství

Podle statistických dat výběrových šetření mladí lidé s rodičovstvím do budoucna

na zpravidla počítají (Palonciová a kol., 2021). Zároveň se však stalo očekávanou součástí života i období mladé dospělosti, ve kterém se rodičovství ještě nepředpokládá. S tím se posunul i věk prvoroďiček a zvýšil se očekávaný věk zahájení mateřství a otcovství (ibid.).

V období *mladé dospělosti* mají mladí již velkou míru autonomie, ale ještě se od nich neočekávají dlouhodobé závazky jako rodičovství. Z hlediska statistických dat může vypadat tato fáze jednotně (např. růst podílu mladých, kteří žijí bez partnera a bez dětí u rodičů), její prožívání se však může lišit, a to i v závislosti na společenském postavení. Někteří ji nahlízejí prizmatem svobody a otevřených možností, jiní prizmatem nejistot (Bynner, 2005).

Rozhovory s třicátníky, kteří rodičovství v době rozhovoru odkládali, i když si ho do budoucna přáli, ukazují, že i mezi nimi lze vydělit odlišné skupiny. Někteří cítili, že na rodičovství mají ještě čas a jeho odkládání neviděli jako problém. Odpovídali profilu mladých dospělých, který není věkově pevně vymezen a může se v souvislosti se sociální lokací rozpínat i daleko nad typické věkové rozmezí plodnosti, a to zejména mezi muži. Jiní měli k odkládání více pragmatické důvody a po překonání překážek chtěli k rodičovství směřovat. Jednalo se o pořízení lepšího bydlení, přechod z brigád do stálého zaměstnání, zlepšení finanční situace apod.

Zatímco se v prvních dvou skupinách dotazovaných nestal rodičem mezi rozhovory téměř nikdo, mezi odkládajícími jich byla téměř polovina. A většina mezi těmi, kteří byli již na rodičovství připraveni a směřovali k překonání bariér na poli bydlení, studia či zaměstnání.

Radka je představitelkou těch, kteří měli v době prvního rozhovoru stálého partnera i jasnou představu o tom, kdy se chtějí rodiči stát. Ve 31 letech mateřství jako justiční čekatelka odkládala do doby, kdy bude jmenována soudkyní. Rozhovor po 12 letech ukázal, že k oběma plánovaným událostem do tří let došlo: „*Udělal jsem justiční zkoušky [...] Byla jsem jmenovaná soudcem. Po roce jsem se rozhodla, že by bylo dobrý už mít ty děti. To se taky povedlo okamžitě. To mi bylo 34.*“

Nejčastěji uváděnou překážkou rodičovství byl ale v souladu s odbornou literaturou partnerský vztah (Kyzlinková, Šťastná, 2018; Hašková, Pospíšilová, 2020). Palonciová a kol. (2021) uvádí, že je pro většinu bezdětných singles primární bariérou rodičovství absence partnera/-ky a teprve pokud ho/ji mají, posouvá se těžiště důvodů bezdětnosti k jiným faktorům. Opakované rozhovory ale ukázaly, že nejde jen o absenci partnerství, ale i jiné k partnerství se vážící dlouhodobé okolnosti, jako je nejistota partnerského vztahu; partner, který není rodičovství nakloněn; mladá, ještě studující partnerka apod.

Vzhledem k tomu, že se o zahájení rodičovství lidé rozhodují zpravidla s partnerem, vstupují do rozhodování nejen jejich v čase se měnící zkušenosti a životní trajektorie (pracovní, zdravotní, partnerské, bydlení apod.), ale i jejich partnerů/-ek. Při reflexi odkládání rodičovství u těch, kteří by si již rodičovství přáli, ale přesto jej ve stálém partnerství odkládali, se ukázala důležitost odlišného časování jeho a jejich pracovních a dalších trajektorií a životních orientací.

Matějův příběh je příběhem nesouladu v časování jeho a partnerčiných životních trajektorií. Trvalý partnerský vztah měl od třicátin, do té doby se cítil příliš mladý a v souvislosti s absencí vztahu rodičovství netematizoval, i když ho do budoucna předpokládal. Později, ve 32 letech ve stálém vztahu již děti chtěl, ale protože byla jeho partnerka mladší, děti odkládali: „*Už o tom přemýšlím jinak než v pětadvaceti. Člověk po tý dvacítce si chce užít [...] Já samozřejmě bych děti chtěl, ale přítelkyně je mladší. Je jí dvacet šest. A zatím nechce. V dnešní době se dává do těch třicetilet přednost pracovní kariéře. Takže ona si nejdřív chce vybudovat nějakou pozici, a potom teprve mít děti.*“ Po 12 letech ale vypráví, že když pak již i ona dítě chtěla, on ho již nechtěl, jelikož se na něj cítil ve více než desetiletém, citově vyhasinajícím vztahu starý. Vztah skončil, když otěhotněla s jiným. I Matěj se však ve 44 letech rodičem stal, ale s novou partnerkou: „*Já jsem pak už nechtěl s tou první ženou dítě, protože když si přičtu dvacet let k svému věku, tak dítěti bude dvacet a mně bude šedesát čtyři [...] Ale jsem rád, že i v tomhle vyšším věku se nám to povedlo, i když dlouhou dobu jsem děti už nechtěl.*“

Opakované rozhovory s respondenty/kami odkládajícími rodičovství odkryly ještě jeden důležitý aspekt současných reprodukčních trajektorií. Jedná se o roli zdravotních komplikací vedoucích k neplánovaným odkladům rodičovství, na kterou upozornily již Šťastná, Slabá a Kocourková (2017), dále pak Slabá, Kocourková a Šťastná (2021). Mužská bezdětná populace zdravotní komplikace v reprodukčních trajektoriích příliš netematizuje, a když, pak zejména s odkazy na zdraví partnerky (Maříková, 2020). Opakované rozhovory s bezdětnými ženami ale dokumentují, že zdravotní problémy na cestě k rodičovství nejsou marginálním jevem, mohou být součástí odkládání rodičovství i důsledkem domino efektu událostí, kdy odkládání rodičovství z určitého důvodu vede nakonec k odložení rodičovství z důvodů jiných.

Řada těch, kteří během první vlny rozhovorů jakožto mladí třicátníci nepocítovali ještě velký tlak na to, aby se stali rodiči, i když se jednou rodiči stát chtěli, rekonstruuje v druhé vlně rozhovorů domino

efekt událostí a stavů, který vedl k tomu, že o více než deset let později ještě rodiči nebyli. Důležitou roli v něm hrál zpravidla rozchod partnerů a následně žádná či krátkodobé vztahy a někdy, jak odhalily zejména rozhovory se ženami, také zdravotní komplikace v době, kdy se o rodičovství již snažily.

Olga, nejdříve 32letá a následně 42letá, popisuje *domino efekt* událostí vedoucích od odkládání rodičovství v souvislosti s obdobím mladé dospělosti až po trvajícím bezdětnost. V 32 letech k rodičovství s partnerem teprve spěli, ale do budoucna o něm nepochybovala: „*My neodkládáme rodičovství, my k němu spějeme [...] ty hovory, který jsou o tomhle tématu [...] význam, který pro mě mají, je v tom, že vím, že oba dva spolu chceme mít děti*“. Po rozchodu s tímto partnerem měla pouze krátkodobé vztahy, o mateřství přemýšlela, ale nechtěla ho „za každou cenu“ – ne jako sólo matka. Se zvyšujícím se věkem potkávala již spíše muže s dětmi. Navázání dlouhodobého vztahu s takovým mužem, který by měl vést k rodičovství, však podle ní vyžaduje – vzhledem k mužovým jiným, dlouhotrvajícím závazkům – delší dobu. Když se pak s jedním takovým mužem pokouší otěhotnět, vzhledem k jejich věku se to nedaří a dlouho očekávané těhotenství končí v jejich 42 letech potratem, který vnímá i s ohledem na mužův věk jako významný bod obratu své reprodukční trajektorie a plánu: „*Už se to jeví tak, že nemáme dobrý biologický materiál na reprodukci. Tím posledním zážitkem, kdy jsem byla chvilku těhotná a nevyšlo to, tak jsem si uvědomila, že do toho nemůžu jít [...] Nepřipadá mi to dobrý, nějak znásilňovat přírodu*“.

Zuzana, podobně jako Olga, si sebe do budoucna jako matku také představovala. Na rozdíl od Olgy s pestrými partnerskou trajektorií žila ale převážně sama. To jí jako čerstvé třicátníci při prvním rozhovoru nevadilo: „*Myslím, že jsem šťastná v tom singlovství [...] Ale do budoucnosti se rozhodně vidím jako matka a manželka*“. Druhý rozhovor zastihl Zuzanu jako pozdní třicátníci s 31letým partnerem. Tušila, že on si chce ještě užívat nově nabytou nezávislost v podobě vybudování svého prvního bytu, nikoliv přijímat dlouhodobé závazky v podobě rodičovství. S vědomím nesouladu mezi jeho a její fází života se snažila najít jejich průnik, aby nepřišla ani o partnera, ani mateřství: „*Máme každý svůj byt [...] Byla bych ráda, kdybychom to posunuli, ale nechci ho vyděsit [...] Byla bych určitě ráda, kdybych měla svoje dítě [...] Já v 31 letech bych byla takhle taky šťastná, ale nechci děti nemít [...] Mám strach, abych o partnera nepřišla, ale pokud bych měla pocit, že se to nikam neposouvá, dejme tomu za půl roku, tak si neumím představit, že bych v tom chtěla setrvat*“.

Opakované rozhovory s Liborem, ve věku 40 let a o dvanáct let později, ukázaly, jak může vést odkládání rodičovství spojené s prodlužujícím se obdobím mladé dospělosti k domino efektu dalších událostí a stavů, které implikují další odložení rodičovství a následně nedobrovolnou bezdětnost a aktivní překonávání zdravotních bariér rodičovství. V jeho vyprávění je důležité sledovat linii biografického, historického (kalendářního) i sociálního času. Biografický čas odkazuje k věku Libora. Historický čas měříme v letopočtech, přičemž některým (např. 1989) přiřkládají lidé ve svých biografiích důležitý význam. A sociální čas odkazuje k věkovým normám (např. v kolika letech se očekává, že se stane žena/muž matkou/otcem). V době prvního rozhovoru nepočítal čtyřicetiletý Libor tlak na to, aby se stal v blízké době rodičem, a o tom, že se jednou otcem stane, nepochyboval. Z hlediska biologického věku sice již ke třicátníkům nepatřil, vysvětlil však, proč se cítil být spíše v souladu s životními drahami o dekádu mladších lidí ve věku jeho partnerky. To dávalo souvislosti s pobytem v zahraničí v době, kdy jeho vrstevníci zakládali rodiny, a následně mladšími partnerkami po návratu do ČR, kdy došlo i k významnému zvýšení (očekávaného) věku prvorodiček: „*Přišla revoluce [...] chtěl jsem si vyzkoušet život v zahraničí [...] odložil jsem osobní život s tím, že jsem se věnoval studiu, práci [...] vrátil jsem se [...] a ono to nějakou dobu trvá, než si najdete vztah, ve kterém [...] budete mít děti výhledově [...] se změnilo uvažování i žen u nás [...] že to není tak, že žena kolem čtyřadvaceti, pětadvaceti spěchá na to, aby měla děti [...] Okruh mých partnerek, se kterými jsem žil od té doby, většinou byly tak o 10, 12 let mladší než já. Protože moje generace už je někde jinde [...] Už mají děti [...] Že děti jsou součástí života a tak, je určitě představa, kterou mám [...] Ale [...] necítím nějaký extra velký tlak na to, aby to muselo být dneska nebo zítra*“. Po 12 letech byl již Libor se stejnou partnerkou biologickým rodičem, ale vzhledem k tomu, že byla nakonec jejich cesta k rodičovství ze zdravotních důvodů složitá a dlouhá, nehovoří již o dětech, ale počítají s rodinou jednodětnou. Svůj věk zpětně zvýznamňuje, čímž se vymyká dominantním narativům mužů, kde není jejich věk z hlediska plazení dětí (na rozdíl od socio-ekonomické pozice) zpravidla tematizován (Maříková 2019, 2020): „*Máme dítě, které jsme chtěli a o které jsme usilovali dlouho. Byla to hodně trnitá cesta [...] nedělám si iluze, že muž může mít dítě kdykoliv*“.

Diskuse a závěr

Opakované rozhovory s původně bezdětnými muži a ženami v reprodukčním

věku nám umožnily prozkoumat, za jakých okolností, jakým způsobem a za pomoci jakých sociálních mechanismů lidé v dlouhodobém horizontu mění nebo nemění své původně komunikované identity bezdětných a rodičovské plány. Konkrétně byly zkoumány zkušenosti těch, kteří v první vlně rozhovorů rodičovství do budoucna předpokládali, ale zatím se na něj cítili být mladí, rodičovství odkládali z důvodu nejrůznějších překážek nebo zůstávali ohledně rodičovství nerozhodnutí. Zjišťovány byly i zkušenosti a postoje těch, kteří preferovali celoživotní bezdětnost.

V dlouhodobém horizontu se ukázaly být stále zejména bezdětné identity těch, kteří preferovali celoživotní bezdětnost nebo zůstávali ohledně rodičovství nerozhodnutí. Naopak životní trajektorie těch, kteří rodičovství odkládali, zahrnovaly v dlouhodobém horizontu častěji tranzice do rodičovství, případně do jiných bezdětných identit.

Ve světle statistických dat je bezdětnost spojována zejména se singlovstvím a případně s nestabilními partnerskými drahami nebo stálým partnerským existujícím až později v reprodukčním období života (Klímová Chaloupková, Hašková, 2020). Opakované rozhovory osvětlily několik dalších poznatků o vztazích mezi reprodukčními a partnerskými trajektoriemi. Ukázaly, že nestabilní partnerské dráhy nemusejí být příčinou bezdětnosti, ale naopak důsledkem její preference. Dále rozhovory odhalily, že partnerství je důležité nejen pro plánování rodičovství, ale protože je volba bezdětného života v rozporu s očekávaným průběhem dospělosti, tak je partnerství důležité i pro artikulaci volby bezdětnosti. A může být i jedním z argumentů pro trvalou bezdětnost. V posledních řadě opakované rozhovory osvětlily, jakými způsoby dochází v dobrovolně bezdětných párech k udržování vzájemného souznění se společnou cestou bezdětnosti. Jedním z těchto mechanismů je rekapitulování a rozvíjení společného příběhu bezdětnosti nebo ujišťování se o spokojenosti partnera/-ky s volbou bezdětnosti v kontextech, které imperativ reprodukce připomínají a ve kterých je příběh společné bezdětnosti opakovaně aktivován.

Opakované rozhovory také upřesnily, že je ve statistických datech zachycená skupina lidí ohledně rodičovství nerozhodnutých ve skutečnosti diverzifikovaná. Zahrnuje například ty, kteří z důvodu dlouhodobého singlovství a případně i očekávání absence partnera/-ky do budoucna (které má v populaci mužů v ČR souvislost s jejich socioekonomickým statutem) o rodičovství neuvažují, i když jej nevyklučují. Do dané skupiny ale patří i ti, kteří zůstávají ohledně rodičovství nerozhodnutí nikoliv proto, že o rodičovství nepřemýšlí, ale naopak vyvažují

jeho pozitivita s negativy a nemohou se ohledně rodičovství rozhodnout, případně spojují představu vlastního rodičovství spíše jen s negativy, avšak vzhledem ke společenskému tlaku volbu trvalé bezdětnosti nečiní a rodičovství do budoucna nevyklučují.

Analýza opakovaných rozhovorů zároveň přiblížila, proč zůstávají zpravidla trvale bezdětní nejen ti, kteří již ve fázi mladé dospělosti preferují trvalou bezdětnost, ale i ti, kteří zůstávají ohledně rodičovství nerozhodnutí. Vzhledem k očekávání rodičovství v rámci dospělé biografie může totiž nerozhodnost trvat zejména mezi muži, kteří spojují biologické limity reprodukce pouze s věkem žen, dlouhodobě, a to až už v souvislosti se singlovstvím nebo orientací na jiné priority, pokud nedojde na poli jejich trajektorií či trajektorií partnera/-ky k důležitým událostem či bodům obratu, které by jejich priority změnilo.

Podle statistických dat ale většina mladých mužů a žen rodičovství do budoucna plánuje (Palonciová a kol., 2021). Rodičovství zůstává očekávanou součástí dospělého života, zároveň se však i v naší společnosti stalo očekávanou součástí životních drah i období mladé dospělosti, ve kterém se rodičovství ještě neočekává. Největší šance rodičovství realizovat pak mají právě ti, kteří zahájení rodičovství již v krátkodobém horizontu plánují a jeho odkládání tak již není spojeno s obdobím mladé dospělosti ani absencí partnera/-ky.

Vzhledem k tomu, že se o zahájení rodičovství lidé rozhodují zpravidla v partnerství, vstupují do tohoto rozhodování nejen v čase se měnící životní trajektorie a zkušenosti jednotlivců, ale i trajektorie a zkušenosti jejich partnerů/-ek. Ty nemusejí být s ohledem na plánování rodičovství vzájemně v souladu a mohou vést k dalšímu odkládání rodičovství a domino efektu událostí a stavů, který implikuje další odložení rodičovství a může vést k identitním změnám bezdětných, a to i směrem k bezdětnosti dobrovolné či trvalé.

Ačkoliv bezdětní muži téma klesající plodnosti u mužů v souvislosti s vyššími věkovými kategoriemi tematizují zřídka (Maříková 2019, 2020), opakované rozhovory s bezdětnými ženami téma zdravotních komplikací na cestě k rodičovství (s odkazy k věku obou partnerů) zachycují, a to nezřídka v souvislosti s výše zmíněným domino efektem událostí a stavů v rámci spojených životních drah.

Při plném respektu k volbám trvalé bezdětnosti by se tak rodinná politika měla zaměřit i na možnosti řešení a předcházení komplikací na cestě k rodičovství ve vyšším reprodukčním věku, kam se reprodukce v souladu s mezinárodními trendy posouvá (Kocourková, Šťastná, 2021), jestliže má pomáhat nejen v oblasti péče, ale i reprodukce těm, kteří o rodičovství usilují.

1 Článek vznikl s podporou Grantové agentury ČR v rámci projektu č. 17-04465S „Bezdětnost a jednodětné rodiny: příspěvek k vysvětlení nízké plodnosti v České republice“ a s institucionální podporou RVO: 68378025.

Literatura

- Blossfeld, H. P., Klijzing, J., Mills, M., Kurz, K. (2005) *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. London: Routledge.
- Bynner, J. (2005) „Rethinking the Youth Phase of the Life-course: The Case for Emerging Adulthood?“ *Journal of Youth Studies* 8 (4): 367–384.
- Charmaz, K. (2003). „Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis.“ Pp. 311–328 in J. A. Holstein, J. F. Gubrium (eds.) *Inside Interviewing*. London: Sage.
- Elder, G. H. (1998) „The life course as developmental theory.“ *Child development* 69 (1): 1–12.
- Hašková, H. (2009) *Fenomén bezdětnosti*. Praha: SLON.
- Hašková, H., Pospíšilová, K. (2020) „Kdo plánuje jedináčka a kdo chce zůstat bezdětný?? Faktory ovlivňující nízké reprodukční plány mužů a žen.“ *Sociologický časopis* 56 (2), 131–164.
- Hobson, B., Oláh, L. (2006) „Birthstrikes? Agency and Capabilities in the Reconciliation of Employment and Family.“ *Marriage and Family Review* 39 (3–4): 197–227.
- Joshi, H. (1990) „The Cash Opportunity Cost of Child bearing: An approach to estimation using british data.“ *Population Studies* 1: 41–60.
- Keizer, R., Dykstra, P. A., Jansen, M. D. (2008) „Pathways into childlessness: evidence of gendered life course dynamics.“ *Journal of Biosocial Science* 40 (6): 863–878.
- Kaa, D. J. van de (1987) „Europe’s Second Demographic Transition.“ *Population Bulletin* 42 (1): 1–59.
- Klímová Chaloupková, J., Hašková, H. (2020) „The diversity of pathways to childlessness in the Czech Republic: The union histories of childless men and women.“ *Advances in Life Course Research* 46: 100363.
- Kocourková, J., Šťastná, A. (2021) „The realization of fertility intentions in the context of childbearing postponement: Comparison of transitional and

post-transitional populations.“ *Journal of Biosocial Science* 53 (1): 82–97.

- Kyzlinková, R., Šťastná, A. (2018) „Fatherhood in a Changing Society: Shifts in Male Fertility Patterns.“ *Sociological Research Online* 23 (2): 328–353.
- McDonald, P. (2000) „Gender equity, social institutions and the future of fertility.“ *Journal of the Australian Population Association* 17 (1): 1–16.
- Maříková, H. (2019) „Důvody, motivy a okolnosti bezdětnosti mužů.“ *Fórum rodinné politiky* 2019 (5): 10–15.
- Maříková, H. (2020) „Bezdětnost mužů z perspektivy hegemonické masculinity.“ *Gender a výzkum* 21 (1): 130–153.
- Neale, B. (2019) *What is qualitative longitudinal research?* Bloomsbury Academic.
- Palonciová, J., Hašková, H., Höhne, S., Kuchařová, V., Žáčková, L., Lukić, A. (2021) *Bezdětní a postoje k rodičovství*. Praha: VÚPSV, v.v.i.
- Sobotka, T. (2017) „Childlessness in Europe: Reconstructing Long-Term Trends Among Women Born in 1900–1972.“ Pp. 17–53 in M. Kreyenfeld, D. Konietzka (eds.). *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences*. Cham: Springer.
- Slabá, J., Kocourková, J., Šťastná, A. (2021). Neplánovaný odklad mateřství do vyššího věku v životní dráze českých žen. *Sociológia* 53 (1): 49–70.
- Šťastná, A., Slabá, J., Kocourková J. (2017) „Plánování, načasování a důvody odkladu narození prvního dítěte v české republice.“ *Demografie* 59: 207–223.
- Tomášek, M. (2006) „K genderovým zdrojům individualizačního habituu.“ *Gender a výzkum* 7 (1): 11–14.
- Witzel, A. (2000) „The problem-centered interview.“ *Forum: Qualitative Social Research* 1 (1): Art. 22.

PhDr. Hana Hašková, Ph.D.
(hana.haskova@soc.cas.cz) je vědeckou pracovnící Sociologického ústavu Akademie věd ČR (Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences), Jilská 1, 110 00 Praha 1, Česká republika. Zaměřuje se na sociologický výzkum životních drah, rodin, partnerství, reprodukce a vztahů mezi politikami, diskurzů a praxí péče.

Odborný měsíčník Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR SOCIÁLNÍ SLUŽBY www.socialnisluzby.eu

Z obsahu prosincového čísla

- Aktuality APSS ČR 5
- Institut vzdělávání APSS ČR: Nabídka otevřených kurzů 6
- Mediace: Mediace konfliktních situací v prostředí sociálních služeb 10
- Statistika: Místní a finanční dostupnost sociálních služeb 13
- Kraje: „Poslední tři roky pracujeme na nových koncepcích a tvorbě nových kapacit,“ říká radní pro oblast sociální politiky a zdravotnictví Milena Johnová 14
- Výzkum: Jak je vnímána důležitost různých aspektů kvality služeb sociální péče? 17
- Kraje: „Covid-19 ukázal, že jsou sociální služby naprosto nepostradatelné,“ říká radní Jihomoravského kraje pro oblast sociálních věcí Jana Leitnerová 23
- Sociální služby: Postojová obdarování v sociálních službách 26
- Právní poradna: Jsou poskytovatelé sociálních služeb povinnými subjekty dle informačního zákona? 33
- Veřejný ochránce práv: Problematika poskytování pobytových sociálních služeb daleko od původního bydliště klienta 36

Strategie zaměstnavatelů v období pandemie covidu-19

Jiří Vyhlídal

Abstrakt

Článek nabízí pohled na strategie zaměstnavatelů v České republice bezprostředně před pandemií covidu-19 (v roce 2019) a v jejím průběhu (v roce 2020). V první části se věnuje propouštění a přijímání zaměstnanců v roce 2020 a předkládá srovnání této situace s rokem 2019. Ve druhé části je analyzována spolupráce zaměstnavatelů s úřadem práce zejména ohledně vnímání rizik při zaměstnávání osob doporučených úřadem práce a spolupráce na realizaci opatření souvisejících s pandemií covidu-19. Autor zjistil, že průměrný počet propuštěných zaměstnanců u jednotlivých kategorií zaměstnavatelů v roce 2020 oproti roku 2019 vzrostl, v některých kategoriích i o více než 50 %. Přesto nedošlo v roce 2020 k dramatickému nárůstu nezaměstnanosti. Významnou roli v tom sehrály jednotlivé režimy programu Antivirus.

Klíčová slova: zaměstnanost, Česká republika, koronavirová pandemie, úřad práce, program Antivirus

Abstract

The article presents an overview of strategies adopted by employers in the Czech Republic immediately prior to the outbreak of (2019) and during the Covid 19 pandemic (2020). The first part addresses redundancies and the hiring of employees in 2020 and presents a comparison in this respect with the situation in 2019. The second part provides an analysis of the cooperation of employers with the Labour Office, especially with regard to the perception of risks involved in the employment of persons recommended by the Labour Office and cooperation on the implementation of measures aimed at containing the pandemic. The author determined that the average number of employees laid off in various employer categories increased in 2020 compared to 2019, in some categories by more than 50%, despite no dramatic increase in unemployment being recorded in 2020. The various components of the national Antivirus programme undoubtedly played an important role in this connection.

Keywords: employment, Czech Republic, coronavirus pandemic, Labour Office, Antivirus programme

Úvod

Krizе obvykle vedou ke změně strategií u aktérů, kteří jsou dopady těchto krizí zasazeni. Krize je nutí k hledání strategií, které zajistí nejvyšší možnou míru šancí na přežití, ať již v přeneseném významu, nebo doslova. Již krize z let 2009–2011 ukázala, že kritickým je z pohledu zaměstnavatelů udržení maximálního možného množství vědomostí, schopností a dovedností akumulovaných v jejich zaměstnancích. Kritickou se tedy jevila jejich schopnost udržet zaměstnance v případě jak okamžitého a dramatického poklesu zakázek, tak také v případě dramatického snížení nezbytných subdodávek a komponentů.

V následujícím příspěvku nabízíme pohled na chování zaměstnavatelů bezprostředně před pandemií covidu-19 (v roce 2019) a v jejím průběhu (v roce 2020). Text je založen na datech pocházejících z dotazníkového šetření „Náborové preference zaměstnavatelů a jejich spolupráce s úřadem práce“. Dotazníkové šetření bylo provedeno kombinací metod online dotazování (CAWI) a face-to-face rozhovorů (CAPI) na náhodném vzorku subjektů z databáze Albertina v prosinci 2020. Vzhledem k termínu sběru dat jsou v nich jen omezeně reflektovány případné změny, které nastaly u zaměstnavatelů v samotném závěru roku 2020.

Nerovnosti, prekarita a pandemie

Pandemie covidu-19 se ukázala být jak zdrojem akutních problémů, tak akcelerátorem či zesilovačem změn, které mají dlouhodobější povahu. K těm prvním patří okamžitý dopad na růst počtu nezaměstnaných. V USA se během pouhých 8 týdnů zvýšil počet žadatelů o podporu v nezaměstnanosti o 41 milionů osob (U.S. Department of Labor 2020; Han a Hart, 2021). V souvislosti s dlouhodobějšími změnami bývá konstatováno, že tato pandemie především obnažila nerovnosti panující na trhu práce a rostoucí míru prekarity (Pew Research Center 2020; Han a Hart, 2021).

Butterick a Charlwood (2021) konstatují, že na růstu nerovností a prekarity se do značné míry podílí také způsoby řízení lidských zdrojů (HRM) ve firmách. Především implementace dvou teorií HRM ve firmách, teorie flexibilní firmy (Atkinson 1984) a teorie architektury lidských zdrojů (Lepak a Snell, 1999), vedla k výrazným změnám v postavení řady zaměstnanců na trhu práce.

Teorie flexibilní firmy rozděluje zaměstnance v zásadě na dvě skupiny. Jednu skupinu tvoří kmenoví zaměstnanci, kteří mají účast na firemních systémech výhod a benefitů a mohou očekávat také určitý kariéerní růst. Druhou skupinu pak tvoří pracovníci, jejichž pracovní smlouvy

mohou být různě omezeny, případně se jedná o agenturní zaměstnance.

Teorie architektury lidských zdrojů rozděluje pracovníky do čtyř skupin podle toho, jak cenný a unikátní je jejich lidský kapitál. Stejně jako v předcházejícím případě je výsledkem segmentovaná struktura pracovníků, kdy každý segment zakouší jinou míru jistoty či nejistoty.

Výsledkem tohoto způsobu nakládání se zaměstnanci ze strany firem, který je možné označit jako výraznou komodifikaci (Butterick a Charlwood, 2021), je situace, kdy třetina osob pracujících pro americké korporace vlastně nejsou zaměstnanci těchto korporací (Capelli, 2020). Rostoucí nerovnost a míra prekarity na trhu práce se nakonec projevila v průběhu pandemie.

Han a Hart (2021) na základě analýzy dat z online dotazníkového šetření provedeného v květnu 2020 (N=933) na vzorku rodičů s nezletilými dětmi prezentují, jak se nerovnosti a prekarita projevily v dopadech pandemie. Byly to právě ti, jejichž pracovní pozice je možné označit za prekérní, kteří častěji ztratili buďto práci nebo zdroj příjmů. Koncentrace prekérních pracovních pozic v sektoru služeb vedla k tomu, že „zaměstnání ve službách, maloobchodu nebo administrativě zvyšovalo riziko ztráty práce 2,5krát“ v porovnání se zaměstnanci v manažerských či odborných pozicích (Han a Hart, 2021: 11).

Trh práce výrazně zasahovaly v dosa-
vadním průběhu pandemie covidu-19 vlá-
dami vyhlášená omezení pohybu a kon-
centrace osob. Možnost vykonávat práci
z domova významně ovlivňovala šance
osob na trhu práce. Riziko ztráty zaměst-
nání výrazně rostlo v případech, kdy ales-
poň 40 % pracovních úkolů a povinností
nemohlo být vykonáváno on-line (Adams-
Prassl et al., 2020). Jinými slovy, jak uvá-
děl Butterick a Charlwood (2021: 850),
„s pracovníky, kteří nemohli pracovat
z domova, se obvykle zacházelo jako
s produkty na jedno použití, stejně jako
s těmi, kteří měli jen dočasné smlouvy.“

Omezení pohybu a koncentrace osob
ještě podtrhla a často vyhrtila nerovnos-
ti panující na trhu práce. Právě za této si-
tuace se ukázalo, že často právě pracovní-
ci s nízkými mzdami, nejistými smlouvami
nebo s nestandardní pracovní dobou ne-
mohou přerušit výkon práce ani za těchto
podmínek. Za všechny zmiňme alespoň
pracovníky v sociálních službách, ve zdra-
votnictví, v maloobchodu s potravinami,
v dopravě a logistice či ve výrobě potra-
vin. Situace těchto osob ukazuje, jak znač-
ný rozdíl existuje mezi jejich tržním oce-
něním a skutečnou hodnotou, kterou
představují pro společnost (Butterick
a Charlwood, 2021).

Práce z domova sama o sobě předsta-
vovala výzvu pro řadu zaměstnavatelů,
kterou ne vždy zvládli lehce (Howe et al.,
2021). I ve veřejném sektoru v tomto ob-
dobí významně vzrostla poptávka po IT
pracovnících (Koch, Plattfauf a Kregel,
2021). Práce z domova sama mění také
zvyky a poptávku konzumentů. Pokud
jedna třetina americké pracovní síly pra-
cuje z domova (Howe et al., 2021), pak
tato změna může být značná a možná i tr-
valá. Jak autoři dodávají, tato situace vý-
znamně ohrožuje „finanční integritu firem
a jejich schopnost stát se opět a být i do
budoucná ziskovými“ (Howe et al., 2021).

Znevýhodnění na trhu práce

Při zpětném pohledu mohou být dopady
pandemie covidu-19 na český trh práce
shrnuty primárně do dvou údajů. Za prvé,
počet registrovaných uchazečů o zaměst-
nání se mezi koncem roku 2019 a koncem
roku 2020 zvýšil o 76,5 tisíce osob.
V tomto ohledu lze považovat dopad pan-
demie na trh práce za vcelku mírný. Za
druhé, v průběhu roku 2020 bylo na cílené
programy na podporu zaměstnanosti
(tedy včetně programu Antivirus) vynalo-
ženo celkem 23,8 mld. Kč (MPSV, 2021). Je
to 11krát více, než bylo na aktivní politiku
zaměstnanosti vynaloženo v roce 2019.

Již před počátkem pandemie byl patrný
strukturální nesoulad mezi nabídkou pra-
covní síly a poptávkou po ní. Především
osoby dlouhodobě registrované na úřadu
práce představují specifickou klientelu,

u které selhávají standardní ekonomické
modely simulující její chování. Jak ukazu-
jí Trlifajová a Hurrle (2019), tyto modely
jsou obvykle založeny na předpokladu ra-
cionální volby aktérů mezi nezaměstnan-
ností se všemi jejími důsledky a stabilním
zaměstnáním. Za primární motiv volby
stabilního zaměstnání je pokládán rozdíl
v příjmech domácnosti v obou srovnáva-
ných stavech. Autoři však předpokládají
vedoucí k tomuto modelovému závěru po-
važují za problematické. Jednak proto, že
osoby opouštějící registr často před
sebou nemají perspektivu stabilního pra-
covního místa, ale perspektivu silně flexi-
bilního zaměstnání za nízkou mzdou.
A nízká mzda představuje riziko, že v ko-
nečném důsledku bude příjem domácnos-
ti nižší než v případě plné závislosti na so-
ciálních dávkách. Důsledkem je, že tyto
osoby volí jiné strategie, než předpokládá
teorie, a nalezení zaměstnání není nutně
jejich primárním cílem, a v konečném dů-
sledku paradoxně ani nejlepší volbou.

Komplementární strategie ve vztahu
k těmto uchazečům však volí také zaměst-
navatelé. I oni vnímají alternativní strate-
gie (dlouhodobě) registrovaných uchaze-
čů a hledají cesty, jak se jim přizpůsobit.
Bonoli (2014: 426) v této souvislosti kon-
statuje: „vyhýbání se těmto osobám ze
strany zaměstnavatelů má jen málo spo-
lečného s osobní averzí (nebo diskrimina-
cí); je to prostě způsob, jak vyloučit ty,
kteří v jejich očích reprezentují vyšší riziko
pro firmu“. A v případě, kdy zaměstnava-
telé nemají dostatečnou informaci o kvali-
tě pracovní síly, která z registru přichází,
volí spíše strategii vyhnout se jí. Najímání
těchto uchazečů je pro zaměstnavatele
zdrojem nejistoty, proti které se nemohou
dostatečně pojistit.

Určitou šanci by pro tuto skupinu re-
gistrovaných uchazečů (především dlou-
hodobě nezaměstnaných a jinak na pra-
covním trhu znevýhodněných osob), stej-
ně jako pro zaměstnavatele v oblastech
s vysokou mírou strukturální nezaměstna-
nosti, potenciálně představovala vyšší
míra zapojení zaměstnavatelů do celého
procesu aktivní politiky zaměstnanosti.
Van Berkel et al. (2017) hovoří o konceptu
„employer engagement“, kdy se zaměst-
navatelé změní z klientů ve spoluvůrce
těchto politik (viz také Van der Aa a Van
Berkel, 2014, Devins a Hogarth, 2005).

Zapojení zaměstnavatelů do celého
procesu by mimo jiné mohlo umožnit je-
jich přístup ke spolehlivějším informacím
o těchto osobách, o jejich vzdělání, sku-
tečných dovednostech nebo pracovní his-
torii. Bylo by možné tímto způsobem pře-
konat prokletí jediného signálu (dlouho-
dobá nezaměstnanost nebo jiné znevý-
hodnění), který zaměstnavatelé, jak vyplý-
vá ze zkušeností většiny rozvinutých eko-
nomik světa, vyhodnocují značně negativ-
ně. V současnosti je však těžké si takové

zapojení v podmínkách České republiky
představit. Na úřadech práce došlo po
roce 2011 ke změně způsobu vykonávání
sociální práce, jejím jádrem se stala vý-
plata dávek v hmotné nouzi. Jak uvádí Hi-
ekischová (2015: 86), „role sociálního pra-
covníka se tím omezila na roli byrokratic-
kou, tedy především na neosobní a rutin-
ní chování, které má podobu přiznání či
nepřiznání, ponechání či odejmutí sociální
dávky“. Případné zapojení zaměstnavate-
lů do celého procesu, a tím i zvýšení
šance uchazečů dlouhodobě nezaměstna-
ných nebo jinak znevýhodněných na nale-
zení zaměstnání tedy předpokládá přede-
evším změny ve výkonu sociální práce na
úřadech práce. Úřady práce by se musely
stát partnery zaměstnavatelů.

Zaměstnatelnost je obecně stále více po-
važována nikoli za výlučnou zodpovědnost
uchazeče, ale do značné míry za sdílenou
zodpovědnost (Forrier et al., 2017). Vedle
uchazeče samotného se na jejím udržení či
rozvoji podílejí i zaměstnavatelé a také ak-
térů z veřejného sektoru, vedle vzdělávací-
ch institucí i úřady práce. Je otázkou, na-
kolik byla tato představa uvedenými aktéry
v České republice již akceptována.

Formulace hypotéz

Vzhledem k uvedeným skutečnostem
můžeme předpokládat, že jak samotná re-
gistrace na úřadě práce, tak ještě více pří-
tomnost dlouhodobě nezaměstnanosti
nebo jiného znevýhodnění v pracovní ana-
mnéze uchazeče budou vnímány zaměstna-
vateli jako značně negativní signál. Na zá-
kladě uvedeného můžeme formulovat hy-
potézu o strategii zaměstnavatelů ve vztahu
k uchazečům doporučených úřadem práce:
*s těmito uchazeči se ve vnímání zaměst-
navatelů pojí zvýšená míra rizika; a tato
míra ještě vzrůstá s přítomností dlouho-
době nezaměstnanosti či jiného znevý-
hodnění v pracovní anamnéze uchazeče.*

Druhou pracovní hypotézu můžeme for-
mulovat ve vztahu k distribuci podpory
z programů Antivirus. Z prvních analýz
(viz např. Jurajda et al., 2021) vyplývá, že
tato podpora byla distribuována značně
nerovnoměrně jak z hlediska příslušnosti
k sektorům národního hospodářství dle
klasifikace CZ NACE, tak z hlediska veli-
kosti ekonomického subjektu měřeno po-
čtem zaměstnanců. Na základě těchto
analýz předpokládáme, že:
*podpora z programu Antivirus byla čerpá-
na v míře vyšší, než by odpovídalo jejich
podílu na celku, především subjekty ze
sektoru průmyslu, včetně těžby (B-E),
a dále pak subjekty s nejvyšším počtem
zaměstnanců.*

Data

Výběrový soubor byl tvořen 781 repre-
zentanty organizací a podniků s 5 a více

zaměstnanci odpovídajícími jejich podílu dle počtu zaměstnanců a klasifikace CZ NACE v celé populaci zaměstnavatelů v ČR. Vzhledem k tomu, že s rostoucím počtem zaměstnanců významně klesá počet zaměstnavatelů, byl záměrně navýšen jejich počet ve vzorku. Počet dotazovaných zaměstnavatelů byl zvýšen o dalších 259, především v kategoriích zaměstnavatelů s 50 a více zaměstnanci. Toto navýšení se z hlediska klasifikace CZ NACE projevilo především u zaměstnavatelů v průmyslu a veřejných službách (školsství, zdravotnictví a veřejná správa). Celkem bylo sebráno 1040 dotazníků.

Analýzy, jejichž výstupy jsou prezentovány v tomto příspěvku, byly provedeny na souboru se záměrně navýšeným počtem respondentů v kategoriích s vyššími počty zaměstnanců, a v důsledku toho také v některých kategoriích CZ NACE. Došlo tak na jedné straně ke zvýšení validity výstupů v segmentu největších zaměstnavatelů. Na druhou stranu, podíly

jednotlivých velikostních kategorií zaměstnavatelů, stejně jako podíly jednotlivých sekcí podle klasifikace CZ NACE, neodpovídají skutečným podílům v ekonomice. V předkládaném textu se však zaměřujeme na srovnání změny stavu mezi lety 2019 a 2020 uvnitř jednotlivých kategorií. Jsme si vědomi toho, že celkové hodnoty v jednotlivých výstupech je možné považovat jen za velmi orientační a na tuto skutečnost tímto upozorňujeme i čtenáře.

V tomto příspěvku se zaměříme na dvě oblasti. Jednak na otázku propuštění a přijímání zaměstnanců v roce 2020; tuto situaci srovnáme s rokem 2019. Druhou analyzovanou oblastí bude spolupráce zaměstnavatelů s úřadem práce. Zde se zaměříme nejdříve na to, jak zaměstnavatelé vnímají rizika spojená se zaměstnáváním osob doporučených úřadem práce, a následně na spolupráci s úřady práce při zajišťování opatření souvisejících s pandemií covidu-19 (programy Antivirus). Poku-

síme se tedy ukázat, jací zaměstnavatelé těchto programů využívali především.

Nakládání s lidskými zdroji 2019 a 2020

Především dlouhodobý dopad každé krize, ať již ekonomické nebo zdravotní, souvisí s tím, nakolik je zaměstnavatel schopen zabránit propadu kvality dostupných lidských zdrojů ve firmě či instituci. Krize spojená s pandemií covidu-19 přišla v okamžiku, kdy zaměstnavatelé v ČR již delší dobu signalizovali nedostatek pracovních sil, což bylo patrné ze statistiky volných pracovních míst. Jedním z rizik spojených s touto pandemií bylo naopak skokové zvýšení počtu nezaměstnaných osob jako důsledku buďto narušení dodavatelско-odběratelských řetězců, nebo protipandemických opatření vlády ČR.

K naplnění tohoto černého scénáře nedošlo, pro většinu zaměstnavatelů však platilo, že v roce 2020 propustili více zaměstnanců než v roce předcházejícím. K největšímu nárůstu počtu propuštěných zaměstnanců došlo u zaměstnavatelů s 26–50 zaměstnanci, u kterých v meziročním srovnání došlo k průměrnému nárůstu o 55 %. V absolutních číslech to znamenalo zvýšení průměru z 2,3 na 3,5 propuštěného zaměstnance (viz tabulku 1).

Jedinou kategorií, ve které nedošlo k meziročnímu nárůstu průměrného počtu propuštěných zaměstnanců, jsou zaměstnavatelé se 101–500 zaměstnanci. U nich došlo ke snížení průměrného počtu propuštěných o 2 %.

Ve většině sektorů národního hospodářství došlo ke zvýšení průměrného počtu propuštěných zaměstnanců (viz tabulku 2). Výjimkami jsou sektor stavebnictví (F) a veřejné správy (O-Q). Ve druhém uvedeném je však rozdíl mezi oběma lety jen velmi malý (cca 1 %). Zaměstnavatelé tedy většinou očekávali určité snížení budoucí poptávky a přizpůsobovali tomuto očekávání počty zaměstnanců. V některých sektorech mělo toto přizpůsobení zcela razantní podobu. Omezení týkající se svobody pohybu a shromažďování v průběhu roku 2020 razantně zasáhla například sektor činnosti v oblasti nemovitostí (L), kde došlo ke čtyřnásobnému navýšení průměrného počtu propuštěných osob v porovnání s rokem 2019. K průměrnému nárůstu počtu propuštěných o 30 % ve stejném období došlo také v sektoru peněžnictví a pojišťovnictví (K).

K největšímu průměrnému nárůstu počtu přijatých zaměstnanců mezi lety 2019 a 2020 došlo u zaměstnavatelů s 500 a více zaměstnanci. Průměrný počet přijatých se zvýšil o 50 %, v absolutních číslech se jedná o zvýšení ze 112,5 na 168,6 zaměstnance. Ve většině sledovaných kategorií naproti tomu počet přijatých v roce 2020 v porovnání s rokem 2019 klesl.

Tabulka 1 – průměrné počty propuštěných zaměstnanců podle celkového počtu zaměstnanců

počet zaměstnanců	propuštění 2019(N=910)	propuštění 2020(N=977)	index změny*
do 10	1.41	1.47	1.04
11 až 25	0.84	1.04	1.24
26 až 50	2.26	3.50	1.55
51 až 100	2.94	3.78	1.29
101 až 500	21.59	21.16	0.98
501 a více	32.83	37.38	1.14
celkem	5.59	6.25	1.12

Pozn.: * Index změny je konstruován jako podíl propuštěných v roce 2020 a propuštěných v roce 2019. Hodnota vyšší než 1 znamená zvýšení v roce 2020 v porovnání s rokem 2019 a naopak.

Zdroj: vlastní data

Tabulka 2 – průměrné počty propuštěných zaměstnanců podle kategorií CZ NACE

sektor NH	propuštění 2019(N=910)	propuštění 2020(N=977)	index změny*
Zemědělství, lesnictví	7.35	8.45	1.15
Průmysl, včetně těžby	10.74	11.99	1.12
Stavebnictví	3.29	2.98	0.91
Doprava, služby, obchod	5.71	6.60	1.16
ICT	1.41	1.50	1.06
Peněžnictví a pojišťovnictví	2.80	3.67	1.31
Činnosti v obl. nemovitostí	0.29	1.14	4.00
Profesní a vědecké činnosti	4.68	4.89	1.05
Veřejná správa	3.33	3.30	0.99
Ostatní činnosti	2.67	2.88	1.08
celkem	5.59	6.25	1.12

Pozn.: * Index změny je konstruován jako podíl propuštěných v roce 2020 a propuštěných v roce 2019. Hodnota vyšší než 1 znamená zvýšení v roce 2020 v porovnání s rokem 2019 a naopak.

Zdroj: vlastní data

Tabulka 3 – průměrné počty přijatých zaměstnanců a z toho průměrné počty přijatých na doporučení ÚP podle celkového počtu zaměstnanců

počet zaměstnanců	přijetí 2019 (N=913)	z toho na doporučení ÚP (N=675)	přijetí 2020 (N=995)	z toho na doporučení ÚP (N=744)	index změny přijatých*	index změny doporuč.**
do 10	2.27	0.25	2.07	0.24	0.91	1.05
11 až 25	2.11	0.28	2.24	0.26	1.06	0.87
26 až 50	5.15	0.67	4.93	0.79	0.96	1.23
51 až 100	8.11	0.94	9.95	0.54	1.23	0.47
101 až 500	38.61	1.94	29.94	1.30	0.78	0.86
501 a více	112.52	5.05	168.59	4.10	1.50	0.54
celkem	12.56	0.81	14.63	0.74	1.16	0.78

Pozn.: * Index změny přijatých je konstruován jako podíl přijatých v roce 2020 a přijatých v roce 2019. Hodnota vyšší než 1 znamená zvýšení v roce 2020 v porovnání s rokem 2019 a naopak.

Pozn.: ** Index změny doporučených je konstruován jako změna v podílu doporučených úřadem práce (zkr. ÚP) na přijatých v roce 2019 v porovnání s tímto podílem v roce 2020.

Zdroj: vlastní data

Nejvíce v kategorii zaměstnavatelů se 101–500 zaměstnanci.

Po obě sledovaná období zůstal ve všech kategoriích nízký průměrný počet zaměstnanců, kteří byli v daném roce přijati na doporučení úřadu práce (viz tabulku 3). K výraznějšímu zvýšení tohoto podílu došlo u kategorie 26–50 zaměstnanců (o 23 %). Ke zvýšení podílu došlo také v kategorii s nejnižším počtem zaměstnanců. V tomto případě však bylo toto

zvýšení způsobeno tím, že průměrný počet přijatých klesl v roce 2020 v porovnání s rokem předchozím rychleji než průměrný počet přijatých na doporučení úřadu práce.

V pohledu na jednotlivé sektory národního hospodářství je především patrné, že ve většině z nich bylo v roce 2020 přijato více zaměstnanců než v roce předcházejícím (viz tabulku 4). Výjimkami jsou sektor profesních, vědeckých a technických čin-

ností (M), sektor peněžnictví a pojišťovnictví (K) a sektor zahrnující ostatní činnosti (S). Zatímco ve dvou posledně jmenovaných sektorech může jít o záměr jednotlivých zaměstnavatelů, v sektoru profesních, vědeckých a technických činností jde spíše o projev nedostatku dostatečně kvalifikované pracovní síly, kterou by zaměstnavatelé v tomto sektoru zaměstnali.

Za zásadní lze považovat výsledek v posledním sloupci tabulky 4: podíl osob

Tabulka 4 – průměrné počty přijatých zaměstnanců v letech 2019 a 2020 a z toho průměrné počty přijatých na doporučení ÚP podle kategorií CZ NACE

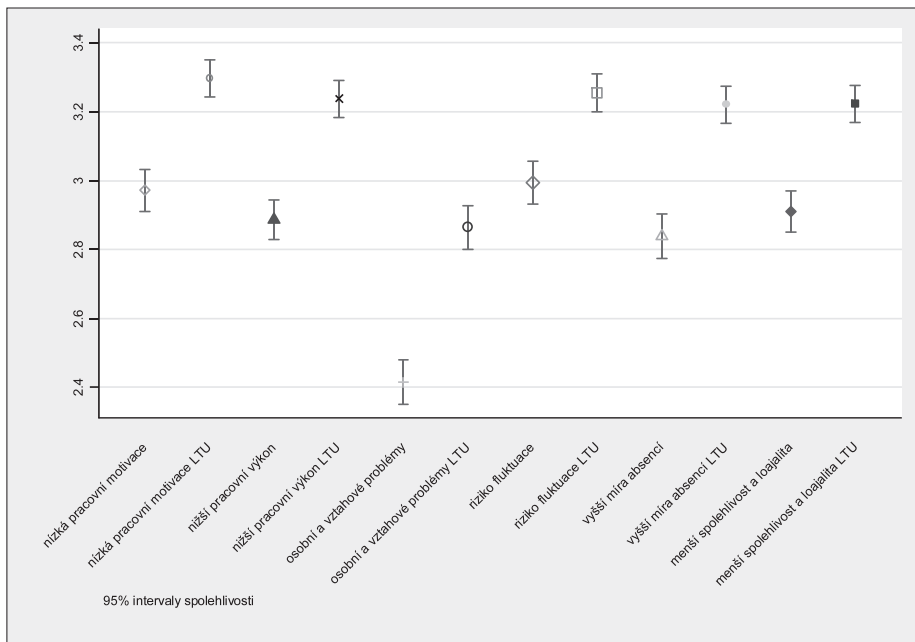
počet zaměstnanců	přijetí 2019 (N=913)	z toho na doporučení ÚP (N=675)	přijetí 2020 (N=995)	z toho na doporučení ÚP (N=744)	index změny přijatých*	index změny doporuč.**
Zemědělství, lesnictví	8.15	0.97	12.10	1.21	1.48	0.84
Průmysl, včetně těžby	24.19	1.42	26.01	1.09	1.08	0.71
Stavebnictví	7.12	0.37	7.16	0.30	1.01	0.81
Dopr., služby, obchod	8.72	0.31	15.57	0.50	1.79	0.90
ICT	5.26	0.35	5.84	0.21	1.11	0.54
Peněžnictví a pojišť.	34.00	0.00	20.00	0.00	0.59	-
Činnost v oblasti nemovitostí	0.57	0.00	1.57	0.00	2.75	-
Profesní a věd. čin.	9.62	0.75	9.52	0.49	0.99	0.66
Veřejná správa	11.38	1.08	11.84	0.97	1.04	0.86
Ostatní činnosti	8.01	0.64	6.51	0.50	0.81	0.96
celkem	12.56	0.81	14.63	0.74	1.16	0.78

Pozn.: * Index změny přijatých je konstruován jako podíl přijatých v roce 2019 a přijatých v roce 2020. Hodnota vyšší než 1 znamená zvýšení v roce 2020 v porovnání s rokem 2019 a naopak.

Pozn.: ** Index změny doporučených je konstruován jako změna v podílu doporučených ÚP na přijatých v roce 2019 v porovnání s tímto podílem v roce 2020.

Zdroj: vlastní data

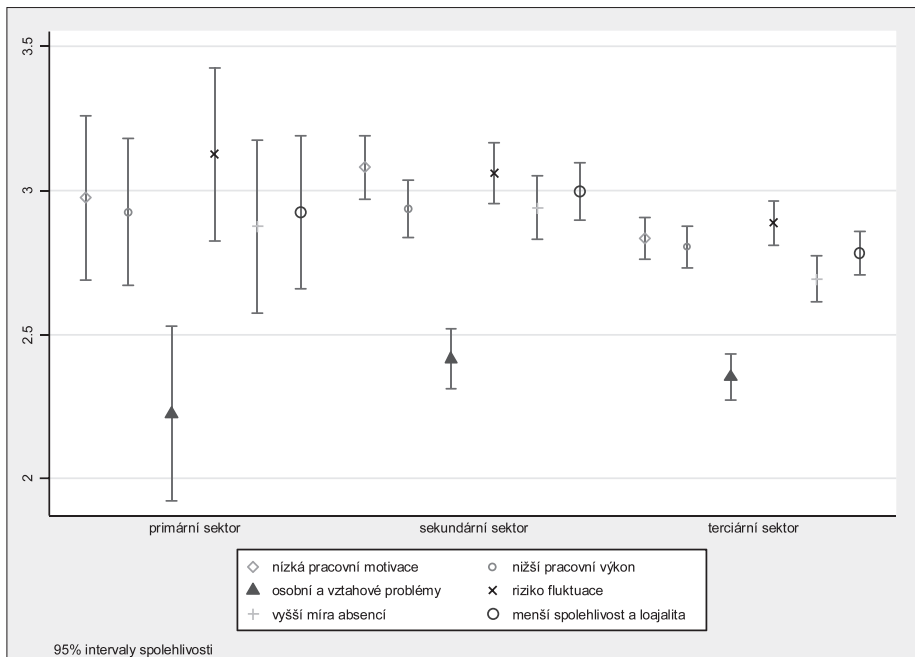
Graf 1 – Vnímání rizik spojených s uchazeči doporučenými ÚP*

Pozn.: * Respondenti hodnotili míru rizika na 4bodové škále od 1 – „rozhodně to není riziko“ do 4 – „rozhodně je to riziko“.

Zdroj: vlastní data

Graf 2 – Rizika spojená s uchazeči doporučenými ÚP dle agregovaných sektorů NH

Zdroj: vlastní data

přijatých na doporučení úřadu práce se v roce 2020, v porovnání s rokem 2019, snížil ve všech sektorech národního hospodářství. Ve dvou sektorech, v sektoru peněžnictví a pojišťovnictví (K) a v sektoru činnosti v oblasti nemovitostí (L), zaměstnavatelé v žádném z obou sledovaných

období nepřijali zaměstnance na doporučení úřadu práce. Tento výsledek dokumentuje jednak fakt, že k většině pohybů na trhu práce dochází mimo kontrolu či asistenci úřadu práce. Dále pak také to, že s dlouhodobě klesající mírou nezaměstnanosti roste v evidenci úřadu práce podíl

uchazečů, jejichž míra zaměstnatelnosti je pod hranicí akceptovatelnou zaměstnavateli. Tak může být nakonec chápán i výsledek zvýšené vnímané míry rizika zaměstnání uchazečů z registru úřadu práce v případech, že se jedná o osoby dlouhodobě nezaměstnané či jinak znevýhodněné (viz graf 1).

Spolupráce s ÚP

Jak ukazují naše data, zaměstnavatelé preferují před osobami doporučenými úřadu práce jiné uchazeče. Jedním z možných vysvětlení tohoto stavu je subjektivní vnímání rizik spojených se zaměstnáváním uchazečů doporučených úřadu práce.

V grafu 1 je zobrazena míra vnímání intenzity jednotlivých rizik u uchazečů doporučených úřadem práce a u uchazečů doporučených úřadem práce, kteří spadají do kategorie dlouhodobě nezaměstnaných či jinak znevýhodněných kategorií osob (LTU). Míru rizika hodnotili všichni respondenti bez ohledu na to, zda v roce 2019 nebo 2020 přijali uchazeče doporučené úřadem práce.

Jako relativně nízké je zaměstnavateli vnímáno pouze riziko osobních a vztahových problémů uchazečů doporučených úřadem práce, a i to jen u uchazečů, kteří nejsou dlouhodobě nezaměstnaní nebo jinak znevýhodněni na trhu práce. U všech rizik platí, že jsou vnímána jako statisticky významně vyšší v případě dlouhodobě nezaměstnaných či jinak znevýhodněných uchazečů doporučených úřadem práce.

Potvrzuje se tak naše hypotéza o zaměstnavateli vnímané zvýšené míře rizika ohledně uchazečů o zaměstnání doporučených úřadem práce. I ohledně uchazečů, kteří nejsou dlouhodobě nezaměstnaní nebo jinak znevýhodněni, se průměrná míra vnímaného rizika, s výjimkou rizik osobních a vztahových problémů, pohybuje v pásmu mezi 2,8 a 3,0, tedy blízko odpovědi „spíše je to riziko“. V případě uchazečů spadajících do kategorie dlouhodobě nezaměstnaných či jinak znevýhodněných se průměrné hodnoty vnímaných rizik, opět s výjimkou osobních a vztahových problémů, pohybují nad hodnotou 3,2. Ve všech případech jsou vnímána rizika také statisticky významně vyšší než u uchazečů, kteří nejsou dlouhodobě nezaměstnaní nebo jinak znevýhodněni.

Při porovnání jednotlivých sektorů pozorujeme podobnou intenzitu vnímání rizik spojených s uchazeči doporučenými ÚP u zaměstnavatelů náležejících do primárního nebo sekundárního sektoru (viz graf 2). U terciárního sektoru je patrná o něco nižší vnímaná intenzita jednotlivých rizik, i když rozdíly v porovnání s oběma zbývajících sektory nejsou vždy statisticky významné.

Pro všechny sektory platí, že jako nejménší riziko jsou vnímány vztahové

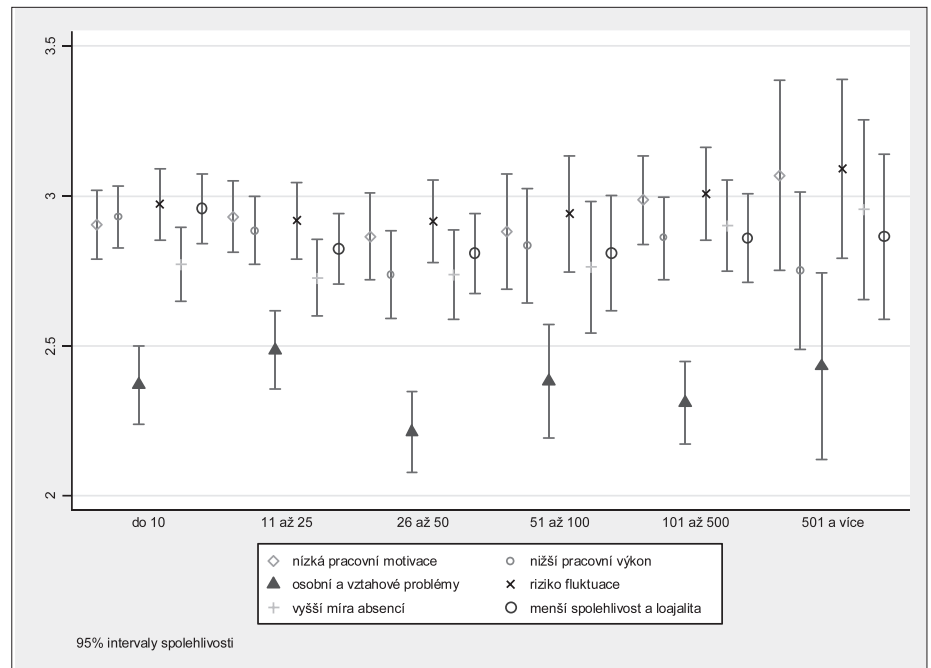
a osobní problémy doporučených uchazečů. U ostatních rizik již nejsou rozdíly statisticky významné, ale je patrný jistý vzorec. Pro všechny sektory platí, že jako vysoké je vnímáno riziko fluktuace a toto riziko je vždy vnímáno intenzivněji než riziko vyšší míry absencí. Zaměstnavatelé tedy příliš nevěří v to, že by tyto osoby byly schopny udržet si zaměstnání delší dobu.

Podobný vzorec vnímání intenzity jednotlivých rizik se objevuje i při pohledu skrze velikostní kategorie zaměstnavatelů (viz graf 3). I zde platí, že rizikem s nejvyšším dosaženým průměrem ve všech velikostních kategoriích je potenciální fluktuace těchto osob. Tento výsledek lze číst na druhou stranu také tak, že obavy v souvislosti se zaměstnáváním těchto osob nejsou spojeny především s nízkou pracovní motivací nebo nižším pracovním výkonem. Nakonec se však nelze vyhnout ani závěru, že budoucí fluktuace těchto osob může být důsledkem jejich nižší pracovní motivace a také potenciálně nižšího pracovního výkonu. To je ale otázka, na kterou může dát odpověď spíše šetření založené na kvalitativním přístupu.

Z grafu je patrný efekt relativně nízkého počtu zaměstnavatelů v kategorii nad 500 zaměstnanců, a to i po navýšení počtu respondentů právě s vyšším počtem zaměstnanců. Tento efekt se projevuje větším intervalem spolehlivosti v porovnání s ostatními sledovanými kategoriemi. Tentýž efekt nízkého počtu respondentů se v předcházejícím grafu projevuje v kategorii zaměstnavatelů v primárním sektoru.

Specifický případ spolupráce s úřady práce představovalo pro zaměstnavatele řešení dopadů pandemie covidu-19. V rámci programů Antivirus (režim A, režim B a režim A plus) bylo do konce roku 2020 podpořeno 910 809 osob a byly čerpány finanční prostředky ve výši

Graf 3 – Rizika spojená s uchazeči doporučenými ÚP dle počtu zaměstnanců

Zdroj: vlastní data

19 686 008 tis. Kč (MPSV, 2021). Cílem těchto programů byla částečná kompenzace mzdových nákladů zaměstnavatelů ve formě výplaty náhrady mezd jejich zaměstnancům. Jak jsme konstatovali již v úvodu tohoto textu, navzdory nárůstu počtu propuštěných v roce 2020 v porovnání s rokem 2019 nedošlo ke skutečnému naplnění černého scénáře v podobě masové nezaměstnanosti. Významnou roli sehrály, vedle jiných programů, nepochybně i programy Antivirus. Tuto skutečnost ocenila i Hospodářská komora ČR, která ve svém materiálu připraveném pro jednání Hospodářského výboru PS PČR v únoru 2021 konstatuje, že „z podnikatel-

ského pohledu byl a je nejúspěšnější formou státní podpory v koronavirové krizi program Antivirus vyprojektovaný MPSV a kompenzační bonus z dílny MF“ (HK ČR 2021: 6).

Podíl zaměstnavatelů spolupracujících s úřady práce se až do počtu 100 zaměstnanců pohyboval mezi 22 % a 25 % (viz tabulku 5). Jejich podíl razantně stoupal v kategoriích s nejvyšším počtem zaměstnanců. Zde dosahoval 40,3 %, resp. 53,1 %. Tento výsledek ukazuje, že svou roli při zajišťování těchto opatření hrála nepochybně schopnost tuto agendu administrativně zvládnout. A tato schopnost roste s počtem zaměstnanců, tedy se skutečností,

Tabulka 5 – spolupráce s ÚP při zajišťování opatření souvisejících s pandemií covidu-19 dle počtu zaměstnanců (abs., řádková a sloupcová %)

spolupráce s ÚP při covidových opatřeních	počet zaměstnanců						celkem
	5 až 10	11 až 25	26 až 50	51 až 100	101 až 500	501 a víc	
ano	59	65	41	28	69	26	288
	20.49	22.57	14.24	9.72	23.96	9.03	100.00
	22.01	24.25	23.84	25.00	40.35	53.06	27.69
ne	209	203	131	84	102	23	752
	27.79	26.99	17.42	11.17	13.56	3.06	100.00
	77.99	75.75	76.16	75.00	59.65	46.94	72.31
celkem	268	268	172	112	171	49	1040
	25.77	25.77	16.54	10.77	16.44	4.71	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Zdroj: vlastní data

že zaměstnavatel buďto disponuje zaměstnanci, kteří jsou schopni žádost kvalifikovaně zpracovat, nebo finančními zdroji, které mu umožní tuto činnost nakoupit jako službu u externího dodavatele.

Svou roli nepochybně hrála také situace jednotlivých zaměstnavatelů. Jejich možnost a schopnost zabezpečit pro zaměstnance podmínky pro výkon práce z domova, případně schopnost zajistit vstupy v nezbytném rozsahu.

S úřady práce spolupracovali na zajišťování těchto opatření zaměstnavatelé náležitě především do sektoru průmyslu, včetně těžby (B-E) (41,5 %) a dopravy, služeb a obchodu (G-I) (39,9 %), viz tabulku 6. Naopak v nejmenší míře spolupracovali zaměstnavatelé ze sektorů peněžnictví a pojišťovnictví (K) (0,0 %) a informačních a komunikačních činností (J) (16,0 %). Tyto sektory můžeme považovat za ty, které byly pandemií covidu-19 zasaženy nejméně ve smyslu omezení jejich činnosti, ať již v důsledku opatření přijatých státními orgány, nebo v důsledku omezení subdodávek či poklesu poptávky po jejich produktech.

Tyto výsledky potvrzují naši druhou hypotézu o distribuci podpory z těchto programů a korespondují se závěry, které ve své studii prezentují Jurajda et al. (2021) pro specifický případ čerpání podpory z programu Antivirus B. I zde se na jiných datech potvrdilo, že úvazky byly z tohoto programu podpořeny především „ve

středních a velkých firmách 'zpracovatelského průmyslu' (C)“ (Jurajda et al. 2021: 13). Autoři současně konstatují, že „firmy s více než 1000 zaměstnanci získávaly podporu s pravděpodobností zhruba o 40 % vyšší, než firmy s méně než 50 zaměstnanci“ (Jurajda et al. 2021: 12).

Závěr

Řada autorů (Rivera 2020; Bills et al. 2017; Devins a Hogarth 2005) již delší dobu poukazuje na fakt, že zatímco nabídkové straně trhu práce je ve výzkumu věnována značná pozornost, poptávková strana se dočkala nesrovnatelně menší pozornosti. Jedním z cílů tohoto textu bylo také učinit drobný příspěvek poznání strategií poptávkové strany trhu práce v České republice, specificky v období pandemie covidu-19.

Zjištěné výsledky především ukazují, že průměrný počet propuštěných zaměstnanců u jednotlivých kategorií zaměstnavatelů v roce 2020 v porovnání s rokem 2019 vzrostl. V některých kategoriích to bylo o více než 20 % nebo i o více než 50 %. Přesto nedošlo v roce 2020 k dramatickému nárůstu nezaměstnanosti. Významnou roli v tom sehrály také jednotlivé režimy programu Antivirus, které umožnily zaměstnavatelům zachovat pracovní místa i v případě, že byli přímo zasaženi administrativními nebo tržními dopady pandemie.

Současně jsme však zaznamenali obecný pokles podílu uchazečů přijatých do zaměstnání na doporučení úřadu práce v naprosté většině kategorií zaměstnavatelů. Tato skutečnost může souviset s předpokládaným zhoršováním charakteristik průměrného registrovaného uchazeče o zaměstnání v očích zaměstnavatelů v situaci, kdy dlouhodobě klesá jejich počet. Zaměstnavatelé tak mohou předpokládat, že v registru zůstávají ve stále větší míře uchazeči, jejichž míra zaměstnatelnosti je pod hranicí, kterou jsou ochotni akceptovat. Obávají se, že tito uchazeči nejsou schopni udržet si v dlouhodobější perspektivě zaměstnání.

Je to především patrné u vnímané míry rizik při potenciálním přijetí uchazeče doporučeného úřadem práce. Doporučení ze strany úřadu práce zaměstnavatelé považují za negativní signál spojený s řadou rizik. Míra těchto rizik ještě vzrůstá v případě, kdy doporučený uchazeč je dlouhodobě nezaměstnaný nebo jinak znevýhodněný na trhu práce.

Navzdory tomuto zjištění je třeba také konstatovat, že úřady práce rozhodně obstály v roce 2020 ve své roli administrátora programu Antivirus. Tuto skutečnost dokládá i výsledek šetření, které mezi svými členy uskutečnila Hospodářská komora ČR na počátku roku 2021.

1 V roce 2020 byla v platnosti také řada jiných programů zaměřených na zmírnění dopadů pan-

Tabulka 6 – spolupráce s ÚP při zajišťování opatření souvisejících s pandemií covidu-19 dle kategorií CZ NACE (abs., řádková a sloupcová %)

spolupráce s ÚP při covidových opatřeních	Kategorie CZ NACE										
	Zemědělství, lesnictví	Průmysl, včetně těžby	Stavebnictví	Doprava, služby, obchod	ICT	Peněžnictví a pojišťovnictví	Čin. v oblasti nemovitostí	Profesní a vědecké činnosti	Veřejná správa	Ostatní činnosti	celkem
ano	9	100	23	95	4	0	2	29	0	12	274
	3.28	36.5	8.39	34.67	1.46	0.00	0.73	10.58	0.00	4.38	100
	21.43	41.49	22.77	39.92	16	0.00	28.57	28.71	0.00	14.12	26.35
ne	33	141	78	143	21	6	5	72	194	73	766
	4.31	18.41	10.18	18.67	2.74	0.78	0.65	9.4	25.33	9.53	100
	78.57	58.51	77.23	60.08	84	100	71.43	71.29	100	85.88	73.65
celkem	42	241	101	238	25	6	7	101	194	85	1040
	4.04	23.17	9.71	22.88	2.40	0.58	0.67	9.71	18.65	8.17	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Zdroj: vlastní data

demie covidu-19, které byly administrovány jinými státními orgány a institucemi. Příkladem může být kompenzační bonus vyhlášený ministerstvem financí ČR a vyplácený Finanční správou, program COVID-BUS linka administrovaný ministerstvem dopravy ČR nebo COVID-ubytování vyhlášený ministerstvem pro místní rozvoj ČR. V tomto textu se věnujeme výhradně třem jmenovaným režimům programu Antivirus vyhlášeným Ministerstvem práce a sociálních věcí a administrovaným úřady práce.

Zdroje

- Adams-Prassl, A., Boneva, T., Golin, M., & Rauh, C. (2020). Inequality in the impact of the coronavirus shock: Evidence from real time surveys. *Journal of Public Economics*, 189: 1–33. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104245>.
- Atkinson, J. 1984. Manpower strategies for flexible organisations. *Personnel Management*, 16: 28–31.
- Bills, D., Di Stasio, V., Gërkhani, K. 2017. The Demand Side of Hiring: Employers in the Labour Market. *Annual Review of Sociology*, 43(1): 291–310.
- Bonoli, G. 2014. Employers' attitudes towards long-term unemployed people and the role of activation in Switzerland. *International Journal of Social Welfare*, 23(4): 421–430.
- Butterick, M., Charlwood, A. 2021. HRM and the COVID-19 pandemic: How can we stop making a bad situation worse? *Human Resource Management Journal*, 31(4): 847–856.
- Cappelli, P. (2020, September/October). Stop over-engineering people management. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2020/09/stop-over-engineering-people-management>
- ČSÚ. 2021. Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – 4. čtvrtletí 2020. Praha: Český statistický úřad.
- Devins, D., Hogarth, T. 2005. Employing the Unemployed: Some Case Study Evidence on the Role and Practice of Employers. *Urban Studies*, 42(2): 245–256.
- Forrier, A., De Cuyper, N., & Akkermans, J. (2018). The winner takes it all, the loser has to fall: Proving the agency perspective in employability research. *Human Resource Management Journal*, 28(4): 511–523.
- Han, W., Hart, J. 2021. Job Precarity and Economic Prospects During the COVID-19 Public Health Crisis. *Social Science Quarterly*, 1–18. <https://doi.org/10.1111/ssqu.13031>
- Hiekischová, M. 2015. Sociální práce na úřadech práce – od stresu k bezmoci? *Sociální práce/Sociální práce*, 5: 79–88.
- HK ČR. 2021. COVID-19. Hodnocení vládních kompenzačních opatření pohledem podnikatelů. Praha: Hospodářská komora ČR.
- Howe, D.C., Chauhana, R.S., Soderberg, A.T., Buckley, M.R. 2021. Paradigm shifts caused by the COVID-19 pandemic. *Organizational Dynamics*, 50: 1–9.
- Jurajda, Š., Doleželová, P., Zapletalová, L. 2021. Kdo v první vlně pandemie zachránil zaměstnance? Analýza čerpání podpory programu Antivirus B. Praha: IDEA.
- Koch, J., Plattfaut, R., Kregel, I. 2021. Looking for Talent in Times of Crisis – The Impact of the Covid-19 Pandemic on Public Sector Job Openings. *International Journal of Information Management Data Insights*, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.ijime.2021.100014>
- Lepak, D., Snell, S. 1999. The human resource architecture: Toward a theory of human capital allocation and development. *Academy of Management Review*, 24(1): 31–48.
- MPSV. 2021. Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2020. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Pew Research Center. 2020. „Economic Fallout From COVID-19 Continues to Hit Lower-Income Americans the Hardest.“ Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2020/09/24/economic-fallout-from-covid-19-continues-to-hit-lower-income-americans-the-hardest/>
- Rivera, L.A. 2020. Employer Decision Making. *Annual Review of Sociology*, 46(1): 215–232.
- SP ČR. 2021. *Společné šetření SP ČR a ČNB v nefinančních podnicích*. Výsledky za 4. čtvrtletí 2020. Praha: Svaz průmyslu ČR.
- Trlifajová, L., Hurrell, J. 2019. Work must pay: Does it? Precarious employment and employment motivation for low-income households. *Journal of European Social Policy*, 29(3): 376–395.
- U.S. Department of Labor. 2020. Unemployment Insurance Weekly Claims. *News Release, Employment and Training Administration*, Washington D.C. <https://www.dol.gov/ui/data.pdf>
- Van Berkel, R., Ingold, J., McGurk, P., Boselie, P., Bredgaard, T. 2017. Editorial introduction: An introduction to employer engagement in the field of HRM. Blending social policy and HRM research in promoting vulnerable groups' labour market participation. *Human Resource Management Journal*, 27(4): 503–513.
- Van der Aa, P., Van Berkel, R. 2014. Innovating job activation by involving employers. *International Social Security Review*, 67(2): 11–27.
- Winton A. and Howcroft, D. 2020. What COVID-19 tells us about the value of human labour. <https://policyatmanchester.shorthandstories.com/value-of-human-labour/>

PhDr. Jiří Vyhlídal, M.Sc. (jiri.vyhlidal@vupsv.cz) je výzkumným pracovníkem ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (Research Institute for Labour and Social Affairs), *Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Česká republika*. Zabývá se především problematikou trhu práce, veřejných služeb zaměstnanosti a dopadů aktivní politiky zaměstnanosti.

Sociologický časopis Czech Sociological Review

New issue 6/2021

Contents

Articles

Moshe Semyonov, Noah Lewin-Epstein: The Wealth Gap between Ageing Immigrants and Native-Born in Ten European Countries

Saša Pužić, Josip Šabić and Iva Odak: A Vocational Route to Higher Education: Students Aspirations for Higher Education and Selected Background Characteristics

Livia García-Faroldi: Diverging Paths among Central Eastern European Mothers? The Gap between Attitudes and Behaviours towards Maternal Employment (1994–2012)

Brina Malnar, Lorna Ryan: Improving Knowledge Production in Comparative Survey Research. Cross-using Data from Four International Survey Programmes

Book Reviews

A peer-reviewed open-access journal published by the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences. Sociologický časopis / Czech Sociological Review is the flagship journal of the Czech sociological community. The journal seeks to advance communication among sociologists in Central Europe and to increase the international visibility of Central European sociology. The journal is published 6 times a year (4 issues in Czech, 2 issues in English). The full text of articles are published online at <https://sreview.soc.cas.cz>.

Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences
Press and Publications Department
Jiřská 1, 110 00 Praha 1, Czech Republic
tel. +420 210 310 217
e-mail: csr@soc.cas.cz

 Institute of Sociology
Czech Academy of Sciences

Sociologický časopis Czech Sociological Review

Volume 47 (2021)
Number 6

6–21

MOSHE SEMYONOV, NOAH LEWIN-EPSTEIN: The Wealth Gap between Ageing Immigrants and Native-Born in Ten European Countries

SASA PUZIC, JOSIP SABIĆ AND IVA ODAK: A Vocational Route to Higher Education: Students Aspirations for Higher Education and Selected Background Characteristics

LIVIA GARCÍA-FAROLDI: Diverging Paths among Central Eastern European Mothers? The Gap between Attitudes and Behaviours towards Maternal Employment (1994–2012)

BRINA MALNAR, LORNA RYAN: Improving Knowledge Production in Comparative Survey Research. Cross-using Data from Four International Survey Programmes

Podpora přípravy na partnerský a rodinný život lidí s mentálním postižením: připravenost sexuálních důvěrníků

Jana Bernoldová – Marija Zulić – Iva Strnadová – Kateřina Sedláková

Abstrakt

Cílem předkládaného výzkumu bylo analyzovat, jaký je pohled sexuálních důvěrníků na podporu přípravy na partnerský a rodinný život mladých lidí s mentálním postižením. Šest zúčastněných sexuálních důvěrníků zaujímalo respektující a otevřený postoj k sexualitě svých klientů. Pro práci se sexualitou a vztahy považovali důvěrníci za důležité zabezpečit organizaci a vybavit se kompetencemi. Otázka plánování rodičovství nebyla řešena na organizační úrovni a důvěrníci popisovali rozporuplné pocity vztahující se k případné podpoře klientů při řešení jejich touhy po dětech. Důvěrníci pocítovali společenský tlak směřující k prevenci početí klientů spojený s tématem plánování jejich rodičovství.

Klíčová slova: mentální postižení, sociální pracovníci, profesní příprava, plánování rodičovství, sexualita

Abstract

The aim of the research was to analyse the perspectives of sexual trustees on supporting young people with intellectual disabilities for relationships and parenthood. The six participating sexual trustees adopted a respectful and open attitude to the sexuality of their clients. With respect to working with sexuality and relationships, the sexual trustees considered important to put in place an organisational framework and equip themselves with the relevant competencies. The family planning of their clients was not addressed at the organisation level, and the interviewed sexual trustees described conflicting feelings related to the support of their clients with concern to their desire to have children. Moreover, the trustees were felt societal pressure to prevent conception associated with the topic of family planning.

Keywords: intellectual disabilities, social worker, educational needs, planning of parenting, sexuality

Úvod

V České republice žije podle výsledků šetření ČSÚ 1 152 tisíc osob se zdravotním postižením, což je 13 % osob nad 15 let žijících v soukromých domácnostech, z toho přibližně 200 000 tvoří lidé s mentálním postižením (ČSÚ, 2018). Podle Americké asociace pro intelektová a vývojová postižení (AAIDD – American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) je mentální postižení charakterizované: „výraznými omezeními jak v intelektuálním fungování, tak v adaptačním chování, které pokrývá mnoho každodenních sociálních a praktických dovedností jedince. Toto postižení vzniká před dosažením věku 22 let“ (Schalock, Luc-kasson, & Tassé, 2021). Omezení intelektových a adaptačních funkcí u těchto jedinců často vyvolává stigmatizaci ze strany společnosti. Vůči lidem s mentálním postižením panuje mnoho negativních předsudků a stereotypů, nejinak je tomu v otázce jejich sexuality.

Negativní přístupy k partnerským vztahům dospělých osob s mentálním postižením ukazují na mylné představy a dezinformace, které jsou obsahem mínění lidí ve společnosti. Například různá tvrzení, že dospělí s mentálním postižením nemají potřebu ani schopnost zapojit se do partnerských vztahů; že vztah pro ně nemá smysl; že nejsou schopni vyjádřit lásku a náklonnost podobným způsobem jako

běžná populace a že si mají ve vztahu velmi málo co nabídnout (Venglářová & Eisner 2013). Sexualita je velmi důležitou součástí osobnosti každého jedince i základní lidskou potřebou a zároveň ji nelze oddělit od ostatních životních oblastí, včetně kvality života a životní spokojenosti (Chrastina & Večerová, 2020). Lidé s mentálním postižením mají stejné sexuální touhy a potřeby jako ostatní lidé, přesto je obecně jejich sexualita vnímána jako problematická (Plaks et al., 2010).

Zaměření literatury na sexuální aspekty partnerských vztahů dospělých s mentálním postižením se omezuje především na obavy z nevhodného sexuálního chování spíše než na nahlížení na párové vztahy jako na smysluplný, intimní, multidimenzionální a subjektivní vztah (Neuman & Reiter, 2017; Neuman, 2020). Sexuální výchova a osvěta je nezbytná pro naplnění práva všech osob s mentálním postižením na přístup k adekvátním informacím podporující jejich zdraví, rozvoj a účast ve společnosti. Pozitivně přispívá ke kvalitě jejich života a také snižuje jejich zranitelnost vůči negativním sexuálním zkušenostem, jako je vykořisťování a zneužívání (WHO, 2010; Stein et al., 2018). Lidé s mentálním postižením ale jen zřídka získávají sexuální informace od přátel, rodiny či lékařů, jak je tomu obvyklé u jejich vrstevníků bez postižení (Rowe & Wright, 2017), proto školní sexuální výchova a osvěta v sociálních službách hraje velký

význam při rozvoji jejich sexuálních znalostí.

Otázka sexuální výchovy a osvěty se stala i předmětem mezinárodního práva. V článku 23b Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (OSN, 2006) nacházíme právo na aktivní podporu v oblasti sexuality a vztahů osob se zdravotním postižením: „Státy [...] přijmou účinná a odpovídající opatření k odstranění diskriminace osob se zdravotním postižením ve všech záležitostech týkajících se manželství, rodiny, rodičovství a osobních vztahů na rovnoprávném základě s ostatními s cílem [...] uznání práva osob se zdravotním postižením svobodně a zodpovědně rozhodnout o počtu svých dětí a jejich věkovém odstupu, stejně jako práva na přístup k věku odpovídajícím informacím, sexuální výchově a výchově k plánovanému rodičovství, a na poskytnutí nezbytných prostředků, které by jim umožnily uvedená práva realizovat“. Dodržování úmluvy je závazné i pro Českou republiku, která jí ratifikovala v roce 2009.

V České republice v rámci sociálních služeb působí profesionálové, kteří poskytují podporu a poradenství osobám se zdravotním postižením při svobodném, odpovědném a bezpečném naplňování vztahových a sexuálních potřeb. Tato práce v organizacích se nazývá sexuální důvěrník. Sociální pracovník je do ní jmenován vedením organizace na základě své odbornosti (Venglářová & Eisner 2013).

Sexuální důvěrníci hrají významnou sociální roli v životě dospělých osob s mentálním postižením při poskytování potřebné podpory. Jejich zkušenosti, chování a postoje jsou zásadními determinanty kvality života dospělých s mentálním postižením (Laser et al. 2018).

Z uvedeného vyplývá, že lidé s mentálním postižením potřebují podporu při získávání sexuálních informací, neboť se jim často nedostává v rodině, škole ani od přátel a lékařů. Proto se pro lidi s mentálním postižením stává podpora ze strany sexuálních důvěrníků klíčová. A je nezbytné se zabývat jejich pohledem.

V tomto příspěvku analyzujeme pohled šesti sexuálních důvěrníků na podporu, kterou poskytují mladým lidem s mentálním postižením při jejich přípravě k partnerskému a rodinnému životu. Pozornost je věnována také názorům sexuálních důvěrníků na aktuální překážky dosažení samostatnosti mladých osob s mentálním postižením v partnerském i rodinném životě.

Současný stav poznání

Lidé s mentálním postižením patří ve společnosti mezi nejvíce marginalizovanou skupinu osob. Setkávají se s vysokou úrovní izolace, nezaměstnanosti, chudoby, zanedbávání a zneužívání (Redley, 2009; Power, 2013). Riziko poškozování této populace zvyšují nedostatečné znalosti této populace o sexualitě a reprodukčním životě (Schaafsma et al., 2015). Výzkum (např. King et al., 2018; Schmidt et al., 2020) ukazuje, že se lidem s mentálním postižením dostává méně sexuální výchovy a osvěty než jejich vrstevníkům bez postižení. Obsah sexuální výchovy je redukován na biologická a lékařská témata (např. lidské tělo, menstruace, puberta, antikoncepce) a neposkytuje znalosti o fenoménech, jako jsou intimita, potěšení, touha, osobní bezpečnost, rozmanitost pohlavních identit (Löfgren-Martenson, 2012; McDaniels & Fleming, 2016; Wilson et al., 2019; Schmidt et al., 2020). To lze mimo jiné vysvětlit negativními postoji rodičů a učitelů k sexualitě osob s tímto postižením (Wilson & Frawley, 2016). Rodiče a učitelé osob s mentálním postižením často mylně uvažují o lidech s mentálním postižením jako o asexuálních bytostech, tedy nepředpokládají, že jejich děti či studenti budou mít nějaké sexuální potřeby a touhy a že budou vstupovat do partnerských vztahů (Gürol et al., 2014). Někteří rodiče či učitelé mohou také trpět obavami, že sexuální výchova a informace o sexualitě podnítlí zájem jejich studentů a dětí o tuto problematiku, že nebudou umět své touhy ovládat (Pownall et al. 2011) a stanou se promiskuitní (Frank & Sandman 2019). Rodiče osob s mentálním postižením se navíc mohou cítit nekompetentní pro sexuální osvětu svého potomka

(Frank & Sandman 2019), mohou mít nedostatečné znalosti o sexuální výchově a osvětě, a tak se cítí zmatení a nejistí (Strnadová et al., 2021a). Jinými slovy kvalititu i kvantitu sexuální výchovy a osvěty osob s mentálním postižením do značné míry ovlivňují postoje rodičů a učitelů.

Také v důsledku nedostatečné sexuální výchovy a osvěty mají lidé s mentálním postižením tendenci být pasivní ve svých sexuálních vztazích a mají sklon činit špatná vztahová rozhodnutí. Často mají negativní sexuální identitu. Oproti svým vrstevníkům mladé ženy s mentálním postižením častěji otěhotní neplánovaně a své těhotenství odhalí až v pozdějších stádiích těhotenství (Wilson & Frawley, 2016; Wos, Baczař, 2021).

Vzdělávání je pro osoby s mentálním postižením důležitým nástrojem ke snižování sexuálního zneužívání, podpoře pozitivní sexuální identity a rozvoji schopností rozhodování o vlastní sexualitě (Swango-Wilson, 2011). Vzdělávací programy, které jsou přístupné všem, včetně osob s mentálním postižením, a které upřednostňují bezpečnost, asertivitu a sebeurčující chování, mohou podpořit dosažení pozitivních výsledků u této populace (Strnadová et al., 2021a).

Zkoumaná problematika

Tento článek prezentuje část většího výzkumu, jehož cílem bylo zjistit, jak jsou dospívající a mladí dospělí lidé s mentálním postižením připravováni na partnerský a rodinný život. Do výzkumu se zapojilo dvanáct osob s mentálním postižením ve věku 18–40 let a šest sociálních pracovníků působících na pozici sexuálních důvěrníků. Analýza rozhovorů s osobami s mentálním postižením bude uvedena v jiné publikaci.

Cílem článku je přinést odpověď na otázku, *jaký je pohled sexuálních důvěrníků na podporu přípravy lidí s mentálním postižením na partnerský a rodinný život*. Dílčí výzkumné otázky byly následující:

- Jak vnímají sexuální důvěrníci svou roli v přípravě lidí s mentálním postižením na plánování partnerského a rodinného života?*
- Jaké podpory se dostává lidem s mentálním postižením od poskytovatelů sociálních služeb v jejich přípravě na partnerský a rodinný život?*
- Jaké jsou překážky v rozvoji autonomie mladých dospělých osob s mentálním postižením z pohledu sexuálních důvěrníků v této oblasti?*

Metodologie výzkumu

Popis použité metody

Autorský tým pro sběr dat zvolil polostrukturovaný rozhovor. Protokol k rozhovoru se sexuálními důvěrníky byl sestaven

prvními třemi autorkami na základě rozsáhlé rešerše české a zahraniční literatury a adaptace protokolu výzkumu Strnadové et al. (2021b). K adaptaci této práce dostaly autorky souhlas. Protokol obsahoval 20 otázek. Sedm otázek bylo demografického charakteru a 13 otázek bylo zaměřených zejména na zkušenosti a postoje sociálních pracovníků k podpoře osob s mentálním postižením v otázce přípravy klientů na partnerský a rodinný život, na způsoby jejich práce a využívání podpůrných materiálů.

Proces sběru dat

Respondenti byli do výzkumu zapojeni přes osoby s mentálním postižením, které se účastnily studie, a které zároveň souhlasily se zapojením svého sexuálního důvěrníka. Z celkového počtu 12 osob s mentálním postižením, takovýto souhlas poskytlo 5 osob s mentálním postižením, jeden respondent se rozhodl zapojit dva své různé sexuální důvěrníky. Rozhovory probíhaly v období únor – červen 2021. Vzhledem k vládním opatřením proti šíření onemocnění covid-19, byly tyto rozhovory vedeny online. Tazatelkám byl e-mailem zaslán souhlas respondentů s účastí ve výzkumné studii, následně byl tento souhlas poskytnut i ústně. Ze setkání byla se souhlasem respondentů pořízena audionahrávka. Každý rozhovor byl doslovně přepsán. Údaje, které by mohly vést k identifikaci respondenta či jeho klientů (vlastní jména, jména dalších osob, názvy sociálních služeb, geografická označení nebo názvy zařízení), byly anonymizovány.

Analýza získaných dat

Pro analýzu dat získaných z rozhovorů byla použita induktivní obsahová analýza (Elo & Kyngäs, 2008). Způsob analýzy poskytuje teoreticky užitečné zobecnění s minimální ztrátou informací z původních dat (Downe-Wamboldt, 1992). Nejprve bylo provedeno nezávislé kódování jednoho rozhovoru první a čtvrtou autorkou. Druhá autorka poté provedla porovnání obou kódů. Následně první autorka provedla první fázi induktivní obsahové analýzy, tzv. otevřeného kódování, a čtení přepisů rozhovorů řádek po řádku s cílem identifikace počátečních kódů. Ostatní autorky poté zkontrolovaly všechny přepisy a drobné nesrovnalosti byly vyřešeny diskusí, dokud nebyly všechny autorky s kódy spokojeny. V další fázi procesu byly kódy, které spolu souvisely, seskupeny do kategorií (Corbin & Strauss, 2015). Následně byla seskupením obsahově souvisejících kategorií vytvořena ústřední témata. Všechny kategorie i následně vytvořená témata byly prodiskutovány všemi autorkami. V tomto procesu byly případné nesrovnalosti řešeny diskusí a revizí kategorií a témat, dokud nebyla všechna témata shledána vyčerpávajícími a vzájemně se

vyklučujícími. Zapojení všech autorek umožnilo triangulaci a peer-checking (Bratlinger et al., 2005).

Charakteristika sexuálních důvěrníků

Výzkumu se účastnilo 5 žen a 1 muž. Věk respondentů byl od dvaceti šesti let do čtyřiceti tří let. Respondenti pocházeli ze 4 krajů České republiky. Vysokoškolského vzdělání dosáhlo 5 respondentů (1 bakalářského, 4 magisterského), 1 respondent získal titul diplomovaný specialista. Délka praxe v sociálních službách se pohybovala od jednoho roku po dvacet let praxe.

Výsledky

V průběhu analýzy dat výzkumnice identifikovaly 2 ústřední témata: (1) příprava organizace (sociální služby) a sexuálního důvěrníka na práci se vztahy a sexualitou klientů a (2) Sexuální výchova a osvěta. Tato témata jsou prodiskutována níže.

Příprava organizace (sociální služby) a sexuálního důvěrníka na práci se vztahy a sexualitou klientů

Sexuální důvěrníci popsali proces přípravy na podporu vztahů a sexuality klientů, který probíhal v organizacích (sociální službě), kde působili. V rámci tohoto procesu vedli pracovníci organizace diskuse a sjednocovali svůj přístup v této oblasti. Organizace (sociální služba) za účelem vymezení své působnosti v oblasti vztahů a sexuality vytvořila různé materiály: veřejná sdělení, metodiku práce se sexualitou nebo například protokol sexuality, kde poskytovatelé sociálních služeb vymezili, do jaké míry se vztahy a sexualitou klientů zabývají a jaký přístup k sexualitě a vztahům zastávají. Společně s tím také poskytovatelé sociálních služeb zajistili systémové zapojení pracovníků, kteří byli proškoleni v práci se sexualitou a vztahy na různých úrovních odbornosti. Pro jednu sociální službu byl na začátku práce se sexualitou důležitý také soulad s filozofií zřizovatele, kterou byla církev. Vedení sociální služby získalo souhlas církve pracovat se vztahy pod podmínkou, že téma bude veřejně prezentováno nikoliv jako sexualita, ale intimita.

„Máme metodiku pro přístup ke klientům a vlastně všichni prošli minimálně tím prvním školením Vztahy a sexualita, takže v tom základním nastavení, samozřejmě se snažíme o co možná nejvíce respektující přístup k sexualitě klientů“. DRAHOMÍRA¹

Pro práci se vztahy a sexualitou bylo také důležité připravit konkrétní sociální pracovníky v sociálních službách, kteří začali působit na pozici sexuálního důvěrníka. Tito pracovníci absolvovali speciální vzdělávání v oblasti práce se vztahy a sexualitou. V průběhu rozhovoru pak důvěr-

ní reflektovali své odborné kompetence. Mezi ně patřila dovednost sestavení zakázky s klientem a dovednost jejího vyhodnocení, zda odpovídá jejich možnostem, nebo zda musí klientovi zprostředkovat jinou podporu. Další důležitou dovedností bylo reflektování svých hranic práce se sexualitou. Mezi limity práce zahrnovali sexuální důvěrníci například svou odbornost, tedy skutečnost, že nemohou působit například jako párový terapeut. Nebo že uplatňují respektující a otevřený postoj vůči pohlavní identitě svých klientů: respektují jak heterosexuální orientaci klientů, tak homosexuální orientaci. Jinou hranici tvořily soukromé normy a hodnoty důvěrníka, který by obtížně mohl reagovat na násilí na dětech či partnerovi klienta. Pro sexuálního důvěrníci paní Marii byla hranicí podpora při zneužití klienta na policii:

„Uvědomila jsem si, že v případě provázení klienta jsem víc emoční než racionální, že je to pro mě i taková hranice práce, kdy vím, že na té policii nemůžu být sama, a nevím vůbec, jestli bych tam měla být, tak to je teď pro mě téma“.

Rozporuplné pocity popisovali důvěrníci při popisu vlastních postojů k otázce případného plánování rodičovství svých klientů. Všichni důvěrníci si uvědomovali práva svých klientů na založení rodiny. Zároveň někteří uváděli, že nemají dostatek pozitivních zkušeností s rodičovstvím osob s mentálním postižením a nedokážou si je v této roli představit; příkladem je výpověď sexuálního důvěrnice paní Renaty:

„No já osobně vidím spíš ty obtíže, možná je to i tím, že jsem sama sestrou člověka s mentálním postižením. Ta představa je spojená s tím, kdybych pak já měla řešit tu budoucnost s tím, kdybych měla řešit budoucnost, že moje sestra by měla dítě, je prostě úplně hrůzostrašná, abych se přiznala, že ode mě bude potřebovat dost zásadní podporu, i když tedy jen v oblasti financí, prostě nechci aby bydlela se mnou, ale chci aby byla podpořena nějakou službou, ať už chráněně bydlení nebo podpora samostatného bydlení a už tam vidím že bude potřeba moje investice docela velká a tím že ani ve službách nejsou zatím moc možnosti, jak podpořit ty lidi i s jejich dětmi, tak v tom vidím jako obrovskou překážku i pro budoucí život těch lidí a přijde mi to potom hodně náročný i pro celou tu rodinu, když má poskytovat podporu i těm dětem, ale zase na druhou stranu když teďka slyším, že to jde, tak se mi i trochu otvírají oči i druhým směrem, ale myslím si, že když tu zkušenost mám já, nebo když vidím, ten konkrétní případ, kde to funguje a zatím jsem se s tím nesetkala.“ RENATA

Důvěrníci popsali také nedostatek profesních dovedností pro podporu v rozhodování klienta o touze po dětech. Všichni důvěrníci se obávali nedostatečné sítě návazných sociálních služeb zaměřených na

podporu a rozvoj rodičovských kompetencí svých klientů. Pracovníci našli shodu v otázce podpory sexuality klientů a jasně vymezili ve svých metodických materiálech otevřený a respektující přístup k vztahovým a sexuálním potřebám klientů. V otázce případného rodičovství lidí s mentálním postižením však k podobnému sjednocení nedošlo. Obavy z rodičovství klientů panovaly i v rámci celých organizací. Někteří sexuální důvěrníci popsalí nedostatek podpory pro případné plánování rodičovství ze strany svých kolegů a vedení organizace. S tím také souviselo chybějící zpracování příslušného souboru pravidel uvnitř organizací pro oblast podpory rodičovství klientů.

„Tak tohle je oblast, kde máme nejvíce rozporuplné názory v rámci organizace, a to na čem se shodneme v rámci přístupu, tak je především to, že pokud nějaký náš klient dítě má, tak mu pomůžeme realizovat to rodičovství, podpoříme ho v právech, ale zároveň ho seznámíme i s téma povinností a s tím, co by měl jako rodič plnit, a provedeme ho tím procesem“. MARIE

Jako důležitý předpoklad své práce vnímali sexuální důvěrníci také dostatek soukromí, prostoru a vhodných pomůcek pro práci s klienty v oblasti vztahů a sexuality. Sexuální důvěrníci uvedli, že jednou z překážek jejich práce je nedostatek pomůcek a materiálů, zejména pro podporu homosexuální identity klientů, manželství či plánování rodičovství.

Většina sexuálních důvěrníků uvedla, že doposud nijak systematicky nevyhodnocuje spolupráci s klienty: *„Moc je zatím nevyhodnocujeme, spíš se o tom bavíme na poradách, nebo individuálně s kolegy“.* ANETA

Pouze jedna respondentka uvedla, že využívá metodu hermeneutického kruhu, kde zaznamenává pokroky v práci se zakázkou klienta:

„Já v rámci vlastně v té práci sexuálního důvěrníka píši zápisy a teďka nově užívám metodiku hermeneutického kruhu, kdy vlastně sleduji to, že kde teďka je, ale nejsou to zápisy, nebo diagnostiky, které by byly přístupné jakémukoliv pracovníkovi, jsou tady hlavně pro mě, abych měla doloženu svou práci a abych se třeba i v té práci se zakázkou orientovala časově zpětně“. MARIE

Pro práci sexuálních důvěrníků byla také důležitá spolupráce s rodiči klientů a navázání kontaktů s odborníky v oblasti podpory vztahů a sexuality i z jiných profesí. Mezi uváděné odborníky patřili například sexuologové, pároví terapeuti, psychologové, pracovníci Bílého kruhu bezpečí (poskytují odbornou pomoc obětem trestných činů) či zkušenější sexuální důvěrníci, kteří metodicky zajistili organizaci podpory. Sexuální důvěrnice paní Aneta popisuje, proč je spolupráce přínosná:

„Jsme součástí organizace, respektive platformy důvěrníků organizace Nebud' na nule, takže jednou za tři měsíce máme intervizní setkání, takže v podstatě to slouží takhle, že si tam posílíme zkušenost. A jinak s Petrem Eisnerem hlavně, že to je náš hlavní zdroj. [...] Když je nějaká krize, tak se osloví on [...]“.

Spolupráce s rodiči klientů představovala pro sexuální důvěrníky v mnoha případech výzvu, neboť někteří rodiče popírali vztahové a sexuální potřeby svých dětí, bránili svým dětem v partnerském soužití či nechtěli svým dětem poskytovat sexuální výchovu, aby je ubránili před případným zneužitím jako v případě klientky, který popisuje sexuální důvěrnice paní Lada:

„Já mám zrovna klientku, je jí přes 20 let, ještě nebyla na gynekologické prohlídce, protože maminka se tomu brání, já jsem mamince říkala, že pokud je jí nepříjemné mluvit s tou dcerou o takto intimních věcech, mohu s ní mluvit já, co se týká těch základních věcí sexuálních, i co se týká té gynekologické prohlídky. [...] Maminka se děsí, že dcera pak někoho potká a že jí pak někdo zneužije“.

Sexuální výchova a osvěta

Sexuální důvěrníci popsali četné zkušenosti, kdy klienti přicházejí do jejich sociálních služeb bez patřičných znalostí z oblasti rodinné a školní sexuální výchovy. Sexuální důvěrnice paní Renata popisuje, jaké jsou vzdělávací potřeby jejich klientů:

„Ti klienti nemají znalosti toho, já jsem žena, já jsem muž a nedají takovéhle ty věci dohromady. [...] No my jsme začali první rok muž žena rozdíl a oplodnění a já pak pokračovala tělo ženy, menstruace, pár skupinek vztahových, zrovna včera jsme měly skupinku to bylo téma masturbace a holky si řekly, že by chtěly zase něco vztahového, takže to budeme prostrídávat“ RENATA.

Podle sexuálních důvěrníků by měla být sexuální výchova kontinuální. Základní kameny by měly být položeny v rodině, následně by měla být poskytnuta sexuální výchova ve škole. Podle aktuální životní situace a potřeb klienta by měla být sexuální osvěta řešena i následně formou individuální či skupinové podpory v sociálních službách. Sexuální důvěrníci vnímali jako stěžejní poskytnout klientům nabídku srozumitelných a dostupných informací. Nedostatek informací a znalostí klientů podle zúčastněných sexuálních důvěrníků zvyšuje míru jejich zranitelnosti, kterou důvěrníci popsali na mnoha příkladech. V případě, který popisuje sexuální důvěrnice paní Lada, se jednalo o sexuální zneužití:

„Ona mi ta klientka v jednu chvíli řekla, já jsem nevěděla, že to je styk. Vlastně co se děje, ona mi to v tu jednu chvíli dokázala

popsat, že se necejtla špatně, že nevěděla, že je to styk a že nechápala, co se děje s jejím tělem, jí bylo 25 let a nikdo s ní o tom nemluvil a když došlo k tomuto činu, tak ona vůbec nevěděla, co se děje“.

LADA
Sexuální důvěrníci se shodli, že základem jejich práce je podpora pohlavní identity klientů s mentálním postižením. Pracovníci se často setkávali s tím, že postižení klientů přebilo jejich pohlavnost:

„Ale tam měly kolegyně dívky, které vůbec nebyly v rodině podporovány v týženský roli, i když o to měly zájem. Byly hodně stylizované do takový bezpohlavní bytosti“.

DRAHOMÍRA
Ruku v ruce se s podporou pohlavní identity pojí podpora bezpečí klientů, na kterou kladli sexuální důvěrníci také důraz. Takovou podporu považovali za nezbytnou podmínku pro realizaci zodpovědného, bezpečného a v rámci společenských a zákonných norem možného naplňování sexuálních a vztahových potřeb klientů. Své klienty podporovali důvěrníci například v rozpoznání osobních a intimních zón, respektování soukromí, rozpoznání vhodného místa pro masturbaci, umět říkat „ne“, když se mi něco nelíbí. Většina sexuálních důvěrníků popsala zkušenost s podporou klientů, kteří byli obtěžováni či zneužíváni. Jeden respondent popsal, co v osvětovém kurzu probírají:

„Bavíme se o osobních zónách, intimních zónách, soukromí, osobním prostoru, [...] bavíme se o tom, co oni by mohli způsobit, kdyby nerespektovali hranice jiných, co by jim za to hrozilo a zase co oni můžou způsobit jako oběti, to se tam prolná neustále“.

FRANTIŠEK
Bezpečnosti klientů se všichni sexuální důvěrníci věnovali i v online prostoru, který pro jejich klienty představuje také možnou hrozbu. Na druhé straně se sexuální důvěrníci snažili se svými klienty využít online prostor například při seznamování se klientů. Najít si partnera je z pohledu sexuálních důvěrníků pro klienty s mentálním postižením velmi obtížné. Jedním z důvodů je absence bezpečné seznamovací agentury pro osoby s mentálním postižením. Z tohoto důvodu sexuální důvěrníci sdíleli napříč Českou republikou na základě souhlasu svých klientů seznamovací medailonky uživatelů, aby podpořili jejich možnost seznámit se a nalézt vhodného partnera.

Sexuální důvěrníci podporovali své klienty také v partnerském životě, v sladění sexuálních potřeb partnerů, řešení partnerských krizí, otázky manželství či správného užívání antikoncepce. Někteří důvěrníci zdůraznili, že znalosti klientů musí být podpořeny i praktickým nácvikem dovedností, například nejen si koupit kondom, ale také ho ve vhodnou chvíli vyndat a správně navléknout.

Náročné téma pro sexuální důvěrníky představuje téma podpory v rozhodování

klientů, zda se chtějí stát rodiči. S konkrétní podporou při rozhodování měli důvěrníci minimální zkušenost. Cítili ale velký tlak na prevenci otěhotnění ze strany společnosti (například rodičů, opatrovníků, kolegů), který se v souvislosti s rodičovstvím osob s mentálním postižením objevuje. Tento tlak vychází ze stereotypního vnímání osob s mentálním postižením jako dětinských a nekompetentních osob. Někteří pracovníci popsali náročné zkušenosti s podporou rodičovských práv rodičů s mentálním postižením využívající jejich služby v řízeních vedených pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí či soudci. Jiní popsali postoje rodičů klientů, kteří si nepřejí téma sexuality a rodičovství se svými dětmi otevírat, či záměrně učí své děti, že jich se rodičovství netýká, protože jsou lidé s postižením, straší je případnou smrtí, pokud otěhotní, nebo svým dětem zajistí sterilizaci jako v případě popisu klientky paní Marie:

„Ale spíš je to zažitá věc, která je provázela sexuální osvětou celý život, že rodiče řekli: protože seš postižená, tak děti mít nemůžeš. Nebo máme klientku, kdy jí přesvědčili k zákroku zneprůchodnění vejcovodů, kdy si nejsem jista, jestli měli všechny informace, takže to je situace, která tady prostě je a jsou to mladé klientky. Není to věc totality“.

Tyto postoje tvoří podle sexuálních důvěrníků překážku pro případné plánování rodičovství u jejich klientů. Stejně jako nedostatek návazné podpory v sociálních službách, které by nabízely podporu rodičovských rolí klientů s mentálním postižením. Další překážkou je podle zúčastněných důvěrníků prodloužení doby studia klientů, kteří odchází od svých rodin samostatně bydlet v mnohem pozdějším věku než jejich vrstevníci. To vede k pozdějšímu osamostatňování se a navazování partnerských vztahů. Klienti se tak dostávají k řešení své touhy po dětech až po 35. roce svého života, kdy již nemají dostatek času pro trénink svých dovedností potřebných pro rodičovství jako například schopnost rozhodovat se či řešit problémy.

Diskuse

Cílem článku bylo podat odpověď na výše položené výzkumné otázky. Autorky zjišťovaly, jak vnímají sexuální důvěrníci svou roli v přípravě lidí s mentálním postižením na plánování partnerského a rodinného života, jaké jsou překážky v rozvoji autonomie mladých dospělých osob s mentálním postižením a jaké podpory se dostává lidem s mentálním postižením od poskytovatelů sociálních služeb v jejich přípravě na partnerský a rodinný život.

Sexuální důvěrníci popsali práci se vztahy a sexualitou jako významnou součást poskytování sociální služby, neboť tato oblast výrazně ovlivňuje kvalitu života jejich

klientů. K obdobným závěrům došla americká studie Wilkenfeldové a Ballanové (2011), které se zúčastnilo 5 učitelů a 5 instrukturů z centra denních služeb pro dospělé osoby s mentálním postižením. Tito účastníci zaujímali také kladný postoj k podpoře sexuality svých klientů. Sexualitu osob s mentálním postižením vnímali jako přirozenou a normální součást života klientů.

Důvěrníci cítili odpovědnost poskytovat klientům sexuální osvětu a navazovat tak na rodinnou a školní sexuální výchovu. Vnímali, že potřeby se s měnícími se životními zkušenostmi klientů vyvíjejí a na tyto změny je třeba reagovat v rámci individuální či skupinové podpory, kterou klientům nabízeli. Zároveň pro sexuální důvěrníky bylo důležité, aby byla jejich práce se vztahy a sexualitou klientů zabezpečena. Přestože ve Standardech kvality sociálních služeb (Čermáková & Johnová, 2002) nenajdeme explicitně popsán standard pro práci se sexualitou klientů (Eisner & Šimáčková, 2020), všechny organizace, v nichž působili zapojení důvěrníci, vytvářely příslušná metodická pravidla ošetřující tuto oblast podpory klientů. Vhodnou oporou se poskytovatelům stal model popsáný například Venglářovou a Eisnerem (2013) „Dům sexuality v organizaci.“ Právě celoorganizační přístup, tedy přístup, kde jsou do oblastí práce se vztahy a sexualitou zapojeni všichni zaměstnanci včetně vedení organizace, kteří absolvují příslušné vzdělání, je jedním z pozitivních faktorů ovlivňujících kvalitu podpory klientů služeb (Hanass-Hancock et al., 2018).

Za největší překážku považují zapojení sexuální důvěrníci postoje společnosti k sexualitě a rodičovství těchto osob. Zapojení sexuální důvěrníci popsali nízké znalosti ze sexuální výchovy klientů, které získávají ve svých rodinách a také náročnou spolupráci s rodiči klientů, kteří si často nepřejí své děti v této oblasti vzdělávat, aby je ochránili před zneužitím. Tyto zkušenosti odpovídají závěrům jiných výzkumů. Například Pownall et al. (2011) provedli srovnávací studii 30 rodičů dospívajících dívek s mentálním postižením s 30 rodiči dospívajících dívek bez postižení. Autory zajímaly postoje a chování zapojených rodičů. Pro rodiče dospívajících dívek s mentálním postižením bylo těžké edukovat své dcery v oblasti sexuální výchovy, protože vnímali své dospívající dcery spíše jako děti než jako dospělé se sexuálními a vztahovými potřebami. Oproti stejně starým vrstevnicím získaly mladé dívky s mentálním postižením informace ze sexuální výchovy v pozdějším věku a tato výchova zahrnovala méně témat.

Lidem s mentálním postižením skutečně hrozí vyšší riziko sexuálního zneužívání (McDaniels & Fleming, 2016), proto lze

popsané obavy rodičů osob s mentálním postižením vnímat jako opodstatněné. Nicméně omezení sexuálních znalostí osob s mentálním postižením je kontraproduktivním nástrojem k jejich ochraně. Omezením znalostí dochází ke zvýšení zranitelnosti této populace vůči sexuálním zločinům (O'Callaghan & Murphy, 2007). Výzkum prokázal, že sexuální výchova může zvýšit schopnosti jedinců s mentálním postižením činit informovaná sexuální rozhodnutí (Dukes & McGuire, 2009) a tím snižovat zranitelnost této skupiny osob.

Jak dokládají zkušenosti zapojených sexuálních důvěrníků, téma plánování rodičovství osob s mentálním postižením je v rámci rodinné a školní sexuální výchovy a osvěty jejich klientů často vynecháváno. Téma případného rodičovství násobí obavy rodičů osob s mentálním postižením ohledně dospělosti jejich potomků (Mužáková, 2009).

Organizace (sociální služby) téma svého přístupu k plánování a podpoře rodičovství svých klientů metodicky neošetřují a řada pracovníků zaujímá k této otázce negativní postoj. To je alarmující vzhledem k faktu, že ženy s mentálním postižením častěji otěhotní neplánovaně a v mladším věku, než je tomu u stejně starých vrstevniců běžné populace, přičemž těhotenství je častěji rozpoznáno v pozdějších fázích těhotenství (Wilson & Frawley, 2016; Vos & Baczař, 2021). Navíc více jak 40 % dětí těchto rodičů bývá z jejich péče odebráno, a to aniž by bylo prokázáno zanedbávající péče, týrání či zneužívání dítěte (Collings & Llewellyn, 2012). Negativní postoj k otázce rodičovství osob s mentálním postižením byl popsán i jinými studiemi (Wilkenfeld a Ballan, 2011; Bernoldová et al, 2019).

Postoje profesionálů může zlepšovat jejich vzdělávání v příslušné oblasti (Jöreskog et al., 2013). Jak prokázal výzkum Adamčikové a kol. (2017), kterého se účastnilo 294 českých sociálních pracovníků, s tématem sexuality u osob s mentálním postižením se nesetkalo v rámci své profesní přípravy 24 % respondentů, s tématem rodičovství pak 8 % dotázaných.

Závěr

Přestože ze zkušeností zapojených sexuálních důvěrníků vyplývá, že jejich organizace vnímají podporu vztahů a sexuality klientů jako akutní a nutnou, stále existují zařízení – například některé pobytové služby –, kde jsou tyto potřeby klientů zpochybňovány a přezírány. Klienti zde žijí nedostatek soukromí a nemohou uspokojovat své základní sexuální potřeby. Významným posunem by bylo pojmenování standardu práce se sexualitou a jeho zavádění do praxe sociálních slu-

žeb, tak jak o to usiluje Unie sexuálních důvěrníků Nebuď na nule, z.s.

Sexuální důvěrníci disponují širokou škálou kompetencí v podpoře vztahů a sexuality klientů. Součástí těchto kompetencí by měla být i schopnost provést klienta procesem rozhodování se, zda a jak naložit s touhou po dětech. Rodinné hodnoty patří mezi základní hodnoty naší společnosti. Pokud usilujeme o opravdové zapojení osob s mentálním postižením do společnosti, budou tito lidé přirozeně sdílet i stejné hodnoty. Vzhledem k pokračujícímu procesu transformace pobytových sociálních služeb a důrazu na dodržování práv osob s postižením, lze očekávat zvyšující se počet osob, kteří budou chtít zakládat rodiny (Bernoldová et al., 2019). Proto je nezbytné, aby sexuální důvěrníci zvyšovali své kompetence v podpoře přípravy klientů na rodinný život například v rámci svého celoživotního vzdělávání.

Poděkování

Studie byla podpořena Husovou nadací a schválena Komisí pro etiku ve výzkumu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Studie byla realizována na katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

1 K označení respondentů používají autorky pseudonym.

Literatura

- Adamčiková, Z., Bernoldová, J., Strnadová, I., & Chval, M. (2017). Přípravenost pracovníků v terénních službách pro práci s rodiči s mentálním postižením. *Fórum sociální práce*, 11(5), 2–11.
- Bernoldová, J., Strnadová, I., & Adamčiková, Z. (2019). *Ženy s mentálním postižením v roli matek*. Praha: Karolinum a Nakladatelství Pedagogické fakulty. ISBN 9788024643298.
- Brantlinger, E., Jimenez, R., Klinger, J., Pugach, M., & Richardson, V. (2005). Qualitative studies in special education. *Exceptional Children*, 71, 195–207, doi:10.1177/001440290507100205
- Corbin, J., & Strauss, A. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
- Collings, S., & Llewellyn, G. (2012). Children of parents with intellectual disability: Facing poor outcomes or faring okay? *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 37(1), 65–82, doi: 10.3109/13668250.2011.648610.
- Čermáková, K., & Johnová M. (2002). *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe: průvodce poskytovatele*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 80-86552-45-4. [online]. Copyright © [cit. 24.04.2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/pruvodce+%281%29.pdf/a3da091b-e13e-bb30-eafa-e62f1e4fe817>.
- Downe-Wamboldt, B. (1992). Content analysis: method, applications, and issues. *Health Care for Women International*, 13(3), 313–321, doi: 10.1080/07399339209516006.
- Christina, J. & Večeřová, H. (2020). Supporting Sexuality in Adults with Intellectual Disability-A Short Review. *Sexuality and Disability* 38:285–298, doi:10.1007/s1195-018-9546-8.

- De Schipper, J. C., & Schuengel, C. (2010). Attachment behavior towards support staff in young people with intellectual disabilities: Associations with challenging behavior. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54(7), 584–596, doi:10.1111/j.1365-2788.2010.01288.x.
- Dukes, E., & McGuire, B. E. (2009). Enhancing capacity to make sexuality-related decisions with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(8), 727–734, doi: 10.1111/j.1365-2788.2009.01186.x.
- Eisner P., & Šimáčková H. (2021). Standardizace práce se sexualitou v sociálních službách (3), ISSN 1213-6204, online článek: <https://socialniprace.cz/online-clanky/standardizace-prace-se-sexualitou-v-socialnich-sluzbach/>.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115, doi:10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x.
- Frank, K., & Sandman, L. (2019). Supporting parents as sexuality educators for individuals with intellectual disability: The development of the Home B.A.S.E Curriculum. *Sexuality and Disability* 37 (3): 329–337, doi: 10.1007/s11195-019-09582-7.
- Gürol, A., Polat, S., & Oran, T. (2014). Views of mothers having children with intellectual disability regarding sexual education: A qualitative study. *Sexuality and Disability* 32(2): 123–133, doi: 10.1007/s11195-014-9338-8.
- Hanass-Hancock, J., Nene, S., Johns, R., & Chappell, P. (2018). The impact of contextual factors on comprehensive sexuality education for learners with intellectual disabilities in South Africa. *Sexuality and Disability* 36 (2): 123–140, doi: 10.1007/s11195-018-9526-z.
- Jöreskog, K., & Starke M. (2013) Professionals' Perceptions of and Approach to Parents with Intellectual Disability: A Question of Knowledge? *International Journal of Social Science Studies*. 1(2), doi: 10.11114/ijss.v1i2.134.
- King, M. T., Burke, M. L., & Dalmage, H. (2018). Advocacy unit probation officers reporting risk factors for young offenders with intellectual or developmental disabilities. *Research and Practice in Intellectual and Developmental Disabilities*, 5, 168–177, doi: 10.1080/23297018.2017.1334224.
- Löfgren-Martenson, L. (2012). I want to do it right! A pilot study of Swedish sex education and young people with intellectual disabilities, *Sexuality and Disability*, 30 (2): 209–225, doi: 10.1007/s11195-011-9239-z.
- McDaniels, B., & Fleming, A. (2016). Sexuality education and intellectual disability: Time to address the challenge, *Sexuality and Disability*, 34 (2): 215–225, doi: 10.1007/s11195-016-9427-y.
- Muzáková, M. (2009). Fenomén slabomyslnosti v kontextu lidských práv. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha.
- Neuman, R. (2020). Attitudes of Direct Support Staff regarding Couple Relationships of Adults with Intellectual Disability: Implications for the Provision of Support, *Journal of Social Service Research*, 46:5, 713–725, doi: 10.1080/01488376.2019.1648361.
- Neuman, R., & Reiter, S. (2017). Couple relationships as perceived by adults with intellectual disability-implications for quality of Life and self-concept. *International Journal of Developmental Disabilities*, 63(3), 138–147, doi: 10.1080/20473869.2016.1173422.
- O'Callaghan, A. C., & Murphy, G. H. (2007). 'Sexual relationships in adults with intellectual disabilities: understanding the law', *Journal of Intellectual Disability Research*, 51 (3): 197–206, doi: 10.1111/j.1365-2788.2006.00857.x.
- OSN Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (Convention on the Rights of Persons with Disabilities). (2009).
- Plaks, M., Argaman, R., Mike Stawski, M., Qwiat, T., Polak, D., & Gothelf, D. (2010). Social- sexual education in adolescents with behavioral neurogenetic syndromes, *The Israel journal of psychiatry and related sciences*, 47 (2): 28–34. PMID: 20733254
- Power, A. (2013). Making space for belonging: Critical reflections on the implementation of personalised adult social care under the veil of meaningful inclusion. *Social Science & Medicine*, 88, 68–75, doi: 10.1016/j.socscimed.2013.04.008.
- Pownall, J.D., Jahoda, A., Hastings, R., & Kerr, L. (2011). Sexual understanding and development of young people with intellectual disabilities: mothers' perspectives of within-family context. 116(3):205-19, doi: 10.1352/1944-7558-116.3.205.
- Redley M. (2009). Understanding the social exclusion and stalled welfare of citizens with learning disabilities. *Disability and Society*, 24 (4), 489–501, doi: 10.1080/09687590902879122.
- Rowe, B. & C. Wright (2017). Sexual knowledge in adolescents with intellectual disabilities: A timely reflection, *Journal of Social Inclusion*, 8(2), doi: 10.36251/josi.123.
- Schaafsma, D., Kok, G., Stoffelen, J. M. T., & Curfs, L. M. G. (2015). Identifying effective methods for teaching sex education to individuals with intellectual disabilities: A systematic review. *The Journal of Sex Research*, 52(4), 412–432, doi: 10.1080/00224499.2014.919373.
- Schalock, R. L., Luckasson, R., & Tassé, M. J. (2021). *Intellectual disability: Definition, diagnosis, classification, and systems of supports* (12th Edition). Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. ISBN: 978-0-9983983-6-5.
- Schmidt, E. K., Brown, C., & Darragh, A. (2020). Scoping review of sexual health education interventions for adolescents and young adults with intellectual or developmental disabilities. *Sexuality and Disability*, 38, 439–453, doi: 10.1007/s11195-019-09593-4.
- Stein, S., Kohut, T., & Dillenburger, K. (2018). The importance of sexuality education for children with and without intellectual disabilities: What parents think. *Sexuality and Disability*, 36 (2): 141–148, doi:10.1007/S11195-017-9513-9.
- Strnadová, I., Loblinz, J., & Danker, J. (2021a). Importance of sex education for a successful post-school transition: Experiences of high school girls with intellectual disability. *British Journal of Learning Disabilities*, 49(3), 303–315, doi: 10.1111/bld.12403.
- Strnadová, I., Danker, J., & Carter, A. (2021b). Sexuality and relationships education for students with intellectual disability and/or autism: A scoping review. *Sex Education*, doi: 10.1080/14681811.2021.1941842.
- Swango- Wilson, A. (2011). Meaningful sex education programs for individuals with intellectual/developmental disabilities. *Sex Disability*, 29, 113–118, doi:10.1007/S11195-010-9168-2.
- Venglářová, M. & Eisner P. *Sexualita osob s postižením a znevýhodněním*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0373-5.
- WHO Regional Office for Europe and BZgA. (2010). Standards for Sexuality Education in Europe: A framework for policy makers, education and health authorities and specialists. Cologne, BZgA.
- Wilkenfeld, B. & Ballan, M. (2011). Educators Attitudes and Beliefs Towards the Sexuality of Individuals with Developmental Disabilities Sexuality and Disability 29(4), doi: 10.1007/s11195-011-9211-y.
- Wilson, N. J., & Frawley, P. (2016). Transition staff discuss sex education and support for young men and women with intellectual and developmental disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 41(3), 209–221, doi: 10.3109/13668250.2016.1162771.
- Wilson, N. J., Frawley, P., Schaafsma, D., O'Shea, A., Kahonde, C. K., Thompson, V., McKenzie, J., & Charnock, D. (2019). Issues of sexuality and relationships. In J. L. Matson (Ed.). *Handbook of Intellectual Disabilities* (s. 989–1010). Autism and Child Psychopathology Series. https://doi.org/10.1007/978-3-030-20843-1_52.
- Wos, K., & Baczka, D. (2021). Parenting by mothers with intellectual disabilities in Poland: A photovoice study. *Appl Res Intellect Disabil*; 00:1-11, doi: 10.1111/jar.12887.
- Výsledky šetření o zdravotně postižených osobách v České republice za rok 2018 [online]. [cit. 2021-10-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyberove-setreni-osob-se-zdravotnim-postizenim-2018>.

Mgr. Bc. Jana Bernoldová, Ph.D.
(jana.bernoldova@voss.p.cz) je lektorkou na Jahodovce – Vyšší odborné škole sociálně právní v Praze, Jahodová 2800/44, Záběhlíce, 106 00, Praha 10. Ve své výzkumné a přednáškové činnosti se věnuje lidem s mentálním postižením. Svůj zájem směřuje zejména k otázce jejich rodičovství.

Mgr. Marija Zulić, Ph.D.
(marija.zulic@pedf.cuni.cz) je odborná asistentka na Katedře speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy (Department of Special Education, Faculty of Education, Charles University), Magdalény Rettigové 4, 116 39 Praha 1, Česká republika. Zaměřuje se na sociální participaci osob se zdravotním postižením. Oblastí jejího užšího zájmu je vzdělávání a rehabilitace osob s tělesným a kombinovaným postižením.

Prof. Doc. PhDr. Iva Strnadová, Ph.D.
(i.strnadova@unsw.edu.au) je profesorkou na University on New South Wales Sydney (UNSW), School of Education, v Austrálii. Vede také výzkumné portfolio vědeckého ústavu Disability Innovation Institute @ UNSW. Ve své výzkumné a přednáškové činnosti se věnuje lidem s mentálním postižením a inkluzivnímu výzkumu.

Mgr. Kateřina Sedláková
(sedlakova.k@post.cz) je sociální pracovník v programu sanace rodiny organizace Statek Vlčkovice, o.p.s., Vlčkovice 1, Neustupov. Dlouhodobě se věnuje vzdělávání a poskytování podpory rodičům s mentálním postižením.

Z novinek v knihovním fondu VÚPSV

Research Handbook on the Sociology of the Family / Norbert F. Schneider, Michaela Kreyenfeld (eds.). - První vydání. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2021. - 480 stran. - (Research Handbooks in Sociology series). - ISBN 978-1-78897-554-4.

Rodina jako středobod života zdravé společnosti / Jana Jochová (ed.). - První vydání. Praha: Společnost pro Svatováclavská studia, 2021. - 114 stran. - (Edice Svatováclavská studia), ISBN 978-80-908340-0-2.

Rozvoj sociálního projektu v měnicích se podmínkách

Josef Horňáček

Článek představuje a hodnotí projekt „Barvy brněnského Bronxu“, který se odehrával v průběhu let 2017–2020 ve městě Brno v oblasti zasažené sociálním vyloučením. Projekt vycházel z teoretického předpokladu, že rozvoj komunitního života a kulturních aktivit zlepší kvalitu života v lokalitě. Klád si za cíl posílit participaci cílové skupiny prostřednictvím kreativních aktivit realizovaných přímo v místních podmínkách. Článek zjišťuje, že aktivity projektu přinesly vyšší zapojení cílové skupiny do života sledované lokality.

Klíčová slova: projekt Barvy brněnského Bronxu, Brno, Česká republika, Romové, sociální vyloučení, sociální začleňování, participace.

Úvod

Projekt, o kterém pojednáváme v následujícím textu, se odehrával na území města Brna v městských částech Brno střed a Brno sever v oblastech, které jsou zasaženy sociálním vyloučením, v období 1. 11. 2017 – 31. 10. 2020. Pro tuto oblast se hovorově používá označení Bronx (dále Lokalita), odtud také pochází název projektu Barvy brněnského Bronxu (dále BBB).

Autoři projektu (Tripitaka, z.s.) definovali jeho cíl jako zvýšení uplatnitelnosti sociálně vyloučených osob, které žijí v Lokalitě, ve společnosti a na trhu práce. Cíle mělo být dosaženo prostřednictvím vytvoření místní otevřené a samostatné komunity, která je aktivně zapojena do demokratické společnosti. Pro takovou komunitu jsou charakteristickými pocit bezpečí, důvěra, schopnost aktivně ovlivňovat své okolí, zdravé životní strategie spolu se schopností učit se a inovovat. Prvotním záměrem projektu bylo zlepšit životní situaci osob ohrožených sociální exkluzí v Lokalitě. K těmto osobám patřily zejména příslušníci menšinových, zejména romských, skupin. V postupu identifikace a pojmenování sociálních problémů v Lokalitě však bylo autory projektu zjištěno, že sociální vyloučení neohrožuje jen romské skupiny, ale že stigmatizací a diskriminací může být každý jedinec z Lokality.

V průběhu projektu došlo v důsledku objektivních faktorů k řadě větších i menších změn při provádění jednotlivých aktivit. K zásadním změnám patřily v začátcích projektu změny související s prostory, ve kterých byl projekt realizován, v závěrečné fázi projektu pak změny způsobené koronavirovou pandemií. V rámci jednoho z několika souběžně probíhajících šetření jsme se proto soustředili na zodpovězení následující hlavní výzkumné otázky: „Ovlivnily změny vnějších podmínek realizaci projektu?“

Situace Lokality před zahájením projektu

Mezi ústřední záměry projektu BBB můžeme zařadit aktivní začleňování, kterého

mělo být dosaženo posílením komunitní soudržnosti a zlepšením postavení ohrožené populace v oblasti vzdělání a pracovního uplatnění. Posílení komunitní soudržnosti mělo být dosaženo prostřednictvím programových opatření, která měla z velké části kulturní povahu. Tím mělo dojít ke zlepšení ve vnímání Lokality v několika aspektech: vzájemného uznání ve vztahu skupin uvnitř lokality i brněnské populace, pocitu bezpečí a konečně v oblasti životního prostředí. Zároveň se předpokládalo, že posílení komunitní soudržnosti povede i k částečnému zlepšení situace v postavení ohrožené populace na trhu práce.

Na základě předchozích výzkumů (Souralová, 2008; Brožovičová, 2013) a vlastních zkušeností předkladatelů projektu můžeme konstatovat, že sociální problémy v Lokalitě se koncentrují do následujících oblastí: bydlení a související gentrifikace Lokality, vzdělání, zaměstnanosti, přístupu ke zdravotní péči a zadlužení postihující celé rodiny. Tyto oblasti se navzájem prolínají a v ohrožené populaci kombinují způsobem, který vyžaduje komplexní sociální intervenci.

Lokalita se nachází v blízkosti brněnského centra, z něhož je dostupná jak chůzí, tak i městskou hromadnou dopravou. Odhaduje se, že v lokalitě žije 3000–5000 Romů, kteří tvoří asi 40–50 % obyvatel. Lokalita tedy není etnicky homogenní, kromě Romů v ní žije relativně vysoký počet migrantů (Souralová, 2008).

Odehrává se zde řada ekonomických aktivit a Lokalita je v závislosti na denní době značně proměnlivá: ve dne se zde pohybují zaměstnanci a klienti firem, v noci pak téměř výhradně obyvatelé čtvrti, případně členové jejich rodin. Vzhledem k charakteru zástavby a hustotě obyvatel zde téměř absentuje veřejný prostor. Lokalita není uzpůsobena pro bydlení rodin s dětmi (ibid.).

Problémy s bydlením zásadně ovlivňují život Lokality jako celku. Týkají se nejen ohrožené populace, ale znevýhodňují – až na výjimky – zdejší obyvatele jako celek. Především je nutné poukázat na vysokou

migraci do a z Lokality. Ukazuje se, že Lokalita slouží z velké části jako přechodné útočiště migrujících pracovníků, studentů, lidí sociálně vyloučených a menšin, které často z různých příčin mění své bydliště (Souralová, 2008).

Nízké vzdělání a nedostatečná kvalifikace způsobuje ohroženým skupinám sníženou možnost pracovního uplatnění. Lokalita je zasažena dlouhodobou nezaměstnaností, ohrožená populace není schopna čelit rizikům vyplývajícím z ekonomického cyklu, nezřídka odchází z trhu práce a nachází alternativní zdroje příjmů. V Lokalitě můžeme pozorovat u ohrožených skupin ve větší míře potíže s příjmem, rozpočtem a zadlužením. Neplacení nájmu a služeb se pak dále podílí na prohlubování bytového problému, kdy řešením často bývá sestěhování rodin do bytů o několika místnostech.

V Lokalitě se setkáváme s omezeními přístupu k zdravotní péči, řada lékařů odmítá některé obyvatele Lokality zařazovat mezi své pacienty. Může to být částečně způsobenou vysokou nemocností přicházející v mladších věkových kohortách a nedostatkem disciplíny v léčbě. Specifickým zdravotním problémem v Lokalitě je rozšíření drogových závislostí (Souralová 2008; Brožovičová, 2013).

Evaluační činnosti v projektu

Projekty, které se týkají práce s veřejností, procházejí často průběžným hodnocením, které se soustřeďuje na adekvátní posouzení společenského problému, cíle projektu, potřeby cílové skupiny/skupin projektu, aktivity a výstupy projektu. Souhrnně bývají tyto aktivity označovány jako evaluace. Rovněž v projektu BBB byly jednotlivé kroky v postupu projektu podrobeny evaluaci, která se soustředila na uvedená témata.

Aby bylo možné realizovat evaluaci projektu, soustředili jsme se především na (1) profesionální hodnocení založené na poznacích relevantních aktérů, (2) klasifikaci znalostí o průběhu projektu a (3) logické uspořádání závěrů (srov. Scriven, 2007). Zároveň jsme usilovali o rozkrývání toho, jak

program funguje, jaké nové komunitní vazby vznikají a jaké je jeho celkové působení v lokalitě. Spíše než na postižení detailů jsme se soustředili na to, jak programové efekty ovlivňují život v Lokalitě jako celku (ibid.).

Abyste mohla být evaluace vůbec provedena, bylo nutné formulovat evaluační strategii, která by postihla elementární součásti projektu v jeho přípravné a realizační fázi. Dále bylo potřebné uvážit, jaké jsou možnosti a bariéry jednotlivých aktivit a zdrojů, které jsou k dispozici pro realizaci projektu v podmínkách dané Lokality. Aby byla evaluace proveditelná, stal se evaluátor součástí realizačního týmu. Vzhledem k tomu, že evaluace se odehrávala v průběhu projektu od 7. měsíce, můžeme hovořit o formativní evaluaci, kdy měl evaluátor možnost ovlivňovat rozvoj programových aktivit. Zároveň se účastníci (zejména manažeři projektu, sociální pracovníci a koordinátoři aktivit) podíleli na zadání, plánování a realizaci evaluace.

Východiska evaluace

Jako sociální problém/problémy jsme definovali soustavu situací, procesů, postojů a jednání, které se:

- bezprostředně týkají člověka a jeho vztahu k dalším lidem, včetně ekonomické a ekologické dimenze problémů;
- přinášejí negativní důsledky konkrétním osobám, skupinám osob či společnosti jako celku nebo je nějak ohrožují;
- jsou větším množstvím jednotlivců identifikovány jako (1) problematické a (2) nutné či potřebné řešit, přičemž řešení není snadné a nemusí být známé;
- a zároveň existuje skupinový, kolektivní nebo společenský zájem na jejich řešení (srov. Hora, Suchanec, Žižlavský, 2014).

Klíčovým aspektem pro plánování a průběh projektu a jeho aktivit byla legitimita společenského problému. Pro problémy v Lokalitě je charakteristické, že u řady skupin v celém společenském spektru se setkáváme s rozdílnými názory na příčiny, průběh a důsledky těchto problémů, a zejména na potřebnost a způsob řešení vzniklé situace (srov. Hora, 2014). Bylo nutné vzít v úvahu (negativní) vliv veřejného mínění, médií a (příjemnějším částí) politické reprezentace. Nedílnou součástí projektu se tak stala informovanost veřejnosti o dění v Lokalitě a posílení kontaktů na Lokalitu v rámci komunitního centra.

Poznatky z šetření a jejich diskuse

Základní data z průběhu projektu byla získávána přímým zúčastněným pozorováním, analýzou dokumentů, rozhovory s účastníky a manažery aktivit a dotazníkovými anketami. Bylo provedeno 5 rozhovorů s manažery projektu, dotazníkové šetření mezi účastníky komunitního fóra

(odpovědělo 18 z 26 účastníků) a anketa mezi 216 návštěvníky Ghettofestu.

Cíle projektu

Projekt se zaměřil na dosažení takových cílů, které se týkaly záležitosti komunity jako celku. Tyto programové cíle odpovídaly celkovému poslání, jímž bylo zlepšení životních podmínek v Lokalitě. Ta se nalézala v situaci sociálního vyloučení. Toto vyloučení se týká jednotlivých obyvatel a domů či jejich seskupení rozmístěných po Lokalitě, dosahuje různé míry dle jednotlivých rodin. Lokalita je fragmentovaná, v bezprostředním sousedství nalézáme opravené domy s novými usadilky ze středních vrstev, kteří projevují o místo zájem.

Obecným cílem projektu tak bylo aktivní začleňování, realizované v jednotlivých tematických okruzích:

- Rodina a zdraví;
- Podmínky a prostředí aktivního začleňování;
- Bydlení;
- Vzdělávání.

Projektový tým očekával dosažení změn u cílové skupiny, která měla získat zkušenosti se soustavou cílevědomou aktivitou a bude pracovat s profesionály, pozná své sousedy i návštěvníky z jiných částí Brna. Tímto způsobem, a rovněž rozvojem kompetencí v pracovních skupinách, měly být vytvořeny podmínky pro integraci. Změna měla prospět také širší rodině účastníka, která uvidí smysluplnost společného snažení a další členové se mohou vydat novou cestou. Tím, že se stane účastník projektu součástí pracovní skupiny a nové komunity, selepší jeho schopnost komunikace, postoj a zodpovědnost k okolí, prolomí se sociální izolace, a to i proto, že dojde k většímu porozumění a ocenění širší společnosti.

Na úrovni lokality pak mělo jít o rozvoj komunity a kreativního potenciálu účastníků z řad obyvatel. Mělo dojít ke stabilizaci celého prostředí, vzniku nových a posílení stávajících sousedských vztahů. Atmosféra rezignace se měla přesunout směrem k přebírání odpovědnosti do vlastních rukou.

Na úrovni města Brna bylo projektovým záměrem ukázat, že místní lidé v Lokalitě mohou realizovat rozličné kulturní aktivity, že se jim nemusí nijak obávat a že mohou být oslabeny vzájemné předsudky. U kulturně založených výstupů se počítalo s tím, že budou mít stovky diváků a návštěvníků ročně, poslání projektu se bude šířit ve společnosti, sníží se napětí a vzájemná nedůvěra.

Cílová populace

Základem analýzy byla definice cílové skupiny (srov. Rossi, Lipsey, Freeman, 2004). Jako cílovou skupinu níže označujeme ty jedince a skupiny, na jejichž život

ní a sociální podmínky mají nebo mohou mít programové aktivity identifikovatelný vliv. Jádrem cílové skupiny byla populace bydlící v Lokalitě, ale v širším smyslu také populace, která v Lokalitě dlouhodobě přebývá (např. v pronájmu nebo u přibuzných), pracuje v pracovním poměru nebo podniká a pak také populace, která má v Lokalitě členy své rodiny. Byla identifikována rizika spojená s životem v Lokalitě: zejména rizika v oblasti bydlení a životního prostředí, vzdělání, zaměstnanosti a přístupu k legální placené práci a v oblasti bezpečnosti obyvatel a veřejného pořádku. Ne všichni obyvatelé lokality jsou sice uvedenými riziky přímo ohroženi, ale v běžném životě se s nimi ve svém okolí s vysokou pravděpodobností setkávají.

Intervence do problému bývá ze sociálního hlediska ve vyloučených lokalitách spojována s modelovými cíli, které se orientují na posílení schopností klienta řešit samostatně své problémy, aktivizovat jej v rámci komunity a vytvořit tak prostor pro integraci do společenských institucí a veřejného života lokality (Winkler, Šimíková, 2005).

Abyste bylo dosaženo zlepšení životních podmínek v Lokalitě, byla přijata taková forma programové intervence, která spočívala v posílení veřejného života v Lokalitě jako v komunitě svého druhu. Z tohoto důvodu se řada projektových aktivit věnovala rozvoji komunitního jednání jednotlivců a skupin, zejména posilováním vzájemných kontaktů mezi nimi. Základem plánování aktivit projektu se stal teoretický – v praxi však odůvodněný – předpoklad, že posílení společenských, komunitních a kulturních vazeb jak uvnitř cílové skupiny, tak mezi Lokality a brněnskou veřejností povede k omezení rizik pro život v Lokalitě.

Aktivity projektu byly otevřeny všem zájemcům, ale vyvstala nutnost vymezit skupiny, jejichž účast v projektu byla prioritní. Cílovou populaci projektu tedy definujeme jako osoby ohrožené sociálním vyloučením ze sociálně vyloučené Lokality. Jádrem účastníků klíčových aktivit popisovaných v projektu jsou tedy různorodé entity (jednotlivci, rodiny, příbuzenské skupiny), které v Lokalitě bydlí, a z nich ti, kteří jsou z nejrůznějších důvodů ohroženi sociálním vyloučením vyplývajícím z komplikací v přístupu k bydlení, zdravotní péči, vzdělání a na trh práce.

V interpretaci cílů programu identifikujeme jejich dvojí povahu. Část programových aktivit je zaměřena na rozvoj jedince, jeho lidského kapitálu, orientace a kompetencí zapojit se do života komunity a na trh práce. Druhá část aktivit se zaměřuje na faktory prostředí a posílení možnosti participace klientů jako subjektů komunitního života.

V celkovém rámci projektu se jedná o posílení inkluзивity ve smyslu vytváření

nových společenství, ve kterých se integrují lidé původem z odlišných společenských skupin a vrstev. Pro dosažení cílů projektu je rovněž nutné soustředit se na dynamiku procesů v Lokalitě a na to, zda a jak se novinky/inovativní jednání šíří mezi stakeholdery projektu. To mj. může znamenat dílčí změny v aktivitách projektu a jeho adaptaci na měnící se vnitřní a vnější podmínky.

Aktéři/stakeholderi projektu

Aktéři projektu pocházeli z řady různých skupin a vrstev, část z nich žila nebo pracovala v Lokalitě, část měla vztah k Lokalitě volněji, ale přispívala svým expertním věděním, případně zájmem o dění v Lokalitě nebo o situaci skupin ohrožených sociálním vyloučením.

V centru dění a realizace projektu stál projektový management a sociální pracovníci projektu a dále osoby odpovědné za rozvoj jednotlivých aktivit. Tito pracovníci byli přímo odpovědní za realizaci projektu podle plánu, řídili praktické fungování v rámci jednotlivých aktivit, byli v kontaktu s místními autoritami a s poskytovatelem dotace a řešili řadu problémů, které v průběhu projektu nastaly.

Dalšími aktéry byly místní autority jak z oblasti místní správy, tak zastupitelé nebo představitelé občanské společnosti v Lokalitě včetně zaměstnanců různých neziskových organizací v Lokalitě. V rámci těchto aktérů se rozvíjelo síťování participujících jednotlivců a skupin, které bylo nezbytnou podmínkou fungování projektu.

Aktéry projektu byli rovněž účastníci jednotlivých aktivit, zejména účastníci aktivit komunitního fóra/sousedského setkávání. Tito účastníci se podíleli na zlepšení situace v Lokalitě, zejména v oblasti dopravy, životního prostředí a bezpečnosti. V neposlední řadě je nutné upozornit na funkci dobrovolníků, kteří svou práci pomáhali úspěchu jednotlivých aktivit, např. vydávání informačního časopisu.

Širokou skupinu aktérů tvořili účinní festivalu Ghettofest a rovněž jeho návštěvníci, stejně jako návštěvníci a diváci řady kulturních a společenských akcí, které byly v rámci projektu realizovány.

Obsah jednotlivých aktivit

Projekt vycházel ze základní teoretické premisy, která předpokládala, že posílením komunitního života a kulturních aktivit bude v rámci projektu dosaženo zlepšení životní situace obyvatel Lokality v dílčích oblastech. Přijetím tohoto věrohodného předpokladu o charakteru realizované sociální intervence do vymezeného sociálního problému byly projektové aktivity připravovány k implementaci. Tato implementace byla posuzována především s ohledem na plánované cíle projektu, tedy i s očekáváním, že aktivity mohou být v dílčích aspektech modifikovány.

Projekt byl komponován jako řada aktivit, které byly koordinovány společným cílem a byly pořádány v prostředí Lokality. Aktivity byly realizovány postupně, jako první bylo nutné zřídit Komunitní centrum, ve kterém se následně většina aktivit odehrávala. Následovaly aktivity zaměřené na širokou veřejnost, jako byl Ghettofest, komunitní fórum a mediální aktivity. Na užší segmenty cílové skupiny byly zaměřeny divadelní aktivity, hudební a taneční aktivity, výtvarné aktivity a příležitostné aktivity často spojené se svátečními událostmi v průběhu projektu.

Klíčové aktivity (KA) podle pořadí v projektu:

KA1 Komunitní sociální práce – tvorba a vize komunity.

Podstatou aktivity bylo vytvoření jádrové skupiny (prvních 6 měsíců projektu), kdy měly být aktivní osoby z cílové skupiny vybrány tak, aby zastupovaly všechny významné vrstvy a části lokality na různých úrovních a zároveň měly dobrou vůli, přirozený vliv a autoritu. Pro tyto osoby byly plánovány kurzy facilitace a lektorských dovedností.

Skupina těchto osob se periodicky scházela a s realizačním týmem připravovala podklady pro komunitní fóra/sousedská setkávání. Skupina se průběžně scházela k jednotlivým tematickým okruhům, ke své práci využívala lokální zdroje, veřejné zdroje, kapacity komunitního centra a informace dosažitelné v Lokalitě.

KA 2 Vznik a provoz komunitního centra

Cílem této aktivity bylo vytvořit podmínky pro praktickou realizaci komunitní práce v Lokalitě. Komunitní centrum bylo vybudováno v centru Lokality na adrese Bratislavská 68, známé spíše jako Káznice na Cejlu. V Káznici se nalézalo jak centrum komunitní práce, tak i místo konání velké části projektových aktivit. Místnosti a sály Káznice sloužily rovněž jako místo kontaktu s veřejností, provoz zajišťoval projektový tým.

Jednotlivé výstupy kreativních klíčových aktivit byly v Káznici zajišťovány ve spolupráci s Turistickým informačním centrem města Brna, část rovněž s Muzeem romské kultury. Centrum zůstává k dispozici pro další obdobné využití.

KA 3 Divadelní aktivity v komunitním centru

Projektovým záměrem této aktivity bylo prostřednictvím skupinové práce napomoci sociálnímu začleňování cílové skupiny žijící v Lokalitě. Byly nazkoušeny a realizovány dvě inscenace pod vedením zkušených divadelníků za spolupráce osob z cílové skupiny a divadelních profesionálů.

KA 4 Hudební a taneční aktivity v komunitním centru

Obdobně jako u KA 3 bylo projektovým záměrem napomoci sociálnímu začleňování osob z Lokality. Skupina se skládala z hudební a taneční části. Vznikla řada vý-

stupů uváděných v rámci Ghettofestu a dalších příležitostných aktivit, dále vznikly nahrávky této aktivity ve spolupráci s profesionálním studiem.

KA 5 Výtvarné aktivity v komunitním centru

V rámci této aktivity se předpokládala tematická orientace na výtvarné aktivity v oblasti malby, sochy, grafika. Jako nejprínosnější se nakonec ukázala keramika. V podstatě se jednalo o samostatnou výtvarnou tvorbu reflektující svět cílové skupiny a hledání originálních výrazů a způsobů vyjádření myšlenek. Výtvarné aktivity tvořily nedílnou součást výstav a dalších akcí konaných v Komunitním centru.

KA 6 Mediální a sociální umění v komunitním centru

Pracovní skupina absolvovala aktivizační program sociální umění s důrazem na média jako důležitý nástroj sociálního začlenění cílové skupiny do společnosti. Nejdůležitějším nástrojem bylo vydávání informačního bulletinu, který byl distribuován do schránek v Lokalitě. Součástí mediálních aktivit byla rovněž tvorba internetových stránek projektu: <https://barvybrnenskéhobronxu.cz>. Bulletin byl vydáván ve spolupráci s profesionálními žurnalisty. Záměrem bylo informovat jak o aktivitách projektu, tak i o životě v komunitě.

KA 7 Komunitní festival Ghettofest a pravidelné svátky a slavnosti

Tato aktivita zastřešovala výše uvedené aktivity a byla platformou pro výstupy KA 3–6. Sloužila zapojování cílové skupiny do společnosti a zároveň k upevňování vztahů uvnitř komunity.

Sociálně kulturní festival Ghettofest se odehrával v měsíci červnu na několika místech v Lokalitě (zejména Káznice, středisko Hvězdová, prostor Pod Platany). Projektovým záměrem byl otevřít místní Lokalitu většinové společnosti. V poslední fázi projektu bylo nutné vyčkat v zájmu realizace aktivity na uvolnění covidových opatření na konci června 2020.

Pravidelný festival, během trvání projektu se uskutečnil jeho 7.–9. ročník, byl doplněn obnovenými svátky a společenskými událostmi jako fašank, Velikonoce, čarodějnice, hody, Mikuláš nebo Vánoční strom za zájmu početné veřejnosti jak z obyvatel Lokality, tak i celého města.

KA 8 Evaluce projektu

Evaluce se zaměřila na poskytování zpětné vazby pro řízení projektu. Zároveň shromažďovala data pro monitorování průběhu projektu.

Jak již bylo uvedeno, v průběhu projektu docházelo k řadě změn, které byly vynuceny objektivními podmínkami. Přesto se dá konstatovat, že aktivity projektu naplnily stanovené cíle.

Implementace projektu

Projekt byl zahájen podle plánu a postupně zahrnoval stále větší počet osob

z cílové skupiny. Aktivita projektu, u které docházelo průběžně ke změnám, například cíle projektu a umožnily vysokou míru participace jednotlivců. V cílové skupině docházelo k aktivnímu zapojování, což se projevilo na rostoucí spolupráci uvnitř komunity.

Jak bylo uvedeno výše, část aktivit byla proti plánu změněna. Nejzávažnější změny nastaly při budování Komunitního centra. Tato změna se ve finále ukázala jako pozitivní. Nová adresa Komunitního centra na Bratislavské ulici nabídla dostatek prostoru pro různé formy aktivit, které původní projekt ani nezahrnoval. Za všechny můžeme jmenovat projekt Komunitní zahrady nebo kurzy vaření. Závěr projektu byl ovlivněn koronavirovou krizí, kdy se řada aktivit přenesla do online režimu. O to více vyniká uspořádání 9. ročníku Ghettofestu, který se odehrál v podstatě v plánovaném rozsahu a v obvyklém termínu. Ghettofest se v podstatě jen přesunul – za výrazného organizačního úsilí – za začátku června na jeho konec.

Z hlediska pokrytí zahrnul projekt celou Lokalitu. Jednotlivých aktivit se ovšem účastnili také aktéři mimo Lokalitu, prakticky lidé z celého Brna a blízkého okolí. O dobrém pokrytí svědčí i výsledky empirického šetření, které bylo v rámci projektu realizováno.

Z pohledu managementu projektu byl projekt vhodně implementován. Přes obvyklé počáteční potíže a hledání vhodného složení řídicího týmu vešly aktivity projektu ve známost mezi širší veřejností a lokální politickou reprezentací. Aktivit se rovněž zúčastnily místní kulturní osobnosti. Management projektu nabyl přesvědčení, že dosavadní projekt by měl, byť v jiné formě, dále pokračovat.

Anketa mezi účastníky Ghettofestu

V červnu 2020 proběhla v rámci festivalu Ghettofest na vzorku 216 účastníků anketa, jejímž úkolem bylo postihnout povědomí o projektu a jeho spontánní znalost mezi účastníky. Dalším úkolem bylo zmapovat sociální problémy v cílové populaci a posoudit, k jakému vývoji v Lokalitě v průběhu projektu docházelo oproti předchozím obdobím.

Mezi respondenty ve výzkumu mírně převládali muži (54 %) a respondenti s nižším vzděláním – více než dvě třetiny měly základní vzdělání nebo středoškolské bez maturity, přičemž respondentů se základním vzděláním byla téměř polovina.

Povědomí o projektu bylo na velmi dobré úrovni jak v otázkách o aktivitě Ghettofest, tak v celkové informovanosti o projektu (61 % respondentů si spojovalo Ghettofest s projektem). Informace o projektu se šířily v komunitě především prostřednictvím řetězců známých, tedy ústně. Téměř tři čtvrtiny návštěvníků se přitom Ghettofestu zúčastňuje pravidelně a rov-

něž tři čtvrtiny vědí o dalších aktivitách projektu v Káznici na Cejlu.

Z hlediska povědomí o projektu můžeme tedy pokládat naměřené hodnoty za úspěch, přičemž v cílové skupině docházelo k pochopení souvislostí mezi Ghettofestem jako nejviditelnější součástí projektu a dalšími aktivitami realizovanými v Káznici.

V další části ankety jsme se zaměřili na výskyt a přetrvávání sociálních problémů v Lokalitě. Sociální problémy byly v Lokalitě v daném čase stále velmi frekventované, obdobně na ně poukazovaly již předchozí studie. Účelem bylo zjistit, zda se problémy obyvatel Lokality posunuly a zda mohou kreativní aktivity přispět ke zlepšení celkové situace v Lokalitě. Byly vybrány takové problémy, které se bezprostředně týkají obyvatel Lokality: bydlení, zdravotní péče a sociální dávky. Jako na zvláštní téma jsme se zaměřili také na problémy spojené se získáním a udržením práce.

V oblasti bydlení bylo zjištěno, že více než 30 % mělo v posledním roce s bydlením problém. Ten se konkrétně týkal široké škály potíží od problémů se sousedy (hluk, nepořádek), přes neshody v rodině a rozpady manželství až po diskriminační přístup majitelů bytů k menšinám. Řada respondentů také žije v malých bytech, které neodpovídají jejich potřebám, a objevily se také stížnosti na stoupající nájem, který neodpovídá stavu bytů.

S problémy v přístupu ke zdravotní péči se setkalo 6,5 % respondentů. Vzhledem k předchozím výzkumům v Lokalitě je to údaj překvapivě nízký, i když je nutné vzít v úvahu, že respondenti do 15 let věku nebyli dotazováni a jejich rodičů se na problémy se zdravotní péčí o děti výzkumníci nedotazovali. Jako nejvýraznějším nedostatek byla uváděna zubařská péče.

Problémy se získáváním sociálních dávek uvádělo rovněž 6,5 % respondentů. Mezi jednotlivé problémy patří vyřazení z evidence ÚP a rovněž získávání různých forem podpory bydlení. Přesto můžeme pokládat relativně nízké počty obyvatel, kteří mají problémy se získáváním dávek, když ne za úspěch, pak přinejmenším za odpovídající naplnění ochranné funkce dávek.

Jako specifický problém vzhledem k záměrům projektu byly posuzovány problémy se získáním a udržením práce. Tyto problémy byly indikovány u 18,5 % respondentů. Je nutné upozornit, že řada respondentů na pracovní trh dosud nenašla nebo z něj z různých důvodů vypadla. Z tohoto důvodu vidíme problém jako závažný, přičemž příčiny vypadnutí z trhu práce přetrvávají.

Postavení znevýhodněné populace na trhu práce je ovlivněno řadou individuálních i sociálních faktorů, které způsobují, že je zaměstnávána v takových formách práce, které jsou hraniční nejen z hlediska

zákonosti, tedy s nulovou právní ochranou, ale souvisí také s nestálostí pracovního místa, nebezpečnými podmínkami výkonu práce, ohrožením zdraví nemocí a úrazy, nejistou mzdou a celkovým vykořisťováním lidského života jako komodifikované pracovní síly. Tato pracovní místa nepřinášejí žádné kolektivní ani individuální benefity. Řada členů populace je pak dlouhodobě nebo trvale nezaměstnaná, což má negativní dopad nejen na jednotlivce, ale také na jejich rodiny. Obecně se na nejistých a špatně placených pracovních místech koncentrují specifické znevýhodněné skupiny, jako jsou minority, migranti, ženy a pracující mládež (Reich, 2008; Rubery, 1978; Reich, Gordon, Edwards, 1973). Mezi nejčastější zjištěné problémy patřily obtíže při hledání pracovního místa, propouštění, diskriminační přístup zaměstnavatelů, dále těžší šikana a omezení činnosti zaměstnavatelů z důvodů pandemie covidu-19.

Závěr

Celkově můžeme konstatovat, že se změnou podmínek projektu nedocházelo k zásadním modifikacím programových cílů projektu, změny se však odehrávaly v rámci programových aktivit během implementace projektu. V dílčích aspektech pokládáme za důležité poukázat na následující výsledky šetření:

- Projekt měl potenciál aktivizovat občanský sektor a tento potenciál byl naplněn. V průběhu projektu docházelo ke spontánní spolupráci mezi jednotlivými skupinami a vznikaly nové aktivity, se kterými původní plán neuvažoval.
- Došlo k oživení prostorů bývalé Káznice na Cejlu. Toto místo se stalo zájemným pro řadu aktivit, které by se na jiném místě nemohly realizovat. Káznice zastává svou funkci Komunitního centra i po oficiálním skončení projektu. V současnosti zde probíhá řada kreativních aktivit, které personálně a tematicky navazují na ukončený projekt.
- Do projektu se výrazně zapojila cílová skupina. Zároveň bylo patrné, že o osud Lokality se zajímají nejen lidé zde žijící a pracující, ale také široká veřejnost. Nejvýznamnější část cílové skupiny se vyprofilovala v souvislosti s aktivitami projektu jako osoby bydlící/žijící v Lokalitě, pracující/studující v Lokalitě nebo mající zde své rodinné příslušníky.
- Na celkové sociální podmínky v Lokalitě měl projekt omezený vliv, ale přinejmenším poskytl kulturní a sociální uplatnění řadě jedinců ze znevýhodněných menšin. Dá se důvodně předpokládat, že to mělo, jako forma seberealizace, pozitivní dopad na životní situaci účastníků aktivit.

Na hlavní výzkumnou otázku tedy můžeme souhrnně odpovědět, že na průběh projektu, posuny oproti plánu i personální obsazení jednotlivých aktivit měly proměnlivé vnější podmínky značný vliv. Oproti tomu na celkové vyznění projektu, posílení komunitních vazeb a částečnou destigmatizaci Lokality nebyl zásadní vliv nepříznivých vnějších podmínek zaznamenán.

Literatura

- BARVY BRNĚNSKÉHO BRONXU. 2021. Dostupné z: barvybrnenskekehobronxu.cz [Citováno dne 8. 12. 2021].
- BRŮŽOVIČOVÁ, K. 2013. *Gentrifikace: Příležitost integrace? Případová studie lokality Brno Zábřovice*. Brno: FSS MU.
- HORA, O. 2014. Přístupy k analýze sociálních problémů z hlediska veřejné a sociální politiky. In HORA, O.; SUCHANEC, M.; Žižlavský, M. *Evaluační výzkum*. Brno: Muni Press.

- HORA, O.; SUCHANEC, M.; ŽIŽLAVSKÝ, M. 2014. *Evaluační výzkum*. Brno: Muni Press.
- REICH, M. 2008. *Segmented Labor Markets and Labor Mobility. Vol. 1. Labor Market Segmentation: 1970 to 2000*. Cheltenham: Edward Elgar.
- REICH, M.; GORDON, D. M.; EDWARDS, R. C. 1973. A Theory of Labor Market Segmentation. *American Economic Review*. 63 (2), s. 359–365.
- ROSSI, P. H.; LIPSEY, M. W.; FREEMAN, H. E. 2004. *Evaluation. A Systematic Approach*. Thousand Oaks (CA): Sage Publications, Inc.
- RUBERY, J. 1978. Structured Labour Markets, Worker Organisation and Low Pay. *Cambridge Journal of Economics*. 2 (1), s. 17–36.
- SCRIVEN, M. 2007. The Logic of Evaluation. Windsor: OSSA Conference Archive. 138.
- SOURALOVÁ, A. 2008. *Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České Republice. Moravské lokality*. Brno: FSS MU

- ŠIMÍKOVÁ, I.; VAŠEČKA, I. 2004. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Brno: Barrister & Principal.
- TRIPITAKA, z.s. 2021. Dostupné z: <http://www.tripitaka.cz/> [Citováno dne 8.12.2021].
- WINKLER, J., KLIMPLOVÁ, L., ŽIŽLAVSKÝ, M. 2005. *Účelové programy na lokálních trzích práce. Jejich význam, potřeba a realizace*. Brno: FSS MU.

Mgr. Josef Horňáček, Ph.D. (65219@mail.muni.cz) je odborný asistent na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity (Department of social policy and social work, Faculty of social studies, Masaryk university), Joštova 218/10, 602 00 Brno, Česká republika. Zaměřuje se na analýzu veřejné a sociální politiky a zaměstnanecké vztahy.

Informační servis čtenářům

Zpráva o konferenci Sociální politika 2021

Zpráva předstává mezinárodní konferenci Sociální politika 2021, kterou uspořádala v Praze 25. listopadu 2021 Katedra hospodářské a sociální politiky NF VŠE. Akce se konala již potřetí. Tentokrát nesla podtitul Koronavirus jako impuls ke změnám.

Foto: Daniel Hromada

„Uplynulý rok naplno ukázal, jak je problematika nastavení sociálních politik na úrovni jednotlivých států důležitá. Projevila se stabilita jednotlivých systémů, význam propojení dávek a podpůrných programů. Státy s propracovanou sociální politikou lépe čelily ekonomickým krizím, které vyvstaly v souvislosti s opatřeními

na ochranu zdraví a životů. V rámci konference chceme podrobit jednotlivá opatření kritickému pohledu, rádi bychom diskutovali o nedokonalostech a problémech sociálních politik v ČR i v zahraničí. Koronavirová krize odhalila určité nedostatky. Lze se z nich poučit pro budoucnost,“ řekl na úvod konference prof. Ing. Vojtěch

Krebs, CSc., profesor sociální politiky a proděkan NF VŠE v Praze, který je předsedou vědeckého výboru a odborným garantem celé akce.

Konference obdržela záštitu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a rovněž záštitu Ministerstva zdravotnictví ČR. „Jde o uznání činnosti Národohospodářské fakulty VŠE v oblasti vědy a vzdělávání. Jde o potvrzení toho, že NF VŠE je tradičním, stabilním a důležitým partnerem pro ústřední orgány státní správy,“ uvedl za organizátory prof. Krebs.

V úvodním zahajovacím panelu vystoupili kromě prof. Krebse paní Mgr. Dana Roučková, odborná náměstkyně pro legislativu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, dále prezident Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR Ing. Jiří Horecký, Ph.D. Univerzitu zastupoval prorektor VŠE prof. Ing. Petr Musílek, Ph.D., organizátora Národohospodářskou fakultu pak její děkan prof. Ing. Zdeněk Chytil, Ph.D.

V rámci úvodního panelu shrnula náměstkyně MPSV Roučková kroky, které v oblasti sociální politiky musela učinit vláda v návaznosti na šíření covidu-19 a zejména s cílem zmírňovat následky vládních restrikcí, jako bylo například uzavření škol a zajištění péče o děti (krizové ošetřovné) či podpora zaměstnanosti v rámci programů Antivirus. „Vláda velmi

rychle reagovala na zjištěné problémy. I díky rychlým opatřením MPSV se nezvyšilo množství lidí ohrožených chudobou nebo nezaměstnaných," uvedla Roučková a dodala, že ministerstvo bude rádo za zpětnou vazbu od odborníků. „Oceňujeme, že i přes obtížné podmínky se odborná konference koná a je tedy možnost diskutovat o jednotlivých opatřeních. Vedení ministerstva si přeje naslouchat hlasům expertů," sdělila náměstkyně.

Kromě sociální politiky byla diskutována také politika zdravotní. Zvláštní pozornost byla věnována zdravotnímu systému ČR a jeho udržitelnosti. Hlavní referát s názvem Zdroje veřejného zdravotního pojištění v kontextu epidemie covid-19 přednesl doc. Jan Mertl z Vysoké školy finanční a správní v Brně. Z příspěvku vyplynulo, že epidemie covid-19 zásadně ovlivnila hospodaření zdravotních pojišťoven na straně příjmů i výdajů. Ve vazbě na makroekonomický vývoj došlo k významné úpravě platby ze státního rozpočtu a změně poměru mezi uvedenými dvěma zdroji. Docent Mertl uvedl, že s cílem omezení posunového efektu je žádoucí vrátit se po odeznění epidemie k racionalizaci nastavení zdrojů systému, kdy od roku 2016 bylo patrné zpravidelnění valorizace částky na jednoho státního pojištěnce.

O zdravotnictví následně hovořil i proděkan pro studium NF VŠE doc. Miroslav Ševčík ve svém vystoupení s názvem Poznámky ke Covidismu. Doc. Ševčík upozornil na mnohdy zkreslené mediální výstupy o covidu-19. Vládní reprezentace a také novináři prý selektivně citují jen určité studie s cílem omezit společenský a ekonomický život země. Takřka zcela opomíje-

ny jsou ale podle něj vyjádření a odborné studie odborníků, kteří covid-19 prezentují v dalších souvislostech a komplexně. „Covid-19 bezpečí je závažně omezením a nelze ho podceňovat. Veřejnost však má mít přístup k objektivním informacím, aby se mohla zodpovědně rozhodovat o vakcinaci, léčbě a obecně o svém životě," uvedl doc. Ševčík.

O své zkušenosti se následně v diskusi podělili další vědci, přední politici, představitelé odborů či odborníci z praxe – sociálních a pedagogických zařízení.

Velmi zajímavou sekcí byla Zaměstnanost, kde hovořili Mgr. Jaroslava Rezlerová, generální ředitelka ManpowerGroup, Josef Středula, předseda Českomoravské konfederace odborových svazů, Ing. Jiří Horecký, Ph.D., z Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. Účastníci se shodli, že Česká republika není připravena na proměny trhu práce, které nás nepochybně čekají. „Nejsme státem 21. století, nýbrž 20. století," prohlásil Josef Středula. Podle Jaroslavy Rezlerové mají zaměstnavatelé pozitivní očekávání z budoucnosti a chtějí nabírat nové zaměstnance, těch je však nedostatek. Podle hlavního partnera konference, skupiny Moore Czech Republic, je nutné více se věnovat systému dalšího vzdělávání v České republice. „S ohledem na probíhající technologické změny v průmyslu i službách, je nutné přivést na trh práce nové typy profesí. To vyžaduje vybudování kvalitního systému celoživotního vzdělávání, ve kterém priority musí primárně určovat zaměstnavatelé," konstatoval Ing. Radovan Hauk, partner Moore Czech Republic. NF VŠE proto ve spolupráci s Moore, odbory a dalšími aktéry začátkem

roku 2022 naváže na podnětnou konferenční diskusi speciálním kulatým stolem.

Následovaly vědecké příspěvky zabývající se sociální politikou. Řešena byla budoucnost penzí (doc. Marek Loužek a prof. Jaroslav Vostatek) či pracovní neschopnost v době pandemie covidu-19 (dr. Karina Kubelková a dr. Lucia Bartúsková). Slovenskou republiku reprezentoval dr. Roman Klimko z NF Ekonomické univerzity v Bratislavě. Účastníci z dalších zemí se z důvodu pandemických omezení omluvili.

Následovala sekce odborníků z praxe, kde o významu praktické sociální práce v nelehkém období pandemie diskutovali Ing. Luboš Hovorka z AHC, a.s., Ing. Milan Johanis, ředitel Vyšší odborné školy sociálně právní, a psycholožka Mgr. Kateřina Halfarová. Všichni přítomní se shodli na tom, že sociální práce významnou měrou napomáhá ke zvládnání covidové krize. Sociální péče, vzdělávání sociálních pracovníků a krizové poradenství musejí fungovat covidu navzdory.

NF VŠE v Praze začala připravovat další ročník konference Sociální politika 2022. Organizátoři děkují hlavním partnerům, kterými byly společnosti Moore Czech republic a Česká pojišťovna. Podrobné informace a fotogalerie z akce jsou na webu www.socialni-politika.cz.

Mgr. Vladimír Barák (vladimir.barak@vse.cz) působí na Katedře hospodářské a sociální politiky Národohospodářské fakulty Vysoké školy ekonomické v Praze (Department of Economic and Social Policy, Faculty of Economics, University of Economics), Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika.

Sociální solidární ekonomika

Jiří Silný – Karolína Silná

Článek seznamuje se vznikem a obsahem pojmu sociální solidární ekonomika a stručně představuje současné světové i české aktivity, které o sociální solidární ekonomice šíří povědomí. Autoři ji prezentují jako koncept schopný udržitelně zajišťovat základní potřeby a přispívat k sociální soudržnosti a ekologické odolnosti.

Sociální solidární ekonomika (SSE) je relativně nový koncept, který spojuje tradice počátku sociálního podnikání družstev v 19. století, anarchistické zkušenosti solidární komunitní ekonomiky i podněty katolické sociální nauky a teologie osvobození. Rozmanití aktéři SSE sdílejí základní principy demokratické a ekologicky udržitelné ekonomiky zaměřené na uspokojování potřeb, nikoli na generování zisku. Hnutí usiluje o systémovou změnu, ale neprosazuje jedinou správnou cestu k ní. SSE nachází podporu na úrovni států i mezinárodních institucí.

Název sociální solidární ekonomika, který je už běžně používán v zahraničí, po-

zvolna proniká i do českého prostředí. SSE je dnes důležitým tématem na úrovni OSN¹, kde je spojena s Cíli udržitelného rozvoje. Sociální solidární ekonomice se věnuje i Mezinárodní organizace práce² nebo OECD³.

Kořeny tohoto konceptu sahají až do první poloviny 19. století, kdy se objevil označení **sociální ekonomika**. Poprvé použil výraz „économie sociale“ Charles Dunoyer v roce 1830 a ve Francii sídlila také první mezinárodní společnost pro studium tohoto typu hospodaření (založil ji Le Pley v roce 1854). Jako první sociální podniky se obvykle chápou družstva (první založeno 1844 v severoanglickém Rochdale)

a společnosti vzájemné podpory a důraz je kladen na společné vlastnění. Toto socializující chápání pojmu je běžné ve francouzském nebo španělském jazykovém prostředí dodnes.

V anglicky mluvících zemích se používání výrazu „social economy“ ustálilo ve smyslu ekonomických aktivit v tzv. sociálním sektoru – v péči, zdravotnictví, podpoře znevýhodněných atp. Do tohoto konceptu patří i dělení společnosti na sektory – sociální ekonomika patří do třetího sektoru označujícího aktivity a organizace občanské společnosti charakterizované jako nevládní a neziskové.⁴ Takové pojetí se v rámci společenské transformace prosadilo i u nás.

V praxi se často chápání sociální ekonomiky zužuje na integrační sociální podniky, které vytvářejí pracovní místa pro osoby se ztíženým přístupem na trh práce. Tak je také přednostně nastavena podpora příslušných projektů. Ale i u nás se teoreticky mluví o trojím prospěchu sociální ekonomiky – ekonomickém, sociálním a environmentálním. Právně je sociální podnikání definováno jen u sociálního družstva, ale jako de facto sociální podniky mohou fungovat i spolky, církevní právnické osoby, veřejně prospěšné společnosti, nadace, instituty, další družstva nebo i společnosti s ručením omezeným. V řadě zemí je sociální podnikání chápáno šířeji a těší se podpoře ze strany státu (i Slovensko má od roku 2018 zákon o sociálním podnikání) a sociální podniky tvoří významnou součást ekonomického a sociálního života.

Výraz **solidární ekonomika** použil poprvé španělský anarchistický publicista Felipe Alaize v roce 1937 v době občanské války. V oblastech ovládaných anarchisty tehdy vznikaly dělnické a rolnické kolektivy, které hospodařily podle principů solidarity, sdílení a demokratické participace. Tyto pokusy byly zlikvidovány po vítězství fašistů. Ale i dnes patří Španělsko k zemím s velkým podílem družstevnictví a dalších forem sociální solidární ekonomiky včetně světoznámé družstevní korporace Mondragon.

Pojem solidární ekonomika se znovu objevil po několika desetiletích v Latinské Americe, která je v hledání alternativ k postkoloniálním a neoliberalním ekonomikám obzvláště plodná. V roce 1982 psal o solidární ekonomice člen kolumbijského družstevního hnutí Jorge Schoster a v témže roce mluvil o „ekonomii solidarity“ při své návštěvě kontinentu papež Jan Pavel II. To ukazuje, že přemýšlení o SSE má jeden ze zdrojů i v katolické sociální nauce, kterou v tomto směru rozvíjí i současný papež. Široce známým učinil pojem chilský autor Luis Razeto svou knihou „Solidární ekonomika a demokratizovaný trh“⁵ z roku 1984.

O deset let později už se dá mluvit o globálním hnutí. V roce 1997 se v Limě v Peru sešlo 275 účastníků z 30 zemí, kteří se chápali jako reprezentanti solidární ekonomiky. Zastoupena byla lidová hnutí (grassroots), organizace farmářů, původních obyvatel, žen, mládeže i komunity, družstva, sdružení mikropodniků, církevní, nevládní, ekologické organizace, rozvojové sítě. Součástí byly i skupiny sociální ekonomie. Společně vydaly Limskou deklaraci⁶, která představuje solidární ekonomiku jako alternativu k dosavadnímu modelu rozvoje, který „ničící planetu a generuje chudobu a vyloučení“.

Na konci devadesátých let se paralelně ve Francii a v kanadském Quebecu tvoří koncept propojení sociální a solidární eko-

nomiky, zprvu ještě jako dvou různých forem, což bylo vyjadřováno spojkou a. Vzhledem k tomu, že prakticky šlo o splynutí dvou v sobě velmi rozdílných proudů, vedlo to k přijetí společného označení sociální solidární ekonomika, které zahrnuje nejrůznější formy společného hospodaření zaměřeného na uspokojování potřeb, nikoliv na maximalizaci zisku. Kromě typů organizací vyjmenovaných v Limské deklaraci jiné seznamy přidávají družstevní bydlení, výměnné obchody, organizace migrantů, neformální péči, sousedskou výpomoc, alternativní měny apod. Jedna z volných definic uvádí, že „bez ohledu na to, kde to je nebo jak to vypadá“ sdílejí aktéři SSE společné hodnoty, jak jsou vyjádřeny v Chartě RIPESS⁷:

- **rovnoprávné rozhodování:** každý se může smysluplně podílet na rozhodování, aniž by názor nebo status jedné osoby měl větší váhu než kdokoli jiného. To se často uvádí jako „participativní demokracie“ a může být praktikováno různými způsoby;
- **aktivní vystupování proti všem formám útlatku:** zahrnují imperialismus a kolonizaci; rasovou, etnickou, náboženskou, třídní, LGBTQ+ a kulturní diskriminaci; a patriarchát. Každý má být schopen hrát aktivní roli ve společnosti, bez ohledu na rasu, třídu, gender nebo jakoukoli jinou součást své identity;
- **ekologická udržitelnost:** příroda a životní prostředí nejsou chápány jako něco, co lidé vlastní nebo vykořisťují. Každý usiluje o to spoluvytvářet udržitelné alternativy k naší extraktivní a zhoubné ekonomice;
- **jednání v solidaritě:** aktivně podporovat, udržovat a prosazovat spolupráci, sdílení, reciprocitu, altruismus, lásku a péči proti individualismu, soutěživosti a rozdělování;
- **péče o různorodost přístupů:** k uspokojení našich potřeb vedou rozmanité cesty s ohledem na situaci, v které jednáme, a neexistuje jediná „správná“ cesta jak vytvořit spravedlivý a udržitelný svět;
- **systémová změna:** spotřebitelská odpovědnost a zlepšování vlastních organizací je důležité, ale nestačí to. K vytvoření světa, který stojí na uvedených hodnotách, potřebujeme společně pracovat na transformaci systémů, které dnes tyto hodnoty maří.

Integrační proces založený na sdílení těchto hodnot vedl k ustavení Mezinárodní sítě pro podporu sociální solidární ekonomiky (zkratka RIPESS podle francouzského názvu) v prosinci 2002. RIPESS je síť kontinentálních sítí s desítkami členských organizací.⁸ Z České republiky jsou členy RIPESS Europe Ekumenická akademie a Družstvo Fair & Bio.

Ekumenická akademie se dlouhodobě věnuje právě neformálnímu vzdělávání

v oblasti SSE, odpovědné spotřeby nebo potravinové suverenity. Společně s RIPESS Europe a dalšími partnery nejen ze střední Evropy vyvíjí vzdělávací programy a materiály, které pomáhají šířit povědomí o SSE a jsou dostupné i v českém jazyce. Kromě základních informací o SSE a vysvětlení, proč jinou ekonomiku potřebujeme, představují tipy, rady a návody, jak zahájit iniciativu nebo podnik SSE, jak budovat komunitu, co je třeba brát v potaz a na co si dát pozor. Poskytují také konkrétní a praktické ukázky fungujících příkladů SSE. Materiály mají sloužit i dalším lidem aktivním v oblasti neformálního a formálního vzdělávání, kteří chtějí zahrnovat aspekty SSE do své práce. Důležitou oblastí, kde je třeba informace o SSE ve větší míře šířit, je odborné vzdělávání a příprava. Zahrnovat do vzdělávání a profesního rozvoje (nejen) mladých lidí myšlenkové a postojevé rámce, které začleňují alternativní socioekonomické modely, je základem pro rozvoj SSE a potřebnou proměnu ekonomiky nejen u nás.

V rámci formálního vzdělávání nabízí některé vysoké školy obory nebo kurzy v oblasti sociální ekonomiky. Nově otvírá Vysoká škola obchodní v Praze bakalářský prezenční studijní program **Lokální a globální ekonomika**, který se zaměří na témata, jako jsou lokální ekonomika, občanská participace a ekonomická demokracie, potravinová suverenity, nové formy spolupráce a sdílení s využitím progresivních technologií typu 3D tisk, decentralizované zdroje apod. Tím se u nás asi nejvíce blíží konceptu SSE⁹.

Narůstající krizové jevy jako, jsou ekonomické krize, devastace životního prostředí, nerovnost a zdravotní rizika, ukazují potřebu ekonomiky, která bude schopna udržitelně zajišťovat základní potřeby a přispívat k sociální soudržnosti a ekologické odolnosti. Hnutí SSE k tomu může nabídnout bohaté zdroje zkušeností a inspirace.

Vzdělávací materiály k tématu sociální solidární ekonomiky naleznou zájemci například na webových stránkách Ekumenické akademie: www.ekumakad.cz.

Článek vznikl jako součást projektu Employ Social Solidarity Economy financovaného Evropskou unií v rámci programu Erasmus+.

1 UN Agency Task Force on Social and Solidarity Economy: Social and Solidarity Economy and the Sustainable Development Goals, dostupné z: <https://unsse.org/sse-and-the-sdgs>. Všechny zde uvedené linky jsou ověřeny k 10. 12. 2021.

2 International Labour Organisation: Social and Solidarity Economy, dostupné z: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_546299/lang-en/index.htm

3 OECD pořádala v září 2021 velkou mezinárodní konferenci s názvem The Social and Solidarity Economy: From the Margins to the Mainstream. Bližší informace jsou dostupné z: <https://oecd-events.org/social-and-solidarity-economy/?search-text=&page-1>

- 4 Poirier, Yvon: Social Solidarity Economy and related concepts Origins and Definitions: An International Perspective, Quebec, 2014, dostupné z: https://www.socioeco.org/bdf_fiche-document-3293_en.html
- 5 Razeto Migliaro, Lousi: Economía de solidaridad y mercado democrático, Programa de Economía del Trabajo, Academia de Humanismo Cristiano, Santiago de Chile, 1984.

ThDr. Jiří Silný
(jjirilny3@gmail.com) je pedagog a publicista aktivní v několika nevládních organizacích a družstvech.

- 6 RIPESS marks 20th anniversary of Lima Declaration, dostupné z: <https://www.solidarityeconomy.coop/2017/08/celebrating-20-years-of-ripests>. Existuje ještě jiná Limská deklarace, která se zabývá audity.
- 7 Charta RIPESS je dostupná zde: <http://www.ripests.org/what-is-sse/what-is-social-solidarity-economy/?lang=en>
- 8 Další informace o SSE a RIPESS: Nardi, Jason: Ripess je síť pro sociální a solidární ekonomiku, In:

Bc. Karolína Silná
(karolina@ekumakad.cz) je ředitelkou neziskové organizace Ekumenická akademie, z. s. (Ecumenical Academy), Sokolovská 327/29, 186 00 Praha, Česká republika.

- Co přinesla konference Lokální a družstevní způsoby hospodaření jako progresivní vize, sborník příspěvků, Nadace Rosy Luxemburgové, Praha, 2018, dostupné z: http://alternativazdola.cz/wp-content/uploads/2020/03/sbornik-konference_lokalni-a-druzstevni-zpusoby-hospodareni_rijen2018.pdf
- 9 Představení studijního programu Lokální a globální ekonomika, Vysoká škola obchodní v Praze, dostupné z: <https://www.vso.cz/ma-vlast>

Zaměřuje se na ekonomické alternativy a sociální solidární ekonomiku, dopady klimatické změny a klimatickou spravedlnost, lidská práva a rozvojovou problematiku, odstraňování chudoby a rovnost žen a mužů.

Knihy, které nezestárly

Malé je milé

Jan Keller

Schumacher, Ernst Friedrich: Malé je milé aneb aneb jak by vypadala ekonomie, které by záleželo na lidech. Kořeny: Praha 2021, 231 stran, ISBN 978-80-907974-1-3; 2. české vydání, přeložila a předmluvu k 2. vydání napsala Naďa Johanisová)

Článek připomíná knihu, v níž významný německobritský ekonom Ernst F. Schumacher v roce 1973 jako jeden z prvních poukázal na to, že na hluboké destabilizaci přírodního a klimatického systému má zásadní podíl ekonomický systém založený na neustálém zvyšování spotřeby a jednostranně upřednostňující soukromý zisk. Jan Keller porovnává tehdejší Schumacherovy návrhy řešení zmíněných problémů se současnou unijní Zelenou dohodou pro Evropu. Konstatuje, že Schumacherova stanoviska jsou obtížně slučitelná nejen s konkrétními opatřeními tzv. Zeleného údělu, ale i s celkovou filozofií Evropské unie.

Právě vychází druhé české vydání knihy Ernsta Friedricha Schumachera „Malé je milé aneb jak by vypadala ekonomie, které by záleželo na lidech“. Od publikování anglického originálu nás dělí bezmála půl století. Původem německý ekonom, který prožil většinu života ve Velké Británii a pracovně pobýval v rozvojových zemích mnoha kontinentů, v této knize podal

jednu z prvních analýz globálních problémů a nabídl zcela původní koncepci řešení. Dnes, kdy se oficiálním heslem Evropské unie stalo „ozelenění ekonomiky“, může být zajímavé porovnat Schumacherovo pojetí se současnými projekty.

Východiska jsou velmi podobná. Již počátkem 70. let minulého století Schumacher varoval před závislostí na fosilních zdrojích energie. Šlo mu jak o rychlost jejich čerpání, která je dlouhodobě neudržitelná, tak o znečištění prostředí v nejšířším slova smyslu, které je vedlejším produktem jejich spotřebovávání. V tomto bodě však shoda končí, dnes doporučovaná řešení nemají se Schumacherovými návrhy vyrůstajícími z jeho životní filozofie prakticky nic společného.

Dnes je hlavní (pokud ne jediný) důraz kladen na technologie, které umožní využívat v rostoucí míře obnovitelné zdroje energie. Také Schumacher byl přesvědčen, že nové technologie představují klíčový prvek v řešení environmentálních problémů. Zároveň upozorňoval na to, že jakkoliv účinná zelená moderní technika nevyřeší všechno, pokud nedojde ke změně měřítka, v jakém se naše produkce a spotřeba odehrává. Sebezelenější technologie toho vyřeší jen málo, jestliže bude zboží produkováno ve velkém rozváženo na co nejdelší vzdálenosti, aby tam mohlo být ve velkém konzumováno.

Je třeba zdůraznit, že Schumacher rozhodně nehoroval pro snižování spotřeby kamsi na hranici nedostatku. Pouze byl přesvědčen, že výrobní a spotřební celky by měly být v takovém rozsahu, aby to nepřevyšovalo regenerační schopnosti přírody. V přírodě a v jejím růstu se vždy projevuje určitá míra, naproti tomu technika má tendenci jakoukoliv míru překračovat.

Pro Schumachera bylo nepředstavitelné, že by se Evropa mohla soustředit na řešení ekologických problémů pouze ve svém rámci. Jeho zkušenosti ze zemí světového Jihu mu ukázaly, že bohaté země deformují vývoj všech ostatních. Nejde o to, že by zahraniční pomoc byla nedostatečná, je však špatně nasměřována. Do rozvojových zemí jsou dodávány technologie náročné na kapitál a na energetické vstupy. V důsledku toho se v těchto zemích rozmáhá „podvojná ekonomika“. Společnost se štěpí do dvou skupin se zcela odlišným způsobem života a s nesrovnatelnými příjmy. Zhruba 15 % obyvatelstva je umístěno v modernizovaném sektoru soustředěném v jednom nebo dvou velkých městech. Zbytek žije na venkovské periferii, odkud se snaží odejít do velkých měst. To vede ke „vzájemné otravě“ – rozvoj velkoměst ničí ekonomickou strukturu venkova a venkov se mstí masovou migrací do velkoměst, na jejichž předměstích nově přichází po generace živoří. V době, kdy na Zemi žila zhruba

polovina dnešní populace, se ekonom domníval, že světová chudoba je problémem dvou milionů chudých vesnic. K tomu dodával, že ve velkých městech rozvojových zemí žádné řešení nenajdeme.

Této nerovnováze navrhoval Schumacher čelit rozvojovou pomocí v podobě „středně vyspělé techniky“. Jde o techniku, která by byla mnohem produktivnější než ty tradiční, ale mnohem levnější než ty moderní. Byla by relativně laciná, co se týče nákladů na zřízení pracovního místa, poměrně jednoduchá ohledně organizace, zásobování a financování, využívala by převážně místní zdroje a vyráběla pro místní potřeby. Udržovala by lidi tam, kde jsou, což je jeden ze základních předpokladů řešení nejen ekologických problémů.

Co se týče bohatší části světa, konkrétně Evropské unie, Schumacherovy představy o tom, jak problém rostoucího využívání fosilních paliv řešit, se prakticky ve všech ohledech liší od zadání obsaženém v projektu Zelený úděl. Jeho jednoznačné preferování drobných lokálních producentů a jeho důraz na potravinovou a energetickou soběstačnost by dnes byly příslušnými místy vnímány jako překážka rozvoje volného trhu, jemuž pochopitelně dominují výrobní a distribuční kolosy. Totéž se týká jeho výhrad vůči rostoucí závislos-

ti na dovozu, která předpokládá nutnost vyrábět stále více pro vývoz. Jeho kritika vysoké spotřeby dopravních služeb na cestách mezi pracovištěm a domovem by zase působila jako sabotáž zásady neomezené mobility pracovních sil. V souladu se svým celkovým přístupem Schumacher zpochybňuje zprůměrnění zemědělství, které bylo s vydatnými dotacemi provedeno už v rámci EHS. Výsledkem byl masový odliv lidí z venkova a jejich odchod do velkoměst.

Schumacherovo stanovisko je obtížně slučitelné nejen s konkrétními opatřeními Zeleného údělu, ale i s celkovou filozofií Evropské unie. Schumacher byl pro zachování státních hranic, které považoval za důležité pro uchování struktury, která brání chaosu. Již počátkem 70. let 20. století vyjadřuje obavu, že v době, kdy jsou mobilní všichni a všechno, je jakákoliv pevnější struktura ohrožena a jsou zranitelné v dosud nebývalé míře. V několika větech citované knihy to na straně 63 vyjadřuje lapidárně: „A co nezbytnost velkého vnitřního trhu? [...] Je zřejmé, že prosperující trh je lepší než trh slabý, ale vcelku velmi málo záleží na tom, zda je tento trh vně politických hranic nebo uvnitř. [...] Naproti tomu však hodně záleží na tom, zda je chudé společenství nebo provincie

politicky propojena či podřízena bohatému společenství či provincii. Proč? [...] Úspěšná provincie odčerpává život z provincie neúspěšné a bez ochrany před silnějšími nemají slabí šanci.“

Schumacher po dlouhou dobu pracoval ve vedení znárodněného britského důlního odvětví. V úvahách o velkých organizacích a o formách vlastnictví neuhýbá ani krok ze svých filozofických východisek. Pokud se produkuje ve velkém, distribuuje na značné vzdálenosti a hlavním motivem spotřeby je chamtivost a závist, ani ty sebezelenější technologie žádný z problémů nevyřeší. Problém neleží v rovině veřejného a soukromého, ale v rozdílu mezi gigantickým, tedy nelidským, a přirozeným, tedy malým.

Nezbývá než doufat, že se Ernst Friedrich Schumacher ve svém životním díle ve všech ohledech mýlil.

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.

(jan.keller@osu.cz) je profesorem na Katedře zdravotně-sociálních studií Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity (Faculty of Social Studies, University of Ostrava), Českosobratská 16, 702 00 Ostrava. Zaměřuje se na dějiny sociologie, sociologii organizace a na problematiku sociálního státu.

Recenze

Doba koronavirová

Jan Mertl

Honzák, Radkin a kol.: Doba koronavirová. Praha: Zeď, 2020, 305 stran, ISBN 978-80-907674-4-7.

Hodnocená publikace nabízí příspěvky, které se zabývají třemi zásadními dimenzemi koronavirové pandemie: medicínsko-virologickou, epidemiologickou / zdravotně-politickou a sociálně-ekonomickou. Za nerelevantnější pokládá recenzent ta tvrzení a myšlenky, kde se daní odborníci vyjadřují k problému v rámci svého oboru; určitým problémem je pak syntéza těchto poznatků do kompromisů a praktického fungování medicíny i celé společnosti během šíření epidemie. Hodnocená kniha spíše staví jednotlivé přístupy a názory vedle sebe, neusiluje o jejich syntézu.

Recenzovaná kniha má jeden handicap a výhodu zároveň: vyšla v loňském roce, kdy z dnešního pohledu byla koronavirová epidemie ve své úvodní fázi. Handicapem je to, že přispěvatelé v tu dobu nemohli vědět řadu věcí, které už víme dnes; výhodou je pak skutečnost, že obsažené myšlenky a prognózy můžeme nyní zhodnotit na základě proběhlého vývoje. Je nutno konstatovat, že řada z nich prokázala svoji životaschopnost, a tedy i odbornou erudici svých autorů. Další skupina tezí a přístupů prokázala platnost obecnou, co se týká dopadů mimořádné události typu pandemie na lidská společenství a jednání člověka.

Publikace týkající se koronaviru mají obvykle tři hlavní dimenze: dimenzi medicínsko-virologickou, dimenzi epidemiologickou / zdravotně-politickou a rovněž dimenzi sociálně-ekonomickou. Všechny tři obsahuje i kniha Doba koronavirová, což je dáno i pestrým složením autorského kolektivu. Tyto dimenze mají ovšem tu nevýhodu, že jdou v mnohých aspektech proti sobě – například ideální řešení z pohledu epidemiologa by většina ekonomů asi těžko akceptovala. I z této knihy je zřejmé, že nerelevantnější tvrzení a myšlenky jsou v ní obsaženy tam, kde se daní odborníci vyjadřují k problému v rámci svého oboru: určitým problémem je pak však syntéza těchto poznatků do kompromisů a praktického fungování medicíny, ale i celé společnosti v podmínkách šíření pandemie.

Publikace spíše staví jednotlivé přístupy a názory vedle sebe, než aby o takovou syntézu usilovala. Ocenit lze – při současném stavu mediálního prostoru ohledně epidemie – nepochybně i to, že v hodnocené práci nejsou obsaženy konspirační či zavádějící teorie a samotná medicínská dimenze problému se opírá o doložená fakta.

Knihy obsahuje také historický exkurz: vzpomínky na morové epidemie středověku jako reminiscence toho, že epidemie provázely lidstvo odedávna. To je nesporné, současně je však nutno upozornit, že jejich „řešení“ se odehrávalo za zcela jiného demografického chování populace (vysoká porodnost a dětská úmrtnost, kratší střední délka života). Středověká populace v případě výskytu epidemie infekčních onemocnění zjednodušeně vyjádřeno prošla krizí tak, že epidemii podlehlá vnímavější či oslabenější

část populace. Ty z dětí, které přežily do dospělosti, si obvykle proti danému patogenu vytvořily imunitu. Ovšem tato zkušenost dnešní společnosti žádnou praktickou aplikaci nenabízí.

Zajímavé jsou rozborů psychiatrických souvislostí problému: tedy jak na nás působí strach, úzkost, panické ataky a jak funguje lidský mozek v prostředí ohrožení či stresu. V době koronavirové je aktuální, jak tohle všechno souvisí s imunitou organismu. Ukazuje se, že existují cesty, jak krizové situace zvládat, což ovšem poněkud kontrastuje se sugestivními popisy života během lockdownu, jež kniha Doba koronavirová také přináší.

Další skupinou přístupů jsou sociálně-ekonomické a filozofické, které v knize vesměs chápou epidemii jako příležitost přehodnotit některé dosavadní stereotypy či nadměrný důraz na kvantitativní charakteristiky sociálně-ekonomického rozvoje. Stejně tak je to zřejmě příležitost k zamýšlení se nad tím, co je v našich životech nastaveno špatně, respektive příliš extenzivně, a to následně přehodnotit. K tomu je nutno poznamenat, že to je sice pravda,

ale zároveň to negarantuje, že takový vývoj musí nutně nastat: historie zná i relativně dlouhá období úpadku, a tudíž k případnému využití zmíněných příležitostí je potřeba nastartovat řadu ozdravných procesů, což vyžaduje vhodné kroky hospodářské a sociální politiky.

Přečtení recenzované knihy pomáhá posílit nadhled nad situací, která ze scénářů probíraných v publikaci potvrzuje, že, odhady delší a závažnější krize. I koncem roku 2021 tak lze recenzovanou publikaci čtenářům vřele doporučit pro rozšíření jejich obzorů, které mohou být možná trochu zúžené právě probíhající další vlnou epidemie. Oproti době, v níž byl hodnocený sborník napsán, už jsme na tom podstatně lépe díky specifické prevenci očkováním a možnosti kauzální léčby. Otázky, jak se vyrovnat s důsledky epidemie pro fungování zdravotnictví a celé ekonomiky v budoucnu, však zůstávají naléhavě aktuální.

Doc. Ing. Jan Mertl, Ph.D. (jan.mertl@outlook.com) absolvoval doktorské studium na Národohospodářské fakultě VŠE v Praze u prof. Krebse. Nyní je docentem v oboru hospodářská politika na katedře financí Vysoké školy finanční a správní (Department of Finance, University of Finance and Administration), Estonská 500, 101 00 Praha 10. Odborně se věnuje sociálnímu zabezpečení, veřejným financím a zdravotní politice.

Základní příjem ve světě: argumenty, experimenty, dějiny¹

Michal Šoltés

Hrubec, Marek - Brabec, Martin - Minářová, Markéta: Základní příjem ve světě: argumenty, experimenty, dějiny. Praha: Epocha, 2021, 144 stran, ISBN 978-80-278-0.

Recenze poukazuje na nekritičnost autorů při popisu nepodmíněného základního příjmu. Původní text nerozvíjí důležité aspekty implementace nepodmíněného základního příjmu (NZP) do detailu a opomíjí otázku financování. Navzdory své neoblíbenosti mezi zastánci NZP je problematika jeho financování naprosto zásadní. Nejde pouze o otázku, z jakých daní by nepodmíněný základní příjem měl být financovaný, ale také o distribuční a distorzní vliv takových daní. Dosavadní pilotní a experimentální projekty jsou nedostatečné k pochopení a zobecnění dopadů zavedení nepodmíněného základního příjmu.

Publikace Základní příjem ve světě: argumenty, experimenty, dějiny od Marka Hrubce, Martina Brabce a Markéty Minářové nabízí nekritické představení myšlenky nepodmíněného základního příjmu (dále též NZP) pro širokou veřejnost. Nekritičnost publikace se projevuje v několika rovinách. Jednak publikace zveličuje rozšíření NZP po světě.² Jednak, a to považuji za zásadní nedostatek, opomíjí nebo nedostatečně zodpovídá potenciálně problematické otázky s nepodmíněným základním příjmem spojené.

V několika případech se autoři uchylují k obecným a nekonkrétním odpovědím nebo přistupují ke sporným výrokům bez potřebných argumentů. Především v prvních dvou sekcích se objevuje několik výroků bez patřičného vysvětlení a podpůrných argumentů v samotném textu či v odborné literatuře. Například na straně 39 jde o výrok, že: „zavedení nepodmíněného základního příjmu by zaměřilo lidi na kvalitu, na nekonsumní přístup k životu, který by vedl k udržitelné společnosti“.

Autoři nijak nevysvětlují, proč by nepodmíněný příjem vedl zrovna k takové změně chování domácností, a ne třeba k nárůstu konzumního chování.

Publikace se dostatečně nevěnuje otázce financování NZP. Navzdory naprosto zásadní pozici financování v otázce implementace nepodmíněného základního příjmu zůstávají autoři pouze u obecných pojmů bez snahy nabídnout čtenáři důstojnou a informativní diskusi. Jedním ze způsobů financování je dle autorů možnost zavedení nebo znovuzavedení zásadní progresse daňového systému. Takové opatření by dle autorů umožnilo získat část, nebo dokonce celek potřebných finančních zdrojů (str. 45). Taková informace je nejen nedostatečná, ale i nepřesná. Míra progresivity daňového systému neříká nic o celkovém objemu vybraných daní.

Dalším možným zdrojem financování jsou dle autorů daňové prostředky, které nyní končí v daňových rájích. S autory souhlasím, že daňové ráje mají neblahý

dopad na daňové inkaso v mnoha zemích světa. Podle mezinárodně uznávaných odhadů způsobují daňovou ztrátu mezi 100-500 mld. USD každý rok (Torslov et al., 2018; Janský a Palanský, 2019). Za Českou republiku jde přibližně o 10 mld. Kč ročně. S rostoucí aktivitou a zapojením mezinárodních institucí roste i pravděpodobnost, že se povede daňové ráje omezit a některé daňové zisky vrátit do původních zemí. I v takovém případě budou ale znovuzískané prostředky vzhledem k potřebám financování nepodmíněného základního příjmu zanedbatelné.

Jako třetí způsob financování NZP autoři představují hmotnou zodpovědnost politiků. Stejně jako v dalších případech autoři nenabízí detailnější vysvětlení. Není tak zřejmé, jak by taková hmotná zodpovědnost politiků fungovala. Jaké by měla důsledky na ochotu kandidovat, a tedy na výběr politiků, nebo kdo by zodpovědnost politiků soudil? Či zda a jak by takový nástroj byl vůbec obhajitelný v zastupitelské demokracii? Nepochybně by navíc tento

zdroj nebyl pravidelný a opět by na financování nepodmíněného základního příjmu nestačil.

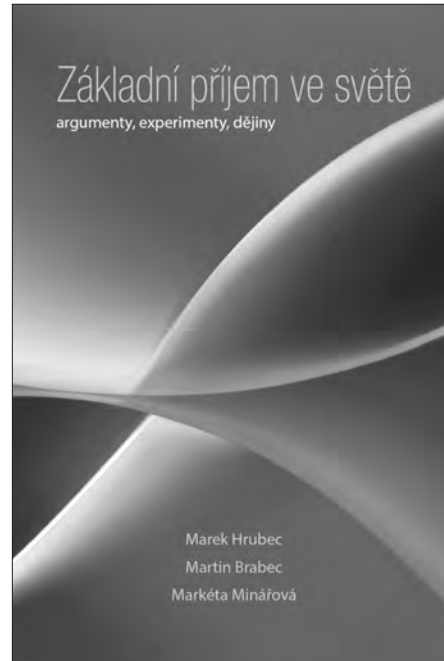
Za zásadní nedostatek publikace považuji opomenutí diskuse o výši a struktuře nepodmíněného základního příjmu. Bez konkrétních představ je složité vést věcnou rozpravu. Místo ní autoři nabízejí pouze útočný odstavec věnovaný kritikům (str. 48), kteří - dle autorů - nechápu, kolik by zavedení NZP skutečně stálo. Místo vysvětlení však přichází prázdné fráze, že výpočet musí zahrnovat skutečné náklady, které jsou obvykle složitější. Čtenář se tak nedozví, proč nelze náklady dopočítat jako součin měsíčního nepodmíněného základního příjmu a počtu lidí, kterým by byl vyplácen, ale navíc se ještě může cítit uražen.

Opomenutí či neochota hlouběji analyzovat náklady a možnosti financování NZP může být do jisté míry způsobeno neexistencí jednoduchého řešení. Současná odborná literatura se k možnosti nepodmíněného základního příjmu (alespoň ve vyspělých zemích) staví velmi skepticky. Jeho implementace v dostatečné výši tak, aby z něj šlo vyžít, by byla mimořádně drahá. Například Hoynes a Rothstein (2019) pracují s 12 tisíci USD ročně každému obyvatele USA staršímu 18 let a odhadují, že taková dávka by vyšla na 75 % současných federálních výdajů. Nutno podotknout, že 12 tisíc USD je stále pod hranici chudoby v USA.³ Nepodmíněný základní příjem by tak pravděpodobně musel pouze doplnit, nikoliv nahradit již existující systémy cílené sociální podpory. V důsledku by státy musely dramaticky navýšit objem vybraných daní.

I v otázce cílů a výhod nepodmíněného základního příjmu jsou autoři hodnocené knihy velmi obecná a nerozlišují mezi výspělostí jednotlivých ekonomik. Je dobrý důvod se domnívat, že ve vyspělých ekonomikách by NZP plnil jiné role než v rozvíjejících se ekonomikách. Zatímco ve vyspělých ekonomikách dnes existuje mnoho politik, které se zabývají některými z problémů, s nimiž by mohl pomoci i nepodmíněný základní příjem (např. rodičovský příspěvek, starobní důchody, státní půjčky během studia, podpora v nezaměstnanosti), v méně rozvinutých zemích by NZP mohl být první politikou, která se takovým problémům věnuje. V rozvíjejících se ekonomikách je tak výhodou nepodmíněného základního příjmu pravděpodobně vyšší než v ekonomikách rozvinutých. Rozdíl ve výhodnosti je dále prohlouben rozdílnou kapacitou informačních systémů, která ovlivňuje efektivitu poskytování cílené pomoci domácnostem.

Ve třetí části publikace autoři představují pilotní projekty nepodmíněného základního příjmu ve světě. Žel, žádný z existujících experimentálních projektů není s to zodpovědět dvě zásadní otázky: jak

nepodmíněný základní příjem financovat v rámci dané ekonomiky a jaké by byly skutečné důsledky plošného zavedení, včetně konkrétního způsobu financování?

Dosavadní projekty jsou zpravidla experimenty na početně omezeném a nenáhodně vybraném vzorku příjemců a financované z externích zdrojů (nerostné suroviny, filantropie či výzkumné granty). Výzkumníci tak často studují lokální trhy a jednotlivé domácnosti bez možnosti pochopit dopady všeobecné rovnováhy. Takové výsledky nejde jednoduše zobecnit. Obav je mnoho. Kdo by nesl ekonomické důsledky vyššího zdanění? Ekonomie rozlišuje mezi tím, kdo je povinen zaplatit daň, a tím, kdo nese skutečné náklady zdanění. V modelu všeobecné rovnováhy je běžné, že ten, kdo má povinnost platit nějaké náklady, není nutně ten, kdo takové náklady nese. Například ekonomické náklady zvyšování minimální mzdy často neplatí zaměstnavatel, ale především spotřebitelé. V mnoha případech ti nízkopříjmoví nesou dokonce nepoměrně vyšší náklady (Harasztosi a Linder, 2019; MaCurdy, 2015). Je tak dobrý důvod věnovat pozornost distribučním dopadům možných daňových změn, aby implementace nepodmíněného základního příjmu nezasáhla negativně ty nejzranitelnější domácnosti.

Další často opakované hrozby jsou dopady na majetkovou nerovnost, růst inflace či motivace k aktivní participaci na trhu práce. Egger et al. (2019) jsou jedni z prvních, kteří studují některé ze zmíněných otázek v experimentálním designu. V neposlední řadě může NZP ovlivnit společenské normy. Například ochota a načasování vstupu do partnerského života, který by s nepodmíněným základním příjmem ztratil na svém významu pojištění proti

nepředvídatelným finančním či zdravotním šokům. Jen pro samotnou formulaci hypotéz možných dopadů plošného zavedení nepodmíněného základního příjmu je naprosto zásadní důsledně popsání jeho formy a především způsobů jeho financování. V opačném případě nám nezbyvá než velmi obecná diskuse plná prázdných pojmů.

Vzhledem ke zřejmému cíli autorů prezentovat nepodmíněný základní příjem veskrze pozitivně a k opomenutí či neochotě prodiskutovat i zásadní problémy jeho možného zavádění je obtížné souhlasit s tím, že publikace pomáhá lidem k informovanému rozhodnutí o základním příjmu (str. 37). Diskusi by jistě prospěla jasnější a konkrétnější představa o možné výši a struktuře nepodmíněného základního příjmu a o možných způsobech financování.

- 1 4. letošní číslo Fóra sociální politiky (FSP) přineslo dvě recenze stejné publikace. Autor nynějšího posudku Michal Šoltés vyhověl přání redakce a ve svém textu se soustředil výhradně na hodnocení dané knihy. Přiblížení jejího obsahu najde čtenář ve výše zmíněných dvou recenzích 4. čísla FSP: <https://www.vupsv.cz/2021/08/25/forum-socialni-politiky-4-2021> (poznámka redakce).
- 2 Například na straně 91 autoři o nepodmíněném základním příjmu tvrdí: „Úspěšně byl zaveden téměř na všech kontinentech a výjimkou není ani Afrika.“ To by šlo považovat za pravdivý výrok, pokud by autoři velmi explicitně zdůraznili, že mají na mysli pilotní projekty, nikoliv plošný nepodmíněný základní příjem tak, jak ho na začátku publikace definují.
- 3 V roce 2017 byla hranice chudoby 12,752 USD na rok (Hoynes a Rothstein, 2019).

Literatura

- Harasztosi, P., & Lindner, A. (2019). Who Pays for the Minimum Wage? *American Economic Review*, 109(8), 2693-2727.
- Hoynes, H., & Rothstein, J. (2019). Universal Basic Income in the United States and Advanced Countries. *Annual Review of Economics*, 11, 929-958.
- Egger, D., Haushofer, J., Miguel, E., Niehaus, P., & Walker, M. W. (2019). General Equilibrium Effects of Cash Transfers: Experimental Evidence from Kenya (No. w26600). National Bureau of Economic Research.
- Janský, P., & Palanský, M. (2019). Estimating the Scale of Profit Shifting and Tax Revenue Losses Related to Foreign Direct Investment. *International Tax and Public Finance*, 26(5), 1048-1103.
- MaCurdy, T. (2015). How Effective is the Minimum Wage at Supporting the Poor? *Journal of Political Economy*, 123(2), 497-545.
- Torslov, T. R., Wier, L. S., & Zucman, G. (2018). The Missing Profits of Nations (No. w24701). National Bureau of Economic Research.

Mgr. Michal Šoltés, M.A., Ph.D., je odborným asistentem na Katedře národního hospodářství Právnické fakulty Univerzity Karlovy (Department of Economics, Faculty of Law Charles University), nám. Curieových 901/7, 116 40 Praha 1. Věnuje se ekonomii veřejného sektoru, politické ekonomii, ekonomii kriminality a ekonomické analýze práva.

The development of a social project under changing conditions

The article describes and provides an assessment of the „Colours of the Brno Bronx“ project that was conducted in the period 2017–2020 in the Czech city of Brno in an area affected by social exclusion. The project was based on the theoretical assumption that the development of community life and cultural activities serves to improve the quality of life in an area. It aimed to strengthen the participation of the target group through the organisation of creative activities under local conditions. The article concludes that the various project activities led to the higher level of involvement of the target group in the life of the monitored area.

Report on the Social Policy 2021 conference

The report provides a description of the proceedings of the Social Policy 2021 international conference, which was hosted in Prague by the Department of Economic and Social Policy of the Prague University of Economics on 25 November 2021. This was the third time that the event had been held. This year the theme of the conference was Coronavirus as an impetus for change.

Social solidarity economy

The article acquaints the reader with the origin and content of the term social solidarity economy and briefly presents current worldwide and Czech activities aimed at spreading awareness of the social solidarity economy. The authors present it as a concept capable of providing basic needs on a sustainable basis and of contributing to social cohesion and environmental resilience.

Small is beautiful

The article recalls a book in which the prominent German-British economist Ernst F. Schumacher was one of the first to highlight, in 1973, that an economic system based on a constant increase in consumption and a one-sided preference for private profit plays a key role in the significant destabilisation of the natural and climatic systems. Jan Keller compares Schumacher's proposals for addressing the related issues with the current EU Green

Agreement for Europe. He notes that Schumacher's views are difficult to reconcile not only with the specific measures of the so-called Green Deal, but also with the overall philosophy of the European Union.

Review of the book „Coronavirus times“ – Honzák, Radkin et al.: Doba koronavirová. Praha: Zed', 2020, 305 pages, ISBN 978-80-907674-4-7.

The assessed publication offers contributions that address three key dimensions of the coronavirus pandemic: medical-virological, epidemiological/health-political, and socio-economic. The reviewer considers the statements and ideas on which given experts provide their comments on specific issues within their own fields of competence to be the most relevant aspect of the publication; however, he identifies problems in terms of the synthesis of this knowledge into compromises, and the practical functioning of the medical system and society as a whole during the spread of the epidemic. Rather than providing a synthesis of these ideas, the reviewed book presents individual approaches and opinions side by side.

Review of the publication „The basic income worldwide: Arguments, experiments, history“ I – Hrubec, Marek – Brabec, Martin – Minářová, Markéta: Základní příjem ve světě: Argumenty, experimenty, dějiny. Praha: Epoque, 2021, 144 pages, ISBN 978-80-278-0.

The review highlights the lack of criticality of the authors when describing the unconditional basic income. The original text fails to develop important aspects of the implementation of the unconditional basic income (UBI) in detail and ignores the issue of financing. Despite its unpopularity among supporters of the UBI, the issue of financing is crucial. This does not concern only the question of which taxes should finance the UBI, but also the distributional and distortive effects of such taxes. The review considers that current pilot and experimental projects are insufficient in terms of providing an understanding of the issue, and tend to generalise the implications of introducing the unconditional basic income.

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předmětných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedené oblasti, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt

Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Czech Republic, tel. +420 211 152 711, <https://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

